SONKALE ÇANAKKALE

"Gittiler! Geçemediler! Geçemeyecekler!"

Bu kitap "Son Kale Çanakkale" adlı belgesel filmin senaryosundan genişletilerek hazırlanmıştır.

2005

Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları - 3

SONKALE ÇANAKKALE

Hazırlayan : Ahmet OKUR

Senarist - Yazar : Cemil YAVUZ

Editör : Mahmut Ali ÖZYÖN

Creative Director : İlker SUCU

Art Director : Ayşegül TEKİN

Fotoğraflar : Mahmut Ali ÖZYÖN

Baskı : Karakter Color Matbaası A.Ş.

Basım Yeri : İstanbul

Basım Tarihi : Şubat 2005

ISBN : 975-9061-00-7

Zeytinburnu Belediye Başkanlığı

Abay Caddesi No.: 165 34760

Zeytinburnu-İstanbul/TÜRKİYE

Tel.: 0 212 664 55 55

www.zeytinburnu.bel.tr

SONKALE ÇANAKKALE

Çanakkale Muharebeleri 90. yıl anısına...

Hazırlayan: Ahmet Okur

2005

ÖZEL TEŞEKKÜR

Çanakkale Muharebeleri'yle ilgili yaptıkları akademik çalışmalarla
gerek kitap, gerekse belgesel filmimizin hazırlanmasında
bizlere manevi desteklerini esirgemeyen değerli hocalarımız
Prof. Dr. Mete Tunçoku, Prof. Dr. Zekeriya Kurşun,
Yrd. Doç. Dr. İsmet Görgülü, Yrd. Doç. Dr. Muhammed Erat,
Doç. Dr. Ahmet Esenkaya ve **Dr. Mehmet Niyazi Özdemir**'e

Çanakkale Muharebeleri'nin gerçekleştiği coğrafya üzerindeki
mekanları çok iyi bilen ve bu konuda bizlere rehberlik eden;
bilgi, belge ve fotoğrafları temin eden, değerli araştırmalarıyla
bize yön gösteren rehber danışmanlarımız
Mehmet Kaplan, Şahin Aldoğan, Kenan Çelik, Bünyamin N. Tonka,
Erdoğan Gündoğdu ve **Mahmut Çetin**'e

Belgesel ve kitap için bizlere arşivlerini açan ve
değerli desteklerini esirgemeyen
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Atatürk ve Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi,
Çanakkale Savaşları Araştırma ve Tanıtma Topluluğu'na teşekkür ederiz.

ZEYTİNBURNU BELEDİYE BAŞKANLIĞI

içindekiler

Önsöz

Murat AYDIN
Zeytinburnu Belediye Başkanı

Savaşlar bir toplumun en derin hafızasıdır. Yarayla kazınmış bir hatıra olarak toplumla birlikte yaşar savaşlar. Kurtuluş savaşlarının, bağımsızlık savaşlarının anlamı ise bütün savaşlardan farklıdır. Bir milletin hürriyetine ve bağımsızlığına düşkünlüğünün kanlı birer ispatı olarak kutlu ve yücedir kurtuluş savaşları. Genellikle fethetmeye alışmış büyük milletin kurtuluş savaşı, bu bakımdan çok yönlü anlamlar ifade etmektedir. Kurtulmak, toprağı kurtarmak, namusa uzanan namahrem elini kırmak, her şeyden önce milletimizin büyük bir gururu, yaşama anlayışının billurlaştığı bir talihli an, bir hafıza, bir terbiye misali, bir hatıra, bir direnç noktası ve bir irade beyanıdır. Bu bakımdan çok önemlidir Çanakkale Savaşı ve Gelibolu Yarımadası'nda cereyan eden çatışmalar. Gelibolu toprağında girişilen kavganın anlamı, bu yüzden kavganın kendisinden daha büyük ve anlamlıdır.

Gelibolu'nun yalnızca bir yarımada olmadığını çocuklarımıza, gençlerimize nasıl anlatabiliriz? Gelibolu'yu toplumsal hafızamızda nasıl bir sürekliliğe kavuşturabiliriz? Bizim Zeytinburnu Belediyesi olarak temel kaygımız budur? Sosyal belediyecilik anlayışımızın bir sonucu olarak Gelibolu ile ilgili giriştiğimiz bir takım faaliyetlerin yanısıra bir de kitap hazırlamayı bu bakımdan elzem gördük.

Bizi bu işe girişmeye yönelten en önemli etmenlerden birisi de Avustralyalıların, binlerce kilometre uzaklıktan her yıl gelip Anzaklar için dua etmeleri ve Anzaklar'ın hatırasına anlamlı bir biçimde sahip çıkmaları oldu. Her 25 Nisan'da binlerce Avustralyalı, Çanakkale'ye akın ediyor. Dedelerinin savaştığı toprakları görmek ve mezarlarını ziyaret etmek için bu faaliyete Avustralya hükümeti, yerel yönetimler ve bir çok sivil toplum kuruluşu hem maddi hem de manevi olarak büyük destek veriyorlar. Ayrıca her yıl İngiltere'den, Avustralya'dan, Fransa'dan ve Yeni Zelanda'dan onlarca araştırmacı Gelibolu Yarımadası'nda incelemeler yapıyor, belgesel filmler çekiyor, makaleler ve kitaplar yazıyor.

Onlar dünyanın en uzak ucundan kalkıp Gelibolu'ya kadar geliyorlar ama biz, kendi toprağımızda cereyan eden bir savaşta şehit düşen atalarımızı görmek için şuradan şuraya gitmiyoruz diye düşündük. Bu bize yakışan bir durum olamazdı ve bu vurdumduymazlığı derhal ortadan kaldırmak gerekiyordu.

Zeytinburnu Belediyesi, tarihine ve kültürüne sahip çıkan, sosyal belediyecilik anlayışının bir sonucu olarak Çanakkale ile ilgili bir çok faaliyete ön ayak oldu. Bunlardan ilki bu günlere gelişimizin en önemli adımlarının atıldığı Gelibolu'yu Zeytinburnu'na yakın etmekti. Bu düşünceden yola çıkarak öncelikle Zeytinburnu'nda yaşayan binlerce öğrenciyi bir program çerçevesinde rehberler eşliğinde Gelibolu'ya götürdük. Bu faaliyetimize halen devam ediyoruz.

Ardından, gerek sinemalarda, gerekse televizyon kanallarında büyük beğeniyle izlenen belgesel film "SON KALE ÇANAKKALE" ile bu ruhu tekrar yaşatmak istedik. Şimdi ise her kesimden büyük övgü aldığımız bu belgeselin kitabıyla bu ruha bir nebze olsun katkıda bulunmak istiyoruz.

Zeytinburnu Belediyesi olarak böyle bir teşebbüsün içinde bulunmamızın tek bir nedeni var; milletimizin bu günlere gelişinin kolay olmadığını gençlerimize göstermek!

Bu yolda bir mesafe kat edebildiysek ne mutlu bize.

Bir Belgeselin Öyküsü

Ahmet OKUR
Yönetmen

Evet bu bir önsöz ama yazılan kitap farklı olunca önsözde farklı olmalı diye düşünüyor insan. Bu kitap bir roman, hikaye, şiir ya da araştırma kitabı değil ama bunların hepsini de içinde barındırıyor tür olarak. 15 Haziran 2003 günü başlayıp 15 Şubat 2004 tarihinde bitirilen "Son Kale Çanakkale" belgesel filmimizin kitap haline getirilmesiyle bu eser ortaya çıktı. Bu belgesel filmle hepimizin gururlandığı bir başarı elde ettik. Bu başarı, filmi kitaba aktarma fikrini ortaya çıkardı. Zeytinburnu Belediye Başkanı Sayın Murat Aydın, bu filmin kitabını da yazalım dediğinde aklımıza yine özgün bir eser yapma fikri geldi. Bir kitap yazalım ama bu bir senaryo - metin olsun diye düşündük. Böylelikle hem Çanakkale Muharebeleri'ne ilgi duyan okuyucular tatmin olacak hem de senaryo tekniğini merak eden veya bu alanda eğitim görenler faydalanacaktı. Elinizdeki kitap işte bu kaygılarla hazırlanmıştır.

Gelelim belgeselimizin öyküsüne... Başladığımız gün ne yaptığımızın ve nereye doğru gittiğimizin farkında değildik. Sonuçta bir belgesel film yapıyorduk ve işimizi en doğru şekilde yaparak, güzel bir eser ortaya çıkarmaktı amacımız. Ama gün geçip birbirinden güzel rastlantılar, peşpeşe gelmeye başlayınca anladık ki bu iş sıradan bir iş değildi... Çanakkale öyle bir konuydu ki, herkesin bir fikri ve isteği vardı. Bütün farklı fikirleri dinleyip, anlatılanlardan gerçekleri cımbızla çıkarmak gerekiyordu. Hata yapmamak herşeyden önce tarihimize karşı borcumuzdu. Sonra senaryonun perdeye aktarılma süreci... Muharebenin yapıldığı mekanlarda çekimler, yerli ve yabancı uzmanlarla yapılan röportajlar, yurt dışından temin edilecek fotoğraf ve filmler... Filmcilik, tabiatı gereği birçok sanatı bir arada topladığı gibi, çok değişik ilgi alanlarına giren konulara da hakim olmanızı gerektiriyordu. Hem akademisyenlerle çalışılacak, hem yurtdışıyla temaslar kurulacak, hem de bir film çeker gibi ekip kurulacaktı. Sadece bu çalışmalar bile, başlı başına bir film yapacak sürece eş bir uğraşı gerektiriyordu. Üstelik belgesel film Türkiye de çok popüler bir dal değildi. İşin bitiminde göreceği ilgi konusunda şüphelerimiz, bizi daha titiz çalışmaya sevk etti. Film oluşumunda, ekibi seçerken de, uzmanlarla konuşurken de hep bu kaygılarla hareket ettim. Bu projede görev alan herkes, işin iyi olması adına hiçbir fedakarlıktan kaçınmadı, gecesini gündüzünü bu işe verdi. Sonuçta ortaya koyduğumuz ürün çok beğenildi ve yabancı filmler kadar ilgi görüp izleyici topladıysa, bunda bu kaygılar sonucu yapılan çalışmaların payı büyüktür.

Kitabın ilk kısmındaki "özel teşekkür" bölümünde ekipte yer alan kişilerin hepsini andığımız için burada tekrar saymayacağım ama Zeytinburnu Belediye Başkanı Sayın Murat Aydın için birkaç satır yazmak, Türkiye'deki film sektörü için ayrı bir anlam taşımaktadır. Onun itici gücü ve büyük düşünme tarzı olmasaydı açıkçası çok zorlanırdık. Sanatın hem sanat, hem de toplum için yapılabileceğini gösterdi. Film sürecindeki heyecanı, bizi de kamçıladı. Yerel yönetimlerin sanata nasıl katkı sağlayacağının iyi bir örneğiyle sanıyorum ki, diğer belediyelere de ilham kaynağı oldu. Senaryo süreci ve kitapla ilgili söylenecekleri senaryo yazarım Cemil Yavuz'a bıraktığım için, ben daha çok filmle ilgili anekdotlar yazdım. Faydalı bir kaynak eser olduğunu ümit ediyorum. Daha güzellerinin hazırlanmasında bir parça katkısı olursa kendimi mutlu hissedeceğim.

Sunuş

Cemil YAVUZ
Senarist

Derler ki; Çanakkale Muharebeleri bir kişinin hafızasına sığmaz. Bu söz "Son Kale Çanakkale" filminin senaryosunu yazmaya başladığımda iliklerime kadar işledi. Bir milyona yakın insan, küçücük bir coğrafyada tarihte eşi görülmemiş bir muharebe yapmışlar; akıllara durgunluk verecek olaylar yaşamışlardı. Güçler, teknikler, taktikler, silahlar ve hepsinin ötesinde insanüstü bir mücadele... Her tepenin, derenin, taşın ayrı bir hikayesi; her devletin de ayrı bir hesabı vardı. Onlarca kitap okumak, bir o kadar uzmanla konuşmak ve o kutlu coğrafyayı adım adım öğrenmek... Çanakkale benim de hafızama sığmadı...

Daha önce "Son Kale Çanakkale" belgesel filminin senaryosunu üstlenmiştim. Sonra bu senaryoyu kitap haline getirme fikri önüme geldi. Bir senaryoyu kitap haline getirmenin kendi içinde birçok zorluğu vardı. Senaryoda bazı cümleleri yarım bırakır gerisini konuşmacının veya görüntünün gücüne havale edersiniz. Bu hem bir zorunluluk hem de film tekniğinin kendine özgü gücüdür. Filmin etkisini güçlendiren bu özellik, konuşmacılar ve görüntü ortadan kalkınca kitapta bir zafiyet olarak ortaya çıktı. Bu eksikliği, senaryo ve metnin ruhunu bozmadan, eklemeler yaparak aşmaya çalıştım. Ayrıca film için belirlenen süre, yazdığımız metnin bazı bölümlerini senaryodan çıkarmayı mecbur kılmıştı. Kitap gündeme gelince çıkardığımız bölümleri yeniden ekledik. Filmin yönetmeni Ahmet Okur'un film boyunca yaptığı titiz ve sabırlı çalışma burada da kendini gösterince, kitap görselliği de ön planda tutan bir eser haline dönüştü.

Zannederim ki, elinizde bulunan bu eser, CD'leriyle birlikte takip edildiğinde, televizyon programcılığı ve film sektörüne ilgi duyanlar için, bir ders kitabı özelliğini taşıyacaktır. Bu sektöre ilgi duymayanlar ise Çanakkale Muharebeleri'ni sebepleri, çarpışma süreci ve sonuçlarıyla, birlikte öğrenebilecekler. Kitabın sonuna eklenen gezi rehberi ise çarpışmanın geçtiği bölgeleri anlatan mütevazı bir bölüm olarak yazılmıştır. Bir bütün olarak bakıldığında Çanakkale Muharebeleri'ni anlatan her eser gibi eksik yanları kalacaktır. Zaten hiçbir filmin veya kitabın tek başına bu muharebeleri her yönüyle anlatması mümkün görülmemektedir. Bu sebeple daha çok kitap, film, belgesel ve romana ihtiyaç duymaktayız. Son yıllarda artan duyarlılık buna imkan tanıdığı gibi suistimal riskini de beraberinde getirmektedir. Yine de Çanakkale için herkesin söyleyeceği bir söz olmalıdır. İyi veya kötü yapılan her çalışmayı, atalarımıza bir vefa borcu olarak algılamalıyız. Bu alanda yapılacak çalışmalar için, özel sektörün yanında devlet birimlerinin de katkısının olması Çanakkale ruhunun geniş kitlelere yayılması açısından önemlidir. Zeytinburnu Belediye Başkanı Sayın Murat Aydın'ın yaptırdığı çalışma bu açıdan bakılınca daha da anlamlı durmaktadır. Bu eser, belediyelerin toplumun fiziksel alt yapısının yanında, duygusal derinliğine de yapacağı önemli yatırımlar olacağının göstergelerinden biridir.

Son olarak elinizde tuttuğunuz eser Çanakkale'de çarpışan atalarımızın aziz hatırasına yazılmıştır. Onun için taraftır. Arıburnu'nun yarlarında, Seddülbahir'in koylarında, Gelibolu'nun dağlarında vatanları için ölenlerin; Anadolu'nun kahırlı köylerinde asker yolu bekleyenlerin tarafındadır. Okuyucularımızın eseri bu ruh haliyle okumalarını ve bu kutlu coğrafyayı gezmelerini beklemekteyiz. Bunu sağlayamazsa bu eser hedefine ulaşmamış olacaktır.

tarihi
destan
olmuş
coğrafya!

Okuyacağınız sahne Avustralya'da yaşanmış bir olayı anlatmaktadır. Çanakkale Muharebeleri sırasında bir Anzak askeri tarafından kesilerek, Gelibolu'dan Avustralya'ya götürülen Türk askerine ait kafatasıyla ilgili bir hikaye...

1915 yılında kesilerek Avustralya'ya götürülen bu kafatası, 10 Mart 2003 tarihinde Türkiye'ye getirilmiş. Ardından "Meçhul Asker Anıtı" yapılarak 18 Mart 2003'de Gelibolu'da arkadaşlarının yanına defnedilmiştir.

Bu olay hem Çanakkale Muharebeleri'nin etkilerinin günümüzde bile sürdüğünü gösteren çarpıcı bir gerçek, hem de savaşanların ruh halini ortaya koyan dramatik bir örnektir.

SAHNE 1
DIŞ MEKAN - GECE - ÜÇ KATLI BİR VİLLA
Film başladığında perdede gördüğümüz ilk şey, gece ışığıyla aydınlatılmış üç katlı bir villadır. Bu görüntünün üzerinde "Avustralya" yazısı okunur. Bu filmimizin de ilk sahnesidir.

Daha jenerik gösterilmemiş vurucu bir girişle seyircinin filmin içine çekilmesi planlanmıştır.

SAHNE 2
İÇ MEKAN - GECE - VİLLANIN BİR ODASI - YAŞLI BİR ADAM-BİR ERKEK - BİR KADIN
Bir odadayız. Oda kırmızı ve sarı renklerin hakim olduğu bir tonla yatakta yatan hasta ve yaşlı adamın ruh haline uygun aydınlatılmıştır. Kapıdan girip adamın karşısına oturan orta yaşlı iki kişi; adamın kızı ve oğludur. Yatakta yatan yaşlı adam konuşmakta, konuşmaları öksürüklerle bölünmektedir. Aşağıda okuyacağınız senaryo tekniğine uygun yazılmış konuşmalar bu sahnenin diyaloglarını oluşturmaktadır.

YAŞLI ADAM: Artık bedenim gibi ruhum da yaşlandı. Duygularımı bile hissedemiyorum. Aklım karışıyor. Çok şeyleri unuttum, her şey siliniyor sanki.
ERKEK: Yorma kendini baba, öksürüyorsun.
YAŞLI ADAM: Ama bir yer aklımdan hiç çıkmıyor.
ERKEK: Gelibolu mu?
YAŞLI ADAM: *(Kafasıyla onaylayarak devam eder)*: Onca yıl, başımı yastığa her koyuşum da film şeridi gibi geçti gözlerimin önünden.
KADIN: Biliyoruz baba. Nerede ise her gün anlattın. Ama şimdi...

Kadın bu hikayeyi defalarca dinlediğini belli etmiş, bu tavrı da yaşlı adamı kızdırmıştır.

YAŞLI ADAM: *(Adam sözüne biraz kızarak başlar):* Sözümü kesme! 1915 yılından beri herkesten hatta annenizden bile gizlediğim bir şey getirdim oradan. Ama artık ölüyorum, saklamanın bir anlamı kalmadı. Tavan arasında, eski bir sandığın içinde. Gidin, getirin onu.

Adamın oğlu ve kızı odadan çıkarken, kamera yaşlı adamın yüzüne doğru yaklaşır.

(Bu sahne biter. Yeni sahne adamın bahsettiği sandığın bulunduğu tavan arasında geçecektir.)

SAHNE 3
İÇ MEKAN - GECE - TAVAN ARASI - KADIN - ERKEK
Loş ışıklı bir tavan arasındayız. Kamera tavan arasına ulaşmayı sağlayan merdivenlerden çıkan erkek ve kadını takip eder. İki kardeş tavan arasına çıkınca çevreyi aramaya başlarlar. Fonda bu arayışın gerilimine uygun bir müzik duyulmaktadır. Arayış bir müddet devam ettikten sonra kadın bir sandık bulur ve aradıkları sandığın bu olduğunu düşünerek kardeşine seslenir.

KADIN: Buldum, bu olmalı...
ERKEK: Bakalım, ne imiş bu gizemli şey?

Adam kadının yanına gelir. Beraber sandığı açarlar. Sandığın içinde ilk dikkati çeken şey, kumaşlara sarılı yuvarlak bir cisimdir. Sargıları açınca bu iki kişiyi oldukça şaşırtan şeyi bizde görürüz. Bu bir kafatasıdır. Kamera kafatasına doğru yaklaşır. Kafatası bütün görüntüyü kaplayınca, bu görüntüden bir sonraki sahneye geçilir.

(Bir sonraki sahne Gelibolu'da bir anıt mezardır. Bu tip geçişler sinema tekniğinin sağladığı avantajlardan ve hoşluklardan biridir. Bu geçişlerle hem anlatım güçlü kılınmakta hem de birbiriyle ilintili ama farklı zamanlarda yaşanmış konular birleştirilmektedir. Biraz sonra okuyacağınız sahne de, yukarıdaki sahneyle bağlantılı ama farklı zamanlarda yaşanmış olayları anlatmaktadır.)

SAHNE 4
DIŞ MEKAN - GÜNDÜZ - ÇANAKKALE ŞEHİTLİĞİ
Şimdi karşımızda bu "Meçhul Asker Anıtı"nın görüntüsü vardır. Bu görüntünün üzerinde "Gelibolu" yazısı okunurken anlatıcı da bu hazin olayı anlatmaktadır.

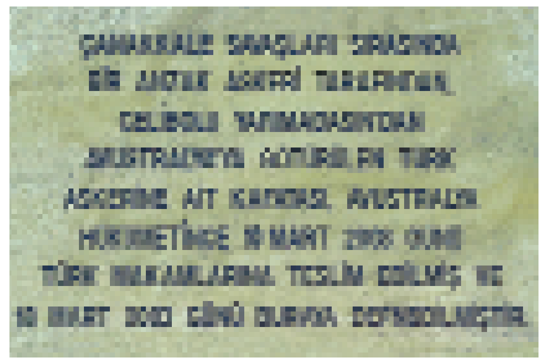
ANLATICI: 1915 yılında kesilerek, Gelibolu'dan Avustralya'ya götürülen bu kafatası 10 Mart 2003 tarihinde Türkiye'ye getirilmiş ve 18 Mart 2003'de omuz omuza savaştığı arkadaşlarının yanına gömülmüştür. Şimdi izleyeceğiniz hikaye, işte bu kahramanların, vatanları için herşeylerini feda eden bu yiğitlerin, efsaneleşen direnişinin hikayesidir.

(Sözün bitmesinden sonra jenerik başlar. Jenerik bitiminde ekrana bugün Troya'daki kazı alanında bulunan Troya Atı'nın görüntüsü gelir. Bu görüntü ile birlikte anlatıcının sesi duyulur ve anlatıcı Troya Efsanesi'ni anlatmaya başlar. Bu efsane Asya-Avrupa arasında en önemli geçiş noktası olan Çanakkale Boğazı'nın ilk çağlardan beri istilacıların saldırılarına uğradığını anlatmaktadır. Bugün dünyanın ortak mirası haline gelmiş Troya Efsanesi bu istilayı anlatan en eski ve en bilinen destandır. Filmde anlatıcı efsaneyi Troya kazı alanın görüntüleri üzerine anlatmaktadır.)

ANLATICI: Aslında her şey Troya'da başladı. Doğudaki bereketli toprakları ve zengin şehirleri ele geçirmek isteyen Akhalılar; Paris'in Helen'i kaçırmasını bahane ederek Troya'ya saldırırlar. Agamemnon komutasındaki Akhalılarla Troyalıların savaşı yıllarca sürer. On yılın sonunda cin fikirli Odysseus'un aklına gelen plan savaşın Akhalılar tarafından kazanılmasını sağlar.

(Anlatıcının bu anlatımından sonra dramaya geçilir. Dramanın bu ilk sahnesi Troya sahillerinde kaleyi kuşatan Akhalı askerlerin arasında geçen konuşmayı anlatmaktadır.)

SAHNE 1
DIŞ MEKAN - GECE - AKHALI ASKERLER
Gecedir, giyimlerinden ilk çağlardan olduğu anlaşılan bir Akhalı savaşçı görülür. Saklandığı yerden, kameranın yanından bir yeri gözlemektedir. Arkasından belli belirsiz görülen denizin sesini duyarız. Gecenin sessizliğini denizin kenarından koşarak gelen başka bir askerin, iyice kısık sesi bozar. İlk askerin yanına saklanarak, yüzüne bakmadan konuşur.
ASKER 2: Gemiler yaklaştı.
ASKER 1: İçeriden bir işaret gelmedi daha.
ASKER 2: Ya yakalandılarsa.
ASKER 1: Yakalansalar gürültüler olurdu. Savaşmadan teslim olmaz bizimkiler. Her şey sakin, nöbetçilerin uyumalarını bekliyorlardır.

SAHNE 2
İÇ MEKAN - GECE - TROYA ATI'NIN DIŞI - AKHALI ASKERLER
Troya Atı'ndan - ki bu atın görüntüsü kazı alanında bulunan sembolik attır - bir dış görüntü ve bu planda pencereden dışarı bakıp, sonra da içeri çekilen bir asker planı görürüz.

SAHNE 3
İÇ MEKAN - GECE - TROYA ATI'NIN İÇİ - AKHALI ASKERLER
Şimdi Troya Atı'nın içindeyiz. Dışarıda gördüğümüz askerlerle, aynı kıyafetlerdeki askerler çeşitli yerlere saklanmıştır. Bir önceki sahnede dışarı bakan asker içeriye döner.
ASKER 1: Geç kalıyoruz, gemiler yaklaşmıştır şimdi.
ASKER 2: Her taraf sessiz, fazla nöbetçi yok. Zaferlerini kutluyorlardır şimdi. Başlarına geleceklerden haberleri olsa...
ASKER 1: Herkes hazır mı?
TOPLU: Hazırız!

SAHNE 4
DIŞ MEKAN - GECE - TROYA ATI'NIN DIŞ GÖRÜNTÜSÜ - AKHALI ASKERLER
Şimdi ekranda Troya Atı'nın dış plan görüntüleri vardır. Anlatıcı bu görüntüler üzerine Odysseus'un kurduğu müthiş planı anlatır.
ANLATICI: Plana göre tahtadan bir at yapılacak ve içine askerler saklanacaktır. Sonra bu at Troya surlarının dışına bırakılarak kuşatma kaldırılacak. Troyalılar savaş atını, savaş ganimeti sanıp içeri alınca da, atın içinde saklanan askerler gece çıkıp on yıldır dışarıdan açamadıkları kale kapısını içerden açacaklardır.

SAHNE 5
İÇ MEKAN - GECE - TROYA ATI'NIN İÇİ - AKHALI ASKERLER
Troya Atı'nın içindeyiz. Gerginlik askerlerin yüzüne yansımaktadır. Atın içindeki askerler dışarı çıkmak için son hazırlıklarını yapmaktadırlar.

ASKER 1: Başaramazsak burada ölürüz. Kurtulsak bile Agememnon bizi affetmez. Kapıyı açmaktan başka çaremiz yok. Ben çıkıyorum. İşaretimle saldırın.

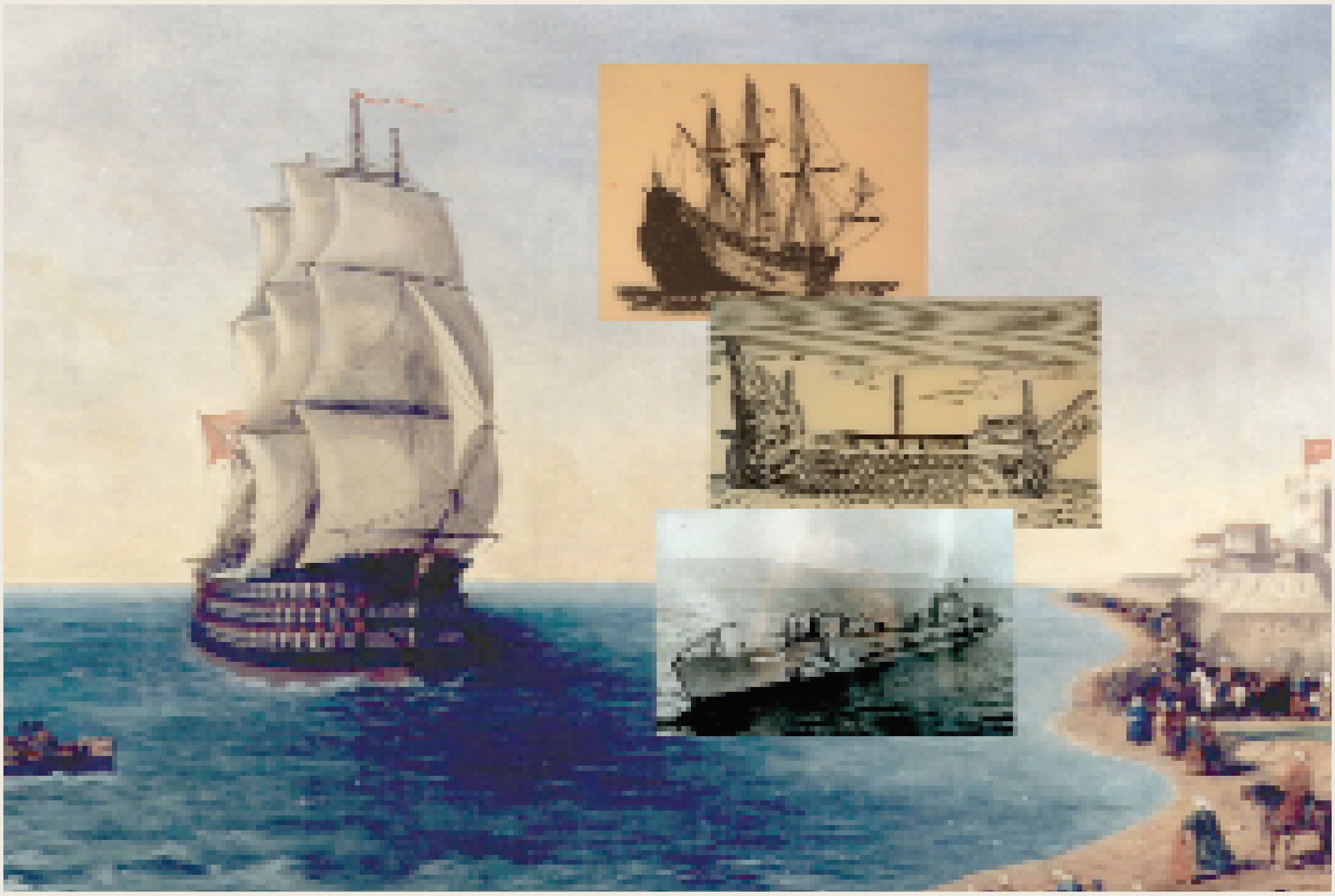
SAHNE 6
DIŞ MEKAN - GECE - SURLARIN DIŞI - AKHALI ASKERLER
Kalenin surlarında sallanan beyaz bir bayrak ve açılan kapının belli belirsiz görüntüsü görülür. Arkasından Akhalı savaşçı yanındaki arkadaşına döner.

ASKER 3: Kapı açıldı. Koş haber ver.

SAHNE 7
DIŞ MEKAN - GECE - TROYA ATI'NIN YANI - AKHALI ASKERLER
Atın içinden çıkan askerler kameranın yanından geçerek giderler. Ellerindeki kılıç ve mızraklar belli olmaktadır.

SAHNE 8
DIŞ MEKAN - GECE - SURLARIN YANI - AKHALI VE TROYALI SAVAŞÇILAR
Troya surlarının dibinde Akhalı ve Troyalı savaşçılar çarpışmaktadır. Atın içerisinden çıkan askerler nöbetçilere saldırmış ve karşılıklı kılıç ve mızraklarla yapılan bir vuruşma başlamıştır. Biz geceden dolayı bu çarpışmaları silüet olarak görürüz.

(Anlatım bu planın üzerinde başlayarak, anlatılana uyumlu resimler, görüntüler ve animasyon görüntüleri üzerine devam edecektir.)

Çanakkale Boğazı yüzyıllarca her türlü gemiyi sularında gördü.

Kale düşmüş, Troya Kahramanı Hektor'un ölümüne dökülen gözyaşları Çanakkale'nin sularına karışmıştı. Bu Çanakkale'nin sularına karışan ne ilk ne de son gözyaşıdır. İşte bu yüzden bir başka akar Çanakkale Boğazı'ndan sular. Üstten mavili yeşilli ruhu dinlendiren sakin bir ırmak akar, altta nice istilalar görmüş, acıları katmerleşmiş, yüreği nasırlaşmış tarih yatar.

Akhalılardan sonra Perslerin, İskender'in, Romalıların ve Haçlıların geçişleriyle huzuru bozulan bu coğrafya, 1354 yılında Süleyman Paşa'nın Rumeli yakasına geçmesiyle asıl sahibini bulur. Ondan sonra yüzyıllar süren bir dinginlik dönemi başlar. Osmanlı'nın üç kıtaya yayılan kudreti, ufak tefek olayların dışında, burada bir hadise yaşanmasına engel olur. Venedik ve Cenevizliler'le Osmanlı'nın ilk yüzyıllarında yapılan mücadele daha çok gemi savaşları şeklinde ve ehemmiyetsiz kalmıştır. Boğaz kıyılarında emniyet ve huzur vardır. Ama, 19 Şubat 1807'de Amiral Duckwort komutasındaki İngiliz Donanması'nın Boğaz'dan geçip İstanbul'a kadar gelebilmesi bir gerçeği de ortaya koymaktadır: Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamaya başlamasıyla bu huzur bozulacaktır.

19. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu için "ıstırap yüzyılı" desek yanılmış olmayız. Bir yandan geri kalmışlığın verdiği kompleksle yapılmaya çalışılan ıslahatlar, bir yandan imparatorluktan ayrılan uluslar, bir yandan da diğer devletlerin iştahını kabartan topraklar, iç karışıklıklar, savaşlar, savaşlar, savaşlar... Kötü gidiş durdurulamıyor, çöküş bir kabus gibi memleketin her köşesinde hissediliyordu. Ama Osmanlı İmparatorluğu hala büyük bir devlettir. Yirminci yüzyılın başında ise yüzyıllardır bileği bükülemeyen cihan pehlivanı Osmanlı, artık mirası paylaşılacak hasta adamdır. Yaşadıkları destanlaşan akıncılar unutulmuş, üç kıtada toprağı titreten nal izleri silinmiş, orduların başında seferden sefere koşan padişahlar saraylarına kapanmıştı.

Yıllardır süren ve hep yenilgiyle sonuçlanan savaşlar yüzünden halk bezgin, her savaşta kırılan ordu yılgın, Rumeli'de katliamların kucağına bırakıp çekildiğimiz insanlarımız kırgındı. Gidip de dönmeyenlerin acıları; anaların ak tülbentlerine sinen göz yaşlarında nemli birer hayal, yavuklularin utangaç ağıtlarında sessiz birer beddua olup çağlıyordu. Mehmet Fuat Köprülü'nün muhteşem anlatımıyla; Tuna boylarında sıra serviler tan yeli estikçe sessiz ağlıyor, eskiden bizim olan gül bahçelerinde şimdi baykuşlar ötüyordu.

Başkumandan Vekili Enver Paşa savaş öncesi denetlemede

Trablusgarp Savaşı'nda yenilmiş, Balkan Savaşı'nda ezilmiş, hepsinden önemlisi birlik ve beraberlik kaybedilmişti. Sömürgecilik, sanayi devrimi ve milliyetçilik akımları gibi dış etkenlere, yanlış yönetim ve çıkar kavgalarının da eklenmesiyle koca bir imparatorluk kurt gibi kemirilmiş, yenile kırıla Anadolu'ya doğru çekilmiştik. Biz kendimizle kavga ederken Avrupa'da olanlar bir cihan harbinin ilk işaretlerini veriyordu.

Hırsın akla, ideolojinin liyakate, çığırtkanlığın sükuta üstün geldiği zamanlardı. İktidardaki İttihat ve Terakki Partisi'nin genç, hırslı ve deneyimsiz liderleri, akıllarıyla başaramadıklarına, hırslarıyla ulaşmaya çalışıyorlardı. İçeride baskılarla iktidarı elinde tutsalar da, dışarıda zor oyunu bozuyor, dünyada safların netleşmeye başlaması da hareket sahalarını daraltıyordu.

Avusturya - Macaristan Kralı

Avusturya - Macaristan Veliahtı

Alman Kralı

Alman Veliahtı

İttihat ve Terakki Partisi'nin lider kadrosu "hem kaybedilen toprakları nasıl alacağımızı hesaplıyor hem de hangi büyük devletin yanında yer alırsak, toprak bütünlüğümüzü koruruz" sorusunun cevabını arıyordu.

Bu arada düvel-i muazzama denilen büyük devletlerin kendi aralarındaki sürtüşmesi sonucu hava ısınmış, dünyayı dört yıl boyunca saracak yangının çıkması için sadece bir kıvılcım beklenir olmuştu. Tarihler 28 Haziran 1914'ü gösterirken milyonlarca insanın ölümüne yol açan o kıvılcım, bir Sırp'ın silahından çıkıyor ve Avusturya - Macaristan veliahdının vücuduna bir savaş mührü olarak saplanıyordu. Veliaht ölüyor, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu, Sırbistan'a savaş ilan ediyordu. Pim çekilmişti; Almanya, 1 Ağustos 1914'te Rusya'ya, arkasından da 3 Ağustos'da Fransa'ya savaş ilan edip, Belçika üzerinden saldırıya geçiyordu.

Tam bu tarihte İngiltere'nin Deniz Bakanı Winston Churchill, İngiltere'ye sipariş ettiğimiz ve paraları fakir halkın yardımıyla peşin ödenen gemilerimize el koyduğunu açıklayınca, bizimde kapımıza dayanan savaştaki yerimiz, netleşmeye başladı. Aslında bu netleşme, bizden daha çok diğer devletlerin politikaları sayesinde oldu diyebiliriz. İngiltere'nin sömürgelerini koruma ve petrol yataklarını kontrolde tutma düşüncesi, Almanya ile çatışıyor, büyük bir savaşın ayak sesleri yıllardır duyuluyordu. İngiltere'nin kurmayı düşündüğü ittifak içinde Rusya önemli bir yer tutuyor, Rusya'nın planları arasında da Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarına konmak vazgeçilmez bir rüya olarak duruyordu. Balkan Savaşları'ndaki ağır yenilgimiz ise İngiltere'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma politikasından iyiden iyiye vazgeçmesine neden olmuştu. Küçücük Balkan Devletleri karşısında yenilen Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruyabileceği epeyce şüpheliydi. Öyleyse parçalanacak bu ülkeden aslan payını almak ve petrollerin üzerine konmak gerekiyordu. Bu düşünceler İngiltere'nin müttefik olarak Rusya'yı seçmesinde çok önemli etkenlerdi. Yani Osmanlı'nın karşı safta olması hem İngiltere hem de Rusya'nın çıkarlarıyla örtüşüyordu. Zaten son yıllarda Almanya'yla askeri alanda yaptığımız işbirliği ve Almanya'nın bizi yanına çekebilmek için gösterdiği olağanüstü çabalar, bizi onların yanına itmiş, Çanakkale Boğazı'na mayın döşemeye başlamıştık bile. Almanya'yla, Rusya'ya karşı imzaladığımız savunma anlaşmasına rağmen tarafsızlığımızı ilan etmiştik ama yangının bizim evimize de sıçrayacağı her halinden belli idi. Üstelik İngiltere, Fransa ve Rusya'ya güvenmiyor; tarafsız kalsak bile savaşın bitiminde özellikle boğazların ve petrol bölgelerimizin istila edileceğinden korkuyorduk. Yıllar sonra açıklanan belgeler bu korkumuzda ne kadar haklı olduğumuzu da ispatlayacaktı.

İngiliz zırhlısı Çanakkale Boğazı'nı bombalıyor.

Bir sabah vahşice daldılar sularımıza…
Demirden, çelikten gemileri; ölüm kusan silahları, topları- tüfekleri, yedi düvelden askerleri vardı…
Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'a varmak, namlularını hançer gibi payitahtın yüreğine sokmak, sonra da her şeyimize çöreklenmekti niyetleri…
Binlerce yıl önce istilaya gelen ataları gibi: Akhalılar gibi; hırslı, kindar ve kibirliydiler.
Görünürde askeri bir manevraydı yapılan. Rusya, Almanya'nın karşısında zorlanıyor; İngiltere ve Fransa'da boğazları geçerek müttefikleri Rusya'ya yardıma koşmaya çalışıyordu.
Ama boğazlar Osmanlı'nın elinde, Osmanlı'da savaşta Almanya'nın yanında idi. Dolayısıyla boğazları zorlayarak geçmekten başka çareleri yoktu.
Müttefik donanması boğazları geçip Almanlarla savaşan Rusların yardımına gidebilse, Almanlar sıkıştırılacaktı. Böylelikle savaşın bir yıl içinde bitirilmesi sağlanacaktı. Müttefik kuvvetlerin boğazları geçme niyetlerinin görünen yüzü böyle idi.

Ama madalyonun diğer yüzü başka gerçekleri gösteriyordu. Aslında şimdi yapılan saldırı, önceden yapılmış bir paylaşmanın hayata geçirilme çabalarından başka bir şey değildi. Birinci Dünya Savaşı patlak vermiş, Avrupalı devletler dünyayı paylaşmaya başlamışlardı bile. Epeydir toprak kaybeden, eski parlak günlerini özleyen Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları da, paylaşmadaki aslan payını oluşturuyordu.
Bunu fark eden Osmanlı İmparatorluğu'nun ittifak çabaları; İngiltere, Fransa ve Rusya'nın başkentlerinde itibar görmüyor; Osmanlı İmparatorluğu, sanki özellikle Almanya'nın kucağına, yani karşı safa itiliyordu. İngiliz Deniz Bakanı Winston Churchill daha yirmi yıl önce Miammar'da bir gazeteci olarak görev yaparken "Savrola" diye bir hikaye yazıyor, bu hikayede

İngiliz Deniz Bakanı Winston Churchill

Çanakkale Harekatı'nı anlatıyordu. Halen Londra arşivlerinde bulunan bu öykü, Osmanlı topraklarını ele geçirme planlarının hiç de yeni olmadığını ortaya koyuyordu. Aynı Churchill görev süresi boyunca Çanakkale Boğazı'nın zorlanarak geçilmesi fikrini sonuna kadar takip edecek ve yüz binlerin ölümünün başkahramanı olarak tarih sahnesindeki yerini alacaktır.

Çar İkinci Nikola'nın, savaşın başlaması üzerine halkına söyledikleri de bu savaşın aslında yıllardır beklendiğinin de en büyük göstergelerinden biridir. Çar bu konuşmasında halkına şöyle sesleniyordu: **"Bu harbin Çanakkale sahillerinde ecdadımız tarafından bize vasiyet edilen tarihi emellerinin gerçekleşmesine imkan vereceğine inanıyorum"**.

Rusların o tarihi emelleri; boğazlara sahip olup sıcak denizlere inmek, İngiltere'nin ise; Osmanlı'nın bütün topraklarını özellikle de Irak petrollerini ele geçirmekti. İngiltere'nin son dönemde yaptığı Queen Elizabeth gibi büyük gemiler yüzünden petrol ihtiyacı iyice artmış, özellikle Irak petrolleri vazgeçilmez enerji kaynağı olarak imparatorluğun iştahını iyiden iyiye kabartır olmuştu.

İngiltere, büyük imparatorluğunun devamı için Londra'nın siyasi, İstanbul'un da ekonomik başkent olması gerektiğine inanıyor; bu olmadığı takdirde üzerinde güneş batmayan 28 milyon kilometre karelik imparatorluğun, iskambil kağıdından yapılmış bir kule gibi devrileceğini düşünüyordu. Almanya ise cepheyi genişleterek üzerindeki baskıyı azaltmak istiyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girmesi Almanlar için her açıdan faydalı olacaktı. Bir kere karşısındakiler için yeni bir cephe açılmış olduğundan savaştığı devletler güçlerinin bir kısmını Osmanlı'nın üzerine kaydırmak zorunda kalacaklardı. Ayrıca Berlin yıllardır izlediği Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi kontrolünde olma politikasını sağlamlaştıracaktı.

Alman Kralı İkinci Wilhelm'in İstanbul'daki büyükelçisi Wangenheim'e verdiği talimat tarafsız kalmaya çalışan Osmanlı'yı nasıl bir tuzağın beklediğini gösteriyordu. Bu talimatta Kral: **"Osmanlı kabinesinin bütünüyle muvafakatini almak mümkün olmadığı takdirde, ordu ve donanmanın ani bir emrivaki yaratması suretiyle Türkiye savaşa sokulmalıdır."** diyordu.

Bu emrivakinin olması gecikmedi. İngilizler'den kaçan Goben ve Breslau adlı iki Alman gemisi Osmanlı'ya sığınıyor; Osmanlı'da bu gemileri satın aldığını, mecburen açıklıyordu. Enver Paşa'nın gemiler Osmanlı İmparatorluğu'na sığınınca söylediği "Müjde bir çocuğumuz oldu" sözü aslında bu mecburiyetin, birilerinin işini kolaylaştırdığının da tek cümlelik izahıydı.

Osmanlı yöneticilerine göre müttefikimiz olan Almanya'nın gemilerini, İngilizler'in yok etmesine göz yumulamazdı. Ayrıca bu gemilerin Osmanlı İmparatorluğu'nun elinde olması, Osmanlı'yı bir anda Yunanlılar ve Rusların karşısında da üstün duruma geçiriyordu. Ama hesapta olmayansa bu gemilerin üzerine çekilen bayraktan başka herşeyleri Alman'dı ve Almanya'nın emellerine hizmet etmek için burada bulunuyorlardı. Bu olaya birazda başka bir gözle bakarak aklımıza gelen şu sorulara beraber cevap arayalım. Ege ve Akdeniz'de bulunan güçlü İngiliz savaş gemileri ve denizaltıları varken, bu iki gemi Boğaz'a kadar nasıl ulaşabilmişlerdir? İngiltere, bizim paralarını peşin verip sipariş ettiğimiz gemileri vermiyorken, Almanların bu fırsatı kaçırmayıp Osmanlı İmparatorluğu'na gemi vermeyi teklif edeceğini düşünmemiş midir? Bu soruları peşpeşe sorduğumuzda, varacağımız sonuç tarihe ayrı bir bakış açısı getirebilir. Acaba İngiltere ince bir politikayla Osmanlı'yı iyice çaresiz bırakmış olabilir mi? Yine bu gemiler Boğaz'a kadar, kaçarak değil Osmanlı İmparatorluğu ile Almanya arasında varılan gizli bir anlaşmanın ve de İngiltere'nin ince politikasının sonucu mu getirilmişlerdir?

Nitekim bu gemilerin komutanı Amiral Şuson bir süre sonra Osmanlı Donanma Komutanlığı'na atanıp tatbikat amacıyla Karadeniz'e çıkma izni alınca da olanlar oluyordu. Amiral Şuson komutasındaki bu gemiler, Rus limanlarını bombalıyor, bu emrivakiyle de, Osmanlı İmparatorluğu'nun; Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yanında savaşa dahil olması kesinleşiyordu.

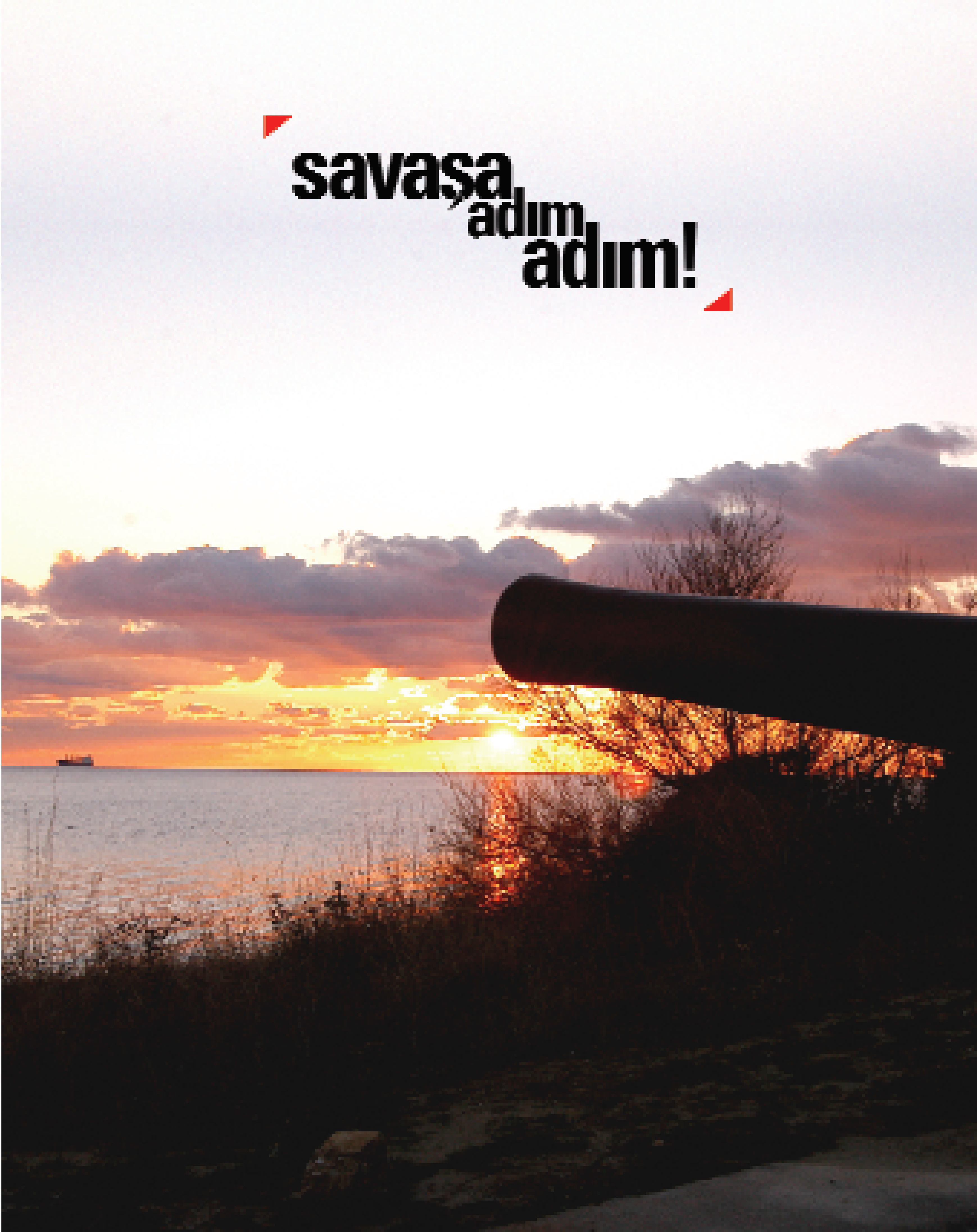
Aslında anlaşılacağı gibi ortada bir emrivakinin olmaması da ihtimal dahilindedir. Sanki her şey planlanmış, geriye bu planın uygulanması kalmıştı. Bahsedilen olaylar tamamı kararlaştırılmış bir resmin, çizimine başlanan ufak detayları gibiydi.

Tarih, denize doğru yol alan bir nehir gibi, önüne çıkan her engeli aşarak kaderin çizdiği yoldan ilerliyordu.

İngiliz donanmasından kaçarak Osmanlı'ya sığınan Goben ve Breslau zırhlıları, daha sonra Yavuz ve Midilli adlarını almışlardır.

savaşa adım adım!

Bir sonbahar günü verdik ilk şehitlerimizi…
İlan edilmeyen bir savaşın, kaybedilen ilk masumları olarak düştüler toprağa…
Sinsi bir saldırının, korkak bir hücumun kurbanıydılar…
Daha savaş ilan edilmeden, daha kılıçlar çekilmeden kınından, birleşik donanmalarıyla vurdular Seddülbahir'i…
86 can, 86 civan, 86 gül soldu…
Bu yiğitlerimiz Çanakkale Muharebeleri'nin ilk şehitleri oldu.

3 Kasım 1914'de Seddülbahir Kalesi'ne yapılan bu saldırı bize savaş ilanı anlamı taşıyordu. Bu saldırıdan sonra biz de İtilaf Devletleri'ne karşı savaş ilan ediyor ve boğazlara karşı beklediğimiz saldırılar için hazırlıklarımızı hızlandırıyorduk.

İtilaf Devletleri, biraz da Deniz Bakanı Winston Churchill'in baskılarıyla, boğazları sadece donanmayla geçebileceklerine inanıyorlar, bir kara ordusuna ihtiyaç duymuyorlardı. 25 Kasım'da toplanan İngiltere'nin savaş konseyinde Winston Churchill, Boğaz'dan geçip İstanbul'a ulaşmak için sadece donanmanın yeterli olacağını savunmuş, onun bu isteği Harbiye Nazırı Lord Kitchener'in muhalefetiyle karşılaşmıştı. Bu toplantıda geri adım atmak zorunda kalan Churchill'in aradığı fırsat 2 Ocak 1915'de Rusya'nın başkenti Petrograd'dan gelen bir telgrafla ayağına gelir. Bu telgrafta büyükelçi Rusya'nın zor durumda olduğunu belirterek, bir deniz veya kara harekatında bulunup bulunulamayacağını soruyordu. Böylesine bir harekat, Türkler'in Kafkasya'daki kuvvetlerinin bir kısmını Çanakkale'ye kaydıracağından, Rusya'yı rahatlatacaktı. Winston Churchill ertesi günü Amiral Carden'a bir mektup yazarak sorar: **Boğazları yalnız deniz kuvvetleriyle zorlamak sizce mümkün müdür?** Müttefik donanmanın büyük amirali Carden, ilk olarak bunun çok zor olacağını söylese de, sonrasında bir ayda Marmara Denizi'ne çıkabilecek dört devrelik planını, 11 Ocak'ta Bahriye Nezareti'ne bildirir.

İtilaf Devletleri tarafından ilk saldırı 3 Kasım 1914'de Seddülbahir Kalesi'ne yapıldı.

18 Mart Kahramanı ünvanı verilen Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa (Cevat Çobanlı)

Bu plana göre:
1-Önce Çanakkale Boğazı'na girişi önleyecek olan Türk batarya ve mevziler tahrip edilecek.
2-Kilitbahir-Çanakkale arasındaki torpiller taranacak ve merkez bataryaların tahribi yapılacak.
3-Kepez bölgesindeki diğer torpil tarlasının taranması bitirilecek.
4-En dar yerdeki (Kilitbahir-Çanakkale) kara tahkimatının tahribi tamamlanınca da, donanma Marmara'ya çıkacaktır.

İşte savaş konseyi tarafından onaylanan bu planın ilk hamlesini başarmak isteyen müttefik donanması, 19 Şubat 1915'de bir saldırı gerçekleştirir. Saldırı için seçilen bu tarih enteresandır. 19 Şubat 1807'de Amiral Duckwort komutasındaki İngiliz Donanması, boğazları geçerek İstanbul önlerine kadar gelmiş ama lodosun etkisiyle geri dönmek zorunda kalmıştı. O geçişte askerlerimizin bayram namazında olması ve böyle bir hareketin beklenmeyişi belirleyici olmuştu. Şimdi saldırının 19 Şubat olarak seçilmesi de sanki geçmişe dönük bir hesabın devamı gibiydi. Aslında bu örnekleri, muharebelerin ilerleyen safhalarında da görmek mümkündü. Boğaz'ı zorlayan gemiler arasında bulunan Agememnon, Troya'ya saldıran Akhalıların komutanının adıydı. Ertuğrul Koyu'na çıkarma yaparken kullanılan kömür gemisi River Clayd, Troya Atı'ndan esinlenerek seçilmişti. Ayrıca Müttefik orduları komutanı Hamilton'un "Tanrı bu sefer Türkler'in yanında idi" sözü, yine Troya Savaşı'na bir atıftır. (Bilindiği gibi Troya Destanı'nda, Tanrılarının Akhalıların yanında olduğu anlatılmaktadır.) Çanakkale Muharebeleri'nin, Troya Savaşı'yla olan bağını birde Atatürk'ün muharebe sonrası değerlendirmesiyle pekiştirelim. Atatürk, İzzettin Çalışlar ile yaptığı bir sohbette şunu söylüyordu: "**Çanakkale Muharebeleri sonunda, Troya'nın intikamı alınmış oldu.**"

Görüldüğü gibi milletler değişsede, coğrafyaların kaderi değişmiyor. İstila etmek, bazı coğrafyaların üzerlerinde yaşattığı halklara verdiği bir karakter oluyor. Sanki günümüzde olan gelişmelerde bu tespiti doğrular gibi cereyan etmiyor mu?

Kaldığımız yerden devam ederken 3 Kasım 1914 saldırısını hatırlamakta fayda var. Bu saldırı bizi derinden yaralamış ama gözümüzün de iyiden iyiye açılmasına sebep olmuştu. 19 Şubat 1915'e kadar bir saldırı olmaması da, Türk tarafına hazırlıklar için zaman kazandırmış; tabyaları pekiştirip, seyyar bataryalar ve ışıldaklar yerleştirilmiş, toplar arasındaki denge sistemini kurmuştuk. Adım adım yaklaşan savaş kendini hazırlıklarla hissettiriyor, Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Bey, bu hazırlıkları titizlikle kontrol edip denetliyordu.

Şehzade Ömer Faruk Efendi ve Cevat Paşa orduyu teftişten sonra.

Çıkarma yapan Anzak askerleri.

Amiral Carden'in dört aşamalı planının ilk aşaması olan 19 Şubat saldırısında Kumkale, Seddülbahir, Orhaniye ve Ertuğrul tabyaları sabahtan akşama kadar bombalandı. 4 asker ve 19 topun kaybedildiği bu baskının arkasından 25 Şubat'ta daha şiddetli bir saldırı yapıldı. İkinci saldırıyla Carden'in planının ilk aşaması başarılmış oldu. Türkler açısından bakıldığında ise bu saldırıda giriş tahkimatı zedelenmiş olsa bile, bir haftalık zaman kazanılması sağlanıyor ve 18 Mart'ın bir baskın harekatı olmasını engelliyordu. Arkasından devam eden saldırılarla da karşılıklı güçler test ediliyor, asıl savaşın bir provası yapılıyordu. Türk tarafı, donanmanın atışlarından vurulan topları onarmaya çalışıyor, toz toprak içinde kalan tabyalar temizlenip, toprak altında kalan toplar, tekrar atışa hazır hale getiriliyordu. Boğaz'a bakan sırtların arkasındaki bataryaların yerleri sürekli değiştirilerek de, nerede olduklarının tespit edilmesi engelleniyordu. Almanya'dan alınan kara barutla da, sahte atışlar yapıp düşmanın yanlış hedefler saptaması sağlanıyordu.

Nerede ise her gün aynı şeyler yaşanıyordu: 18 Mart'a kadar her gün bir iki muharebe gemisi Boğaz'dan içeri giriyor, onların korumasındaki mayın arama gemileri, Boğaz'a dökülen mayınları toplamaya çalışıyordu. Bu gemiler birkaç mayını patlatmayı başarsalar da, mayın koruma bataryalarının atışlarıyla geri çekilmek zorunda kalıyorlardı. Gece olduğunda ise Türk tarafı yeni mayınlar döşeyip gedikleri kapatmaya, donanma gemileri de gece karanlığından faydalanarak mayınları temizlemeye çalışıyordu. Geceleri devreye giren ışıldaklarla, bir ışıldaklar savaşının yaşandığı zamanlarda oluyordu.

İtilaf donanması, arama tarama gemileriyle Boğaz'ın giriş kısmını tarayıp mayınları temizlemeye çalışırken, hem bu gemilerle hem de tayyarelerle, yeni mayınların dökülüp dökülmediğini kontrol ediyordu. Yine bu ön çalışmalar çerçevesinde 4 Mart tarihinde bir komando birliği çıkarmasına karar verildi. Bu komando birliği çıkarmasındaki amaç, hem bu zamana kadar hasar verilen tabyaların tamamen susturulmasını sağlamak hem de keşif yapmaktı. 400 askerle Kumkale'ye, 200 askerle de Seddülbahir'e yapılan bu çıkarma başarısızlıkla sonuçlanıyordu.

Oysa daha iki gün önce Londra'ya çektiği telgrafta Amiral Carden şöyle demişti: **"Havalar iyi giderse 15 gün sonra İstanbul önlerindeyim."**

Zaferden o kadar emindiler ki; Boğaz geçildikten sonra uygulanacak siyaset, plan ve raporlara dökülmüş, askerleri için İstanbul'da kullanılmak üzere özel para basılmış, askerlere haremle ilgili vaatlerde bulunularak kutlamaları peşinen başlatmışlardı. İngiltere'de tur şirketleri turizm için hazırlıklar yapıp Boğaz turu için ilanlar veriyordu. Onları durduracak güç, ne Boğaz'a yerleştirilen toplar ne de Türk askerinin savaşma azmi ve kahramanlığıydı. Onları korkutan tek şey; havanın kötü gitme olasılığıydı. Çünkü donanmadan bakınca her şey yolunda görünüyordu. Karşılarında aldıkları ağır yenilgilerle afallayan bir ülke vardı. Hesapsız planlar ordularımızı kırıyor; Osmanlı askerleri, Sarıkamış Harekatı'nda karlar, Kanal Harekatı'nda ise kumlar altında kalıyor, Enver ve Cemal Paşalar'ın zafer hayalleri, seraba dönüşüyordu. Henüz birkaç ay önce alınan bu yenilgilerin ızdırabı yüreklere çöreklenmişti. Arkadaşını Kafkaslar'da, kardeşini Mısır Çölleri'nde toprağa veren gencecik insanlar, bu çelik ağızlı cehennem toplarının yağdıracağı ölüm güllelerini bekliyordu. Memleketin her köşesi yangın yerine dönmüş, bu yangın Boğaz'da nöbet bekleyen askerlerin de yüreğini dağlar olmuştu.

İşte yüreği dağlı bu askerlerden Yüzbaşı Tophaneli Hakkı ve Hafız Nazmi Bey, 7 Mart'ı 8 Mart'a bağlayan gece Nusret Mayın Gemisi ile Erenköy Koyu'na gelirler. Elde kalan son 26 mayını oraya kıyıya dik yerleştirilen 11 mayın hattının aksine, 12. mayın hattı olarak kıyıya paralel döşerler. Bu bölgenin seçilmesinde 19 ve 25 Şubat saldırılarının önemli rolü vardı. Bu saldırılar yapılırken görülmüştür ki, denizcilikte "durgun su" diye tabir edilen bu sahada düşman gemileri hem durarak sabit kaleler gibi isabetli atışlar yapabiliyorlar hem de geniş bir alan olduğu için manevra sahası olarak da kullanabiliyorlardı.

18 Mart günü Çanakkale Savaşı'nın kaderini belirleyen mayınları döşeyen Nusrat Mayın Gemisi.

Nusret Mayın Gemisi'nin maketi.

18 Mart'a kadar hala çözülemeyen bir gizemle, fark edilemeyen bu mayınlar, deniz savaşının sonunda Churchill'e yüreğini yakan şu sözleri söyletecektir: **"Bugün dünya üzerinde görev yapmakta olan beşbini aşkın savaş gemisinden hiçbiri Nusret ve onun döktüğü mayınlar kadar harbin gidişine ve düşmanın geleceğine etkili olacak bir başarı gösterememiştir."**

Bu başarıda haftalarca süren bombardıman sonunda hangi tehlikelerle karşılaşacağını öğrenmeye çalışan müttefik donanmasının o gün kıyıya paralel döşenen 12. mayın hattı sürpriziyle karşılaşması etkili olmuş, hiç hesaplayamadıkları bu mayınları döken zeka ve cesaretin kurbanı durumuna düşmüşlerdi.

17 Mart'ı 18 Mart'a bağlayan gece İtilaf donanması, Boğaz'ı üç muhrip ve yedi mayın arama tarama gemisiyle aradılar. Carden'in yerine atanan yeni komutan Amiral De Robeck komutasında yapılan savaş toplantısında, Boğaz'ın Kepez Burnu'na kadar temiz olduğu rapor edildi.

De Robeck'in komutanlarıyla toplantı yaptığı saatlerde Müstahkem Mevki Komutanı Albay Cevat Bey'de elinde bir mektupla, Dardanos tabyasına doğru yol almaktadır.

(Bundan sonra filmde gösterilen drama bölümünde Müstahkem Mevki Komutanı Albay Cevat Bey ve Üsteğmen Hasan'ın yaptığı konuşma yer almaktadır. Gerçekten yaşanmış olan bu olay, Türk askerinin Çanakkale Muharebeleri'nde hangi ruh haliyle savaştığının en büyük göstergelerinden biridir.)

Nusret Mayın Gemisi Komutanlarından,
Binbaşı Nazmi Bey ve Yüzbaşı Tophaneli Hakkı Bey .

SAHNE 1
DIŞ PLAN - GECE - DARDANOS TABYASI - CEVAT BEY - ER
Dardanos tabyasındayız. Albay Cevat'ın geldiğini gören er koşarak gelir. Albay Cevat, askerin konuşmasına fırsat vermeden konuşur.

CEVAT: Komutanın nerede oğlum?
ASKER: Topları denetliyor komutanım.
CEVAT: Peki, tamam.

Cevat Bey, atından inerek topların bulunduğu alana doğru yaya olarak ilerler.

SAHNE 2
DIŞ PLAN - GECE - DARDANOS TABYASI - CEVAT BEY - HASAN - ASKER
Üsteğmen Hasan topların başında askerleriyle birlikte çalışmaktadır. Cevat Bey'in geldiğini askerin uyarmasıyla fark eder.
ASKER: Komutanım, Cevat Komutan geldi.

Üsteğmen, Cevat Bey'i selamlar.

HASAN: Hoşgeldiniz komutanım.
CEVAT: Hoşbulduk Hasan. Hazırlıklar ne alemde?
HASAN: Gelecekleri varsa, görecekleri de var komutanım.
CEVAT: Aferin Hasan. Zaten kendine güvenmeni hep takdir etmişimdir.
HASAN: Sağolun komutanım.
CEVAT: Şimdi sana güzel bir haber vermeye geldim.
HASAN: Hayırdır komutanım. Son günlerde güzel haber alamaz olmuştuk.
CEVAT: Güzel, güzel. Bu sefer gerçekten güzel. Bir kızın olmuş.

Albay Cevat, cebinden çıkardığı mektubu Hasan'a uzatırken konuşmuştur. Bir yandan da Hasan'ın mimiklerini incelemektedir. Hasan mektubu açmaya çalışırken Cevat Bey konuşmayı sürdürür.

CEVAT: Sana üç gün izin verdim. Git kızını gör.

Bu söz üzerine Hasan mektubu açmayı bırakıp komutanına döner ve inandırıcı bir tonla içten konuşur.

HASAN: Gidemem komutanım.Düşman donanmasında bu gün çok hareket var. Ola ki saldırı ben oradayken olursa, ben vicdan azabından kızımın yüzüne nasıl bakarım. Arkadaşlarım

burada ölümüne savaşırken ben rahat döşeklerde uyuyamam komutanım. Beni affedin. Vatan tehlikedeyken hiçbir Türk evladı ailesini düşünemez. Yalnız bir vasiyetim var: Ola ki şehitlik nasip olursa kızımın adını **"Didar"** koysunlar.

Cevat Bey'in gözleri dolar, Hasan'a sarılarak gözyaşlarını ondan saklar. Sarılmış halde iken konuşur.

CEVAT: Bu milletin senin gibi evlatları varken, bu vatana düşman çizmesi değemez oğlum. Zafer elbette bizim olacaktır.

(Sahne bu sözlerle biter. Sahnenin bitiminden sonra tekrar anlatıcının sesi duyulur.)

Ertesi gün zafer elbette bizim olmuştu ama, Yüzbaşı Hasan ne zaferi ne de kızını görebilecek, düşman güllesiyle bir gül gibi toprağa düşecekti. Ama o zaferi göremese de, zafere inanmış bir yiğit komutan idi. Belki de yüce yaratıcı; ailesini, canını, kanını vatan yolunda vermekten çekinmeyen bu kahramanlar yüzünden bizim yanımızda olmuş, 8 Mart gecesi Nusret'in döktüğü o mayınları hem tayyarelerin hem de mayın arama tarama gemilerinin keskin taramalarından on gün boyunca saklamıştı.

18 Mart günü düşman gemilerini Çanakkale Boğazı'na yaklaştırmayan Türk toplarından biri.

18 Mart 1915
"hesapsız hülyanın denize gömüldüğü tarih"

O sabah vahşiler gibi daldılar sularımıza...

İşte geliyorlardı... Binlerce yıl önce istilaya gelen ataları gibi; hırslı kindar ve kibirliydiler.

Bugün Troya surlarına dayanan Akhalı Komutan Agamemnon yoktu ama Agememnon adında bir zırhlının yanında 15 tane daha savaş gemisi, 4 kruvazör, 14 muhrip, 21 mayın tarama gemisi ve 6 denizaltı ile 6 uçağı taşıyan bir gemi vardı. İmha gemisi, muhripler ve gambotlarla sayısı yüzü geçen bu tarihin en büyük donanması saat 10.05'de Boğaz'dan girmeye başladı.

Üç grup halinde sıralıydılar. İlk grupta; merkez tahkimatımızı uzaktan vuracak Amiral De Robeck komutasındaki İngiliz zırhlıları(Queen Elizabeth, Agamemnon, Lord Nelson, İnflexible), ikinci grupta; 5-6 kilometreye kadar yaklaşıp merkez tahkimatımızı imha edecek Fransız zırhlıları (Gaulois, Charlemagne, Bouvet, Suffren), üçüncü grupta ise; yine İngiliz gemileri (Prince George, Majestic, Vengeance, İrresistible, Albion, Ocean, Triumph, Swiftsure, Corn Wallis, Canapos) vardı. Bunlardan başka her grubun yanında mayın koruması için mayın tarama gemileri, orta bölgedeki küçük Türk topçusunu sindirecek kruvazörler ve muhripler bulunuyordu.

İlk atış 11:15'te yapıldı. Sonra merkez tahkimatımıza karşı şiddetli bir bombalama başladı. Anadolu ve Rumeli hamidiyeleri, Rumeli mecidiyesi ve Namazgah tabyaları ateş altındaydı.

Müttefik gemileri merkez tabyalarımıza 14.000 yarda mesafeden ateş ettiği için, menzili 12-13 kilometreye ancak ulaşan Türk toplarının etki alanının dışında kalıyorlardı.

Türk tarafından ise, menzilleri dışında kalan bu gemilere, cılız top atışlarıyla cevap veriliyor; yaklaşmaları, etkili top atışı menziline girmeleri bekleniyordu. Şimdilik ufak toplarla atışlar yapılıyor; bu atışlarla mayın tarama gemilerinin ileri sokulup mayınları sökmeleri engelleniyordu.

Bu nerede ise tek taraflı atışlardan sonra Amiral De Robeck, Fransız zırhlılarına merkez tahkimatımızı imha etmek için "ileri" emrini verdi. Bunun üzerine Fransız zırhlıları, İngilizler'i geçerek birinci sıraya yerleştiler. Bu gemiler artık etkili atış menzilimize girmişlerdi. İşte asıl çarpışmada o zaman başladı.

Düşmanın 276 topuna 78 topla karşılık vermeye çalışıyorduk ama etkili atışlarımız, İngiliz ve Fransız zırhlılarını sarsıyor, gemilerde yangınlar çıkarıyor, emirler emirleri, top sesleri tekbir seslerini kovalıyordu.

18 Mart günü Boğaz'a giren İngiliz gemileri.

Gemilerden atılan toplarsa tabyalarımıza isabet ettiğinde canlar alıyor, toplarımız ya toprak altında kalıyor ya da hasar görerek kullanılmaz hale geliyordu. Telefon telleri koptuğundan, toplarla gözetleme kuleleri arasında bağlantı sağlanamıyor, bu da bir süre sonra top atışlarımızda azalmaya sebep oluyordu.

Ateş gücümüzdeki bu azalma De Robeck'in son hamlesini planladığından bir buçuk saat önce yapmasına neden oluyor, en arkadaki İngiliz zırhlılarına ileri geçin emri veriyordu.

İşte çarpışmanın kaderini belirleyecek anlardan biri başlamış, arkadan gelen İngiliz zırhlılarına yer açmak için kayan Fransız zırhlıları, Erenköy Koyu'ndaki trafiği karıştırmıştı. Bu koyda ise on gün önce Nusret Mayın Gemisi'yle dökülen ve bu ana kadar bütün kontrollere rağmen fark edilemeyen 12. mayın hattı kendilerine çarpacak zırhlıları bekliyordu. Bu mayınlardan habersiz donanma amirali savaşı kazandığını düşünüyor; İngilizlerin meşhur beş çayını Marmara Denizi'nde içme hayalini kuruyordu.

Majestik zırhlısı batarken.

İşte tam da bu anlarda donanmadakilerin kanını donduran bir batış, beklenmedik bir sonun ilk işaretini veriyordu: Türk topçusunun ateşinden hırpalanmış olan Bouvet, varlığını bilmedikleri 12. mayın hattındaki mayınlara çarpıp üç dakikada, içindeki 604 kişiyle Boğaz'ın serin sularına gömülmüştü. Donanmadaki korku ve dehşet dalga dalga yayılarak Amiral Gemisi Queen Elizabeth'deki General De Robeck'e kadar ulaşıyor, Türk tarafında ise sevinç ve gurur, askerlerin izin alarak çıktıkları tepelere taşıyordu. Bu tepelerde ezan sesleri, sevinç çığlıklarına karışıyor Boğaz'ın onurlu çocukları atalarının alışkın olduğu zaferlerden birini daha kutlamaya hazırlanıyorlardı.

Donanma için felaket Bouvet'in batmasıyla bitmedi. Bir süre sonra Bouvet'i sulara gömen kader, İrresistible'ı da yakalıyor, o da topçu ateşleriyle iyice sersemledikten sonra intihar eder gibi Nusret'in döktüğü mayına çarparak batıyordu. Boğaz'ın tepelerinden gelen ateş gülleleri, derinliklerdeki mayınlarla birleşip bir kabus gibi donanmanın üstüne çökmüştü. Türk topçularının usta atışları ve tabyaların konumları iyi bir hazırlık ve usta bir planın izlerini taşıyordu. Seri atışlar bu batan kibirli zırhlıların yanında dört zırhlıyı da savaşamayacak hale sokmuştu. Artık çarpışmanın kaderi belirlenmiş oluyordu.

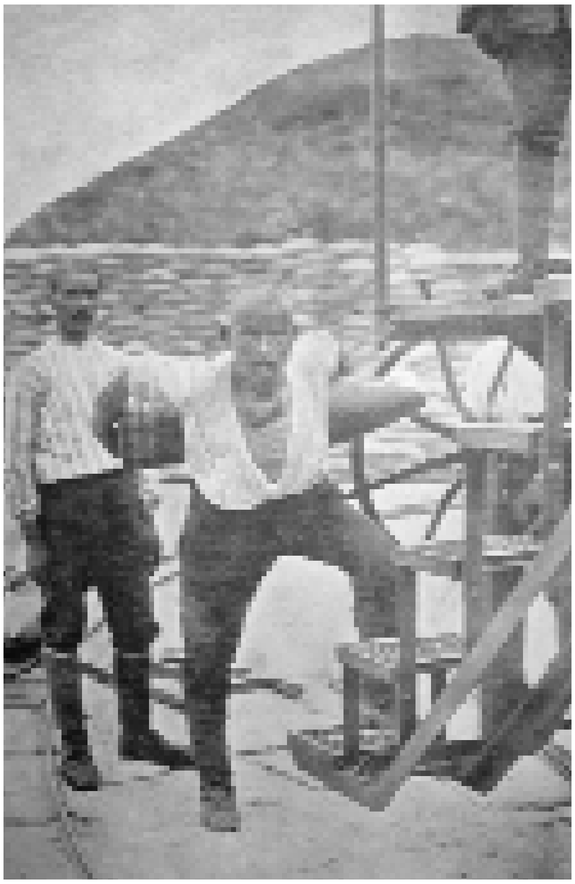
Düşman gemileri Türk topçularının ustalığı ile geri püskürtüldü.

Son darbe Mecidiye tabyasında tozların toprakların arasından doğrulan bir yiğitten, Havranlı Onbaşı Koca Seyit'ten geliyor; 275 kiloluk mermiyi milletinin yere düşen bahtını kaldırır gibi kaldırıyor, kucaklıyor ve topa koyuyordu. İlk atışı yapıyor, bu ilk atış boşa gidince bir daha, o da olmayınca bir daha deniyor, üçüncü denemede mermi Oceon'un dümenine isabet edip onu da bir akıl hastası gibi mayınlara doğru sürüklüyordu. Oceon, bir süre sonra mayınlara çarpıp batarken onunla birlikte donanmanın Boğaz'ı geçme hayalleri de sulara gömülüyordu.

Artık bitmişti, çarpışmaya devam etmek donanmanın tamamen mahvına sebep olacaktı. O perşembe günü, akşam karanlığı basarken manzara şuydu: Yenilmez kabul edilen muhteşem donanma hırpalanmış, yaralanmış, üç büyük zırhlısını geride bırakmış, 800 askerini kaybetmiş artık kendileri için bir cehennemi andıran Boğaz'dan uzaklaşmaya çalışıyordu. Bizim verdiğimiz 40 şehit ve 70 yaralı bu vatan için ölmeyi göze alan milyonların yanında önemsenecek bir rakamı ifade etmiyordu.

Amiral De Robeck'in, İngilizler'in meşhur beş çayını Marmara'da içme hevesi kursağında kalmıştı. Seferberlik emri ile birlikte yapılan titiz çalışmalar, donanma saldırılarını takip ederek çıkarılan dersler; Türk askerinin sabrı, tevekkülü ve cesaretiyle birleşmiş; yenilmez denilen tarihin bu en büyük donanması ağır kayıplar vererek muharebe sahasından çekilmişti. Bu sonuç İtilaf Devletleri açısından kolay inanılacak ve kabul edilebilecek gibi değildi. Türk askerinin gücünü hafife almışlardı. Bu yanılgı ve kibirin cezasını da, yenilginin ızdırabı ve utancıyla ödeyeceklerdi. Bir anlamıyla da Bağdat petrollerine konmak üzere yapılan yanlış hesap, daha Bağdat'a gitmeden Boğaz'ın sularından dönmüştü.

Aslında durum görüldüğünden daha da vahimdi. Hiç bir düşman gemisi Çanakkale'ye 13 kilometreden daha fazla yaklaşamamıştı. Yani yenilgiyi kabul etmek zorunda kaldıklarında daha birinci savunma hattını bile delememişlerdi. Nusret'in döktüğü mayınlar olmasa bile yüzyılların tecrübesiyle planlanmış kale ve tabyaların yerleri, arazinin yapısı ve Türk topçularının ustalığı işlerini zorlaştırıyordu.

Oceon gemisini batıran Havran'lı Onbaşı Koca Seyit. Bu fotoğrafı çekmek için mermiyi kaldırması istendiğinde Seyit Onbaşı mermiyi yerinden oynatamıyor, içi boşaltılıp sırtına alması sağlanıyordu.

Cevat Bey, çekilen düşman gemilerini Dardanos Tepesi'nden seyrediyor. (Filmden bir sahne)

Çöktü denilen Osmanlı Devleti karşısında alınan bu yenilgi için zaman içerisinde birçok sebep ortaya atmışlar; acelemiz vardı, gemilerimiz eskiydi, büyük gemilerimizi yollamamıştık, koşullar kötüydü gibi asla tarihi gerçekleri açıklayamayacak mazeretlere sığınmışlardı. Ama bu gerekçelerin sadece kendilerini rahatlatacak mazeretler olduğunu yine kendi araştırmacıları söylerken, mobil silahların ve mayın tarlalarının donanmaya verdiği hasarın hakkı teslim ediliyordu. Aslında Osmanlı tarihine vakıf olanların, boğazların güvenliği için yapılan çalışmaların hiç de yabana atılmayacağını da bilmeleri gerekiyordu. Buradaki Hamidiye ve Mecidiye tabyaları, Çimenlik ve Kilitbahir Kaleleri, Almanya'dan alınan toplar, seyyar bataryalar, dökülen mayınlar boğazların güvenliği için yeterli hazırlığın yapıldığını gösteriyordu. Ayrıca Boğaz'ı tekrardan donanmayla zorlamaya çalışmamaları bunun yerine buradaki tabyaları bir kara harekatıyla etkisiz hale getirme planlarını devreye sokmaları, Boğaz'ın, donanmanın zorlamasıyla aşılamayacağı fikrine, onların da inandığının bir göstergesidir.

Bu zafer nesillerdir zafere hasret kalmış kahraman bir ulusun yeniden kendi gücüne inanmasını sağlamıştır. On yıllardır alınan yenilgiler, akıncı destanlarını bile unutturmaya başlamış, Barbaros Hayrettin Paşa, Piri Reis ruhunun şahlanması için böyle bir başarı beklenir olmuştu.

Churchill, askerlerimizin bu heybetli donanmayı görünce tabyaları bırakıp kaçacağını düşünmüştü. Yanıldığını anladığında şaşkınlığını şu cümleyle ifade edecekti: **"Türkler, Çanakkale'yi zorlayan çağının en ileri tekniğine sahip güçler karşısında, adeta bir kale gibi dikilmişlerdi."**

Bugün Çanakkale'nin sakin sularını seyreden birinin, tarihte burada ne muazzam bir muharebenin cereyan ettiğini anlaması için kafasını kaldırıp Kilitbahir Kalesi'nin üzerindeki şiiri, ruhuyla okuması gerekmektedir. Şair Orhan Şaik Gökyay bu şiirde, ziyaretçileri adeta kulaklarına fısıldar gibi, şu dizelerle uyarmaktadır. **"Dur yolcu! Bilmeden gelip bastığın bu toprak, bir devrin battığı yerdir. Eğil de kulak ver, bu sakin yığın bir vatan kalbinin attığı yerdir."**

Tarihe "18 Mart Kahramanı" olarak geçen Cevat Bey, o gün çekilen düşman gemilerini Dardanos Tepesi'nden seyrederken, yüreğinde o gün şehit düşen Üsteğmen Hasan'ın hüznü, dudağında Türk komutanının ruhunda yatan milletine sarsılmaz inancıyla konuşuyordu: **"Gittiler! Geçemediler! Geçemeyecekler!"**

Cevat Paşa'nın gururla söylediği bu cümlenin sonundaki "Geçemeyecekler" sözü; hem muharebenin burada bitmediğini, yeniden ve daha güçlü geleceklerini, hem de yine hüsranla gideceklerine olan inancı anlatan bir kehanet gibi Boğaz'ın serin sularına kavuştu.

Avustralyalı askerlerin Sydney'den uğurlanışı.

kara harekatına doğru

Kara harekatına hazırlanan Türk askerleri

İskenderiye limanından Çanakkale'ye gitmek üzere gemiye binen İngiliz askerleri

İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener, 12 Mart 1915'te General Ion Hamilton'u kara ordusunun kumandanlığına getirirken şu kehanette bulunmuştu: **"Eğer denizaltılarımız Gelibolu karşısında su yüzüne çıkıp, İmparatorluk bayrağını üç kez sallarsa, Türkler tabanları yağlayıp, Gelibolu'dan Bolayır'a doğru en kısa yoldan kaçarlar."** Kitchener'in bu onur kırıcı kehaneti tutmamış, 18 Mart günü 200 yıldır yenilemeyen İngiliz donanması perişan halde çekilince, onuru kırılan ülke de İngiltere olmuştu.

Boğaz'ın sadece donanmanın zorlaması ile geçilemeyeceği anlaşılmış, ölüm kusan Türk batarya ve tabyalarının susturulması için başka bir yol aranmaya başlanmıştır. Bu yol 22 Mart 1915'te üst düzey komutanların, Limni Adası'nda yaptıkları toplantıda kararlaştırılır. Hamilton bu kararı hükümetine şöyle bildirecektir: **Doğuda şerefimizi sağlamak için bir sefer kuvveti göndermek tek çaredir.**

Hükümetinin onayını da alan Hamilton; birliklerin tertiplenip, gemilere yerleştirilmesini bizzat kontrol etmek üzere, ana üstleri olan İskenderiye'ye doğru yola çıkar. Aynı gün İstanbul'dan Çanakkale'ye kalkan vapurda da yeni kurulan ve Gelibolu'nun savunmasını üstlenecek olan 5. Ordunun Alman Komutanı Liman von Sanders vardır.

İki tarafta tarihin bu en büyük savaşı için hazırlıklarına başlamıştı.

Zaten Osmanlı İmparatorluğu, yangın yerine dönen memleketin başka bölgelerindeki ateşi söndürmeye çalışmaktan 18 Mart Zaferi'ne yeterince sevinememişti. İngilizler Gazze'yi, Ruslar Karadeniz'deki limanları bombalamakta, içimizde yaşayan Ermeniler ayaklanıp Van'da camilere, hastanelere, hükümet binalarına saldırmaktadırlar. Yıllarca bağrımızda saklayıp devletin her kademesinde görev verdiğimiz bazı azınlıklar ülkenin savaşta olmasını fırsat bilecek İngiliz ajanlarının gizli belgelerinde; bu insanların durumu için 'bir çıkarma yapıldığı anda ayaklanmak için haber bekliyorlar' denilecektir. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi İtilaf Devletleri, İtalyanları yanına alabilmek için 12 Ada ve Antalya'yı teklif etmektedirler. Yunanistan'ın hemen savaşa girme karşılığı olarak Kral Konstantin'in

ordunun başında İstanbul'a girme isteği ise Ruslar tarafından kabul edilmeyecektir. Böylelikle Ruslar hem pastadan kendilerine düşecek payı kimseyle paylaşmaya niyetleri olmadığını ilan ediyor hem de doğudaki saldırılarını, serhat illerimizi işgal ederek sürdürüyordu.

Bu tarihte ünlü İngiliz casusu Lawrence, İngiltere'ye yazdığı bir mektupta şu tespitte bulunmaktadır: **"Zavallı yaşlı Osmanlı; birliğini zor sürdürüyor."** Lawrence'ın bu tespiti yerindeydi. Üstelik bu tespiti daha da doğrulamaya çalışacak birleşik ordu, Hamilton komutasında İskenderiye'den yola çıkmıştır bile. Yetmişbeşbin kişilik bu orduda hangi ülkenin askerleri yoktu ki: İngiltere, İrlanda, İskoçya, Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, Fransa, Sudan, Somali, Senegal, Cezayir, Mısır, Rusya, Hindistan, Nepal ve Filistin'den gelen Yahudiler. Mehmet Akif'in mısralarındaki gibi; "...kimi Hindu, kimi yamyam, kimi bilmem ne bela."

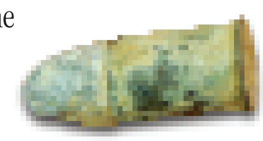
Mısır'da çıkartma eğitimi yaptırılan askerlerin her biri ayrı bir yolla motive edilmişti. Müslüman askerlere; 'Almanlar Halife'yi esir aldı, Halife'yi kurtarmak için Almanlar'la savaşa gidiyoruz' denmiş; Yahudiler kurmayı düşündükleri Yahudi devletinin ön hazırlığı için gönüllü olmuşlardı. Aslında İngilizler, Müslüman askerlere güvenemiyor, onların bir ayaklanma çıkaracağından korkuyordu. Bu düşünce, onların Müslüman askerlerden bir bölümünü Mısır'dan geri göndermelerine sebep oluyordu. Hindistan'dan getirdikleri askerler ise İngilizlerin en sadık müttefiklerindendi. Bu askerler İngiliz sömürgeciliğinin bir başarısı sonucu İngiliz hayranlığıyla büyümüşlerdi. Savaş çıktığında bir çok Hindistan zengini mücevherlerini İngilizler'e yardım olarak verecek kadar İngilizlerin etkisi altındaydılar. Avustralya ve Yeni Zelandalıların hemen hepsi zaten İngiliz asıllı göçmenlerdi. Onların aile üyelerinin bir kısmı hala İngiltere de yaşıyordu dersek, aralarındaki bağı daha da iyi anlatmış oluruz.

Aslında Avustralyalıların asıl isteği batı cephesine gitmekti. Burada hem onlar için Güney Pasifik'te tehlike olan Almanlarla savaşacak hem anavatanlarına olan borçlarını ödeyecekler hem de Paris'i ve Londra'yı göreceklerdi. Gelibolu'yu duyunca şaşıracaklar ama önemsemeyeceklerdir. Çünkü Kanal Harekatı'nda Türklerle karşılaşmış ve onların iyi savaşamadığı zannına kapılmışlardı. Mısır'a gelmeden önce Türkler hakkında ön yargılı değillerdi. Burada özellikle İngiliz ve Yunanlıların propagandasıyla Türkler hakkında olumsuz yargılara varmışlardı. Bizlerin kuyruklu, barbar, esirleri öldüren varlıklar olduğumuzu sanıyorlardı. Ayrıca Mısır'da Abdül adını verdikleri Müslümanlarla ilişkileri Türkler'e olan saygı-

Saros Körfezi

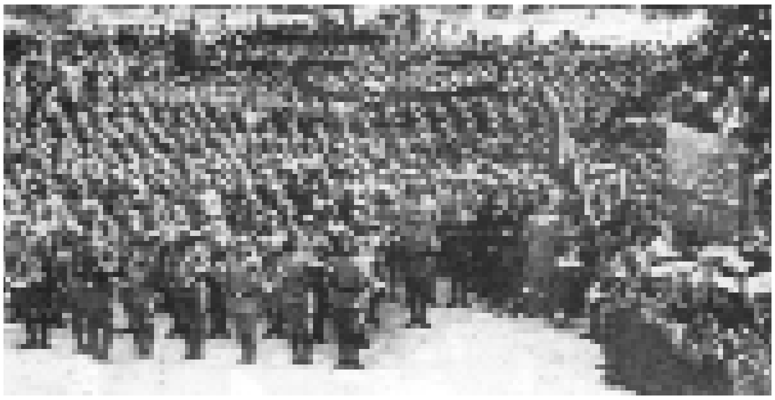
larını da yitirmelerine sebep olmuştu. Ama nihayetinde onlar için Gelibolu, en fazla birkaç haftalık bir duraktı.

Görüldüğü gibi müttefikler, muharebelere sadece silahlarıyla değil propagandalarıyla da hazırdılar. Artık çıkarma planları yapılabilirdi. 10 Nisan 1915'te Queen Elizabeth gemisinde İskenderiye'den dönen Hamilton'un da katıldığı bir toplantı yapılır. Bu toplantıda İtilaf Kuvvetleri'nin komuta kademesi çıkartma planlarına son şeklini verecektir.

Türk tarafında ise yapılacak savunma ve tahmin edilen çıkartma noktaları konusunda görüş ayrılığı vardır. Türk komutanlar, düşmanın çıkarmayı Seddülbahir ve Arıburnu'ndan başlatacağına inanıyor, Liman von Sanders ise çıkarmayı Rumeli yakasında Saros Körfezi'ne, Anadolu yakasında ise Kumkale ve Beşike bölgesine bekliyordu.

Esat Paşa komutasındaki üçüncü kolordunun yaptığı çalışmalarda Kabatepe'nin güney ve kuzey sahilleri ile Seddülbahir koylarının çıkarma için en uygun alanlar olduğu sonucuna varılmıştı. Çünkü Boğaz'ı geçmek için merkez tabyalarını kontrol altına almak gerekiyordu. Bu tabyaları kontrol altına alabilmenin nerede ise tek yolu Kilitbahir Platosu'nu ele geçirmekti. Kilitbahir Platosu'nu ele geçirmek için ise çıkarmanın üçüncü kolordunun belirlediği alanlardan yapılması en uygun seçenek gibi görülüyordu.

Türk komutanlarının hazırladığı plana göre belirlenen bu çıkarma alanları kuvvetle tutulacak, düşman daha karaya ayak basmadan yok edilecekti. Liman Paşa'nın planı ise; savunma hattını kıyıdan geride kurup, düşmana sahile çıktıktan sonra saldırmaktı. Bu sebeple kıyıları zayıf, gerideki ihtiyat birliklerini kuvvetli tutarak Türk komutanlarının önerdiği planı tamamen reddedecekti.

Zafer duası yapan askerlerimiz ve gönüllüler.

Sonuç itibariyle Liman von Sanders'in planı uygulanacak, birliklerin önemli bir kısmı Rumeli yakasında Saros Körfezi'ne, Anadolu yakasında ise Kumkale ve Beşike bölgelerine konuşlandırılacaktır. Seddülbahir ve Kabatepe bölgesine ise sadece iki piyade taburu kalmıştır.

Artık memleketin kalbi Çanakkale'de atmakta, yurdun her köşesinden gönüllüler payitahtı korumak için akın akın Gelibolu'ya koşmaktadır. Eğitimli - eğitimsiz, genç - yaşlı, köylü - şehirli bir yığın gönüllü dönemeyeceklerini bile bile yollara düşmüştü. Herkes son kaleyi ayakta tutmaya, vatana kurban olmaya hazırdı. Analar oğullarının saçlarını kınalıyor, babalar sırtlarını sıvazlıyor, yavuklular hasret dolu bakışlarla uğurluyorlardı.

Çanakkale Muharebeleri için Anadolu ve Trakya'nın her bölgesinden ve de kaybettiğimiz topraklar olan batı Trakya'dan bir çok gönüllü Çanakkale'ye koşmuştur.

Filmde bu gönüllüleri temsil eden Ahmet ve nişanlısı Suna; vatan topraklarında yüzlercesi yaşanmış bir hikayenin küçük bir örneği olarak yer almıştır. Yanda okuyacağınız bu dramada, Gelibolu'ya savaşmaya giden, bu uğurda annesini ve nişanlısını İstanbul'da bırakan bir gencin hikayesinin ilk bölümü anlatılmaktadır. Bu bölümün ilkinde Ahmet'in nişanlısı Suna'yla, ikincisinde ise mahalle bakkalıyla vedalaşma sahneleri yer almaktadır.

Melbourne Limanı'ndan Çanakkale'ye gitmek üzere gemiye binen Avustralyalı askerler.

SAHNE 1
DIŞ MEKAN - GÜNDÜZ - DENİZ KENARI - AHMET - SUNA
Bu sahne arkada deniz fonunun olduğu bir ağaç altında geçmektedir. Suna bankta oturmuş, Ahmet ise deniz kenarındadır. Sahnenin ilerleyen bölümlerinde Ahmet, Suna'nın yanına gelerek konuşmasını sürdürür.

SUNA: Demek gideceksin, kesin kararlısın.
AHMET: Gitmek zorundayım. Tarihim, atalarımın aziz ruhu, vücudumun her zerresi adeta emrediyor gitmeliyim. Bu benim tarihe karşı borcum, geleceğime mirasım.
SUNA: Ya dönemezsen. Ya bir daha seni göremezsem.
AHMET: Bunları düşünmedim mi sanıyorsun? Sana olan sevgimi biliyorsun...

Suna kafasını öne eğerek 'evet' anlamında sallar.

SUNA: Biliyorum, ben de seni çok seviyorum. İşte o yüzden gitme diyorum. Annen, okulun, ben... Herşeyi bırakıp gidiyorsun.
AHMET: Gidiyorum çünkü vatan tehlikede. Artık ne okul, ne ana ne yar... Vatan elden giderse hangimizin bir anlamı kalacak ki...

Suna büyük bir heyecan ve içtenlikle adeta bir çocuk gibi konuşur.

SUNA: Ben de geleyim... Beni de götür... Duydum ki, kadınlardan da giden varmış Çanakkale'ye.

Ahmet ağlamamak için kendini zor tutmaktadır.

AHMET: Ah cesur nişanlım ah! Bilmez miyim, gel desem geleceğini. Ama olmaz. Sen kal, evimizi hazırla, anneme göz kulak ol yeter. Bir de duanı esirgeme.

İki sevgili sarılarak deniz kenarına doğru yürürler...
Sahne kararır.

SAHNE 2
İÇ MEKAN - GÜNDÜZ - BAKKAL DÜKKANININ İÇİ - AHMET - BAKKAL RÜSTEM
Bakkal Rüstem raflardan bir şeyler alırken içeri Ahmet girer.

AHMET: Selamın Aleyküm Rüstem Amca...
RÜSTEM: Ooo! Ve Aleykümselam Ahmet. Gidiyorsun demek...
AHMET: Gidiyorum Rüstem Amca. Helallik almaya geldim.

Rüstem, Ahmet'e sarılarak konuşur.

RÜSTEM: Bizden yana helal olsun oğul. Sende helal et. İnşallah gittiğin gibi dönersin.

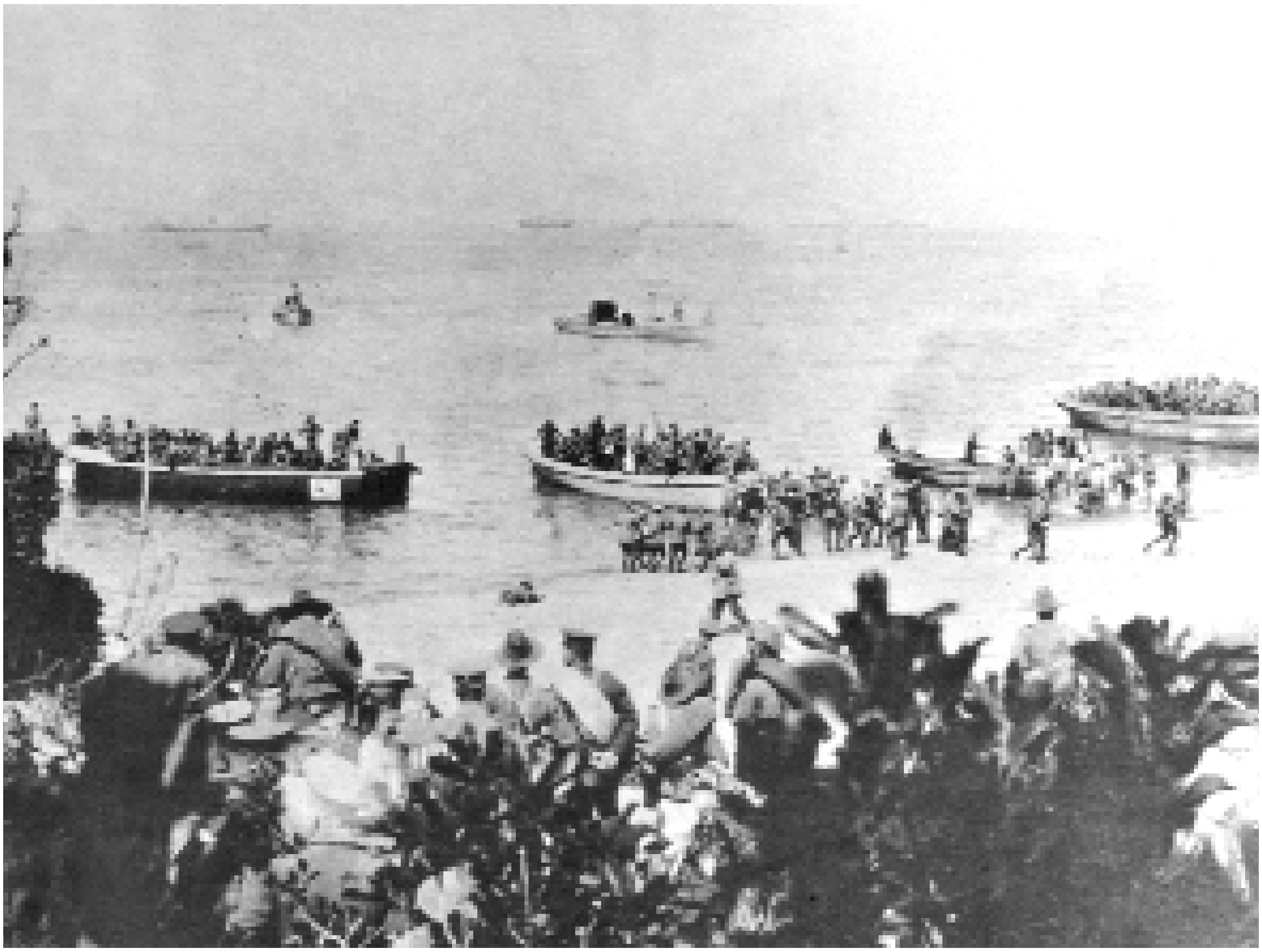
Ahmet tam çıkacakken dönerek konuşur.

AHMET: Bizim için dua etmeyi unutma.
RÜSTEM: Dualarımız sizinle evlat.
AHMET: Allahaısmarladık Rüstem Amca.
(Bir iki adım atan Ahmet geriye döner ve sıkılarak konuşur)
Annem alışveriş yapacak. Ne isterse ver. Gelince hallederiz.
RÜSTEM: Gönlünü ferah tut oğul. Gözün arkada kalmasın. Allah'a emanet ol.
AHMET: Allahaısmarladık.

Sahnenin bitiminde anlatıcının sesiyle hikayeye devam edilir.

Anadolu'dan gönüllüler bulabildikleri vasıtalarla Çanakkale'ye koşarken, İtilaf Kuvvetleri'de boş durmuyordu. Limanlar, tabyalar ve şehirler; gemilerin topları, tayyarelerin bombalarıyla dövülüyordu. 23 Nisan'da Maydos'a yapılan bombardımansa hem sivil bölgelerin bile güvenlikte olmadığını gösteriyor hem de karşımızdaki düşmanın ruh yapısını ele veriyordu. Yaklaşan savaşın acımasız olacağı her halinden belliydi.

24 Nisan günü Hamilton, İtilaf Donanması'na Boğaz'a hareket emri verirken askerlerine şu cümlelerle seslendi: **"Fransa'nın ve Kral'ın askerleri şimdi misli görülmemiş bir serüvenin karşısında bakınıyoruz."** Hamilton'un bu çıkarmayı ne kadar önemsediği ise yine onun şu cümlelerinde saklıydı: **"Ey zafer tanrısı! Bu savaşı kazandıktan sonra artık rahat ölebilirim"**. Hamilton bu sözü söylerken sömürgeci ruhunun asla anlayamayacağı bir gerçeği, daha fark edememişti: Anadolu'nun kahraman insanları savaşı kazandıktan sonra rahat ölmek için değil, savaşı kazanmak için ölmeye geliyorlardı.

İngiliz ve Anzak askerlerinin Seddülbahir'e çıkarma harekatı

Kale-i Sultaniye (Çanakkale) Boğazı ve Marmara Denizi.

25 Nisan 1915
çıkarma
başlıyor!

ÇANAKKALE TÜRKÜSÜ

Gelibolu Dağları'nın rüzgarı
Mahzun eser utancından arından
Dindiremem içimdeki efkarı
Dara düştüm yarin ahu zarından

Düşman tutmuş Arıburnu ardını
Yahya Çavuş, Haktan bekler yardımı
Koca Seyit top başına vardı mı
Düşman korkar güllesinin harından

Kocaçimen sen aşılmaz dağ mısın
Seddülbahir siper tutmaz bağ mısın
Kimse sormaz ölü müsün, sağ mısın
Haber gelmez sevgilinden, karından

Tabyalardan toplar atılır suya
Kuytularda feryadımı kim duya
Ölür isem beni şehitler yuya
Kefen ola Kocaçimen karından

Dokunmayın iflah olmaz yarama
Kurşun yedim haber salın anama
Gelinliği giydirmesin Suna'ma
Kefen diksin efkarının narından

Engelimiz ister yağmur ister boran kar olsun
Vazgeçeriz ister ana, isterse de yar olsun
İsteriz ki aziz vatan özgür olsun, var olsun
Ölürüz de çekilmeyiz ata topraklarından

Cemil YAVUZ

Arıburnu'na çıkarma yapan Anzaklar

Bahardır, havalar ısınmaya başlamış, meyvelere su yürümüş, çağlayanlar coşmuş, zorlu bir kışın ardından kuşlar, tabiatla kucaklaşmak için gökyüzüne açılmıştır. Tabiat uykusundan uyanıyor, herşey sanki yeniden canlanıyordu. Tabiatın bu hali insanlara yansıyor; cıvıl cıvıl, rengarenk, yaşama sevinci aşılayan günler, insanların ruhunu okşuyordu. Dünya yeni bir mevsime merhaba diyor, bahar mutluluğa açılıyordu. Ama Osmanlı ülkesi yıllardır ağır bir kışı yaşıyor; Osmanlı ülkesinde bahar hüzne, geceler korkuya, şafak savaşa açılıyordu.

Tarihler 25 Nisan 1915'i gösterirken düşman donanması; 19'u muharebe, 11'i kruvazör, 27'si muhrip olmak üzere 95 parçayı bulan gemileri, bunların taşıdığı 75 bin askeri, 15 bin hayvanı ve 3 bin arabasıyla çıkarma harekatına başladı. Bunların yanında 35 uçağı ve bu uçakları taşıyan gemisi, 140 adet topu, 12 denizaltısı ve savaşa peyderpey süreceği 400 binin üzerinde askeri vardı. Çıkarma beş ayrı

bölgeden başlamıştı: Anadolu Yakası'nda; Beşikeler ve Kumkale'ye, Rumeli Yakası'nda ise; Seddülbahir, Arıburnu ve Saros Körfezi'ne.

Bu beş çıkarmadan ikisi gösteri biri aldatma çıkarmasıydı. (Saros Körfezi ve Beşikeler bölgesine gösteri, Kumkale'ye aldatma çıkarması yapılmış. Saros Körfezi ve Beşikeler'den o gün, Kumkale'den ise iki gün sonra çekilmişlerdir.) Asıl çıkarma Seddülbahir ve Arıburnu'na yapılacak ve karşılarında Seddülbahir'de bir tabur, Arıburnu'nda ise sadece bir bölük bulacaklardır. Türk komutanların özellikle de Mustafa Kemal ve Esat Paşa'nın tahminleri doğru çıkmış; çıkarmayı Saros Körfezi'ne bekleyen Liman von Sanders Paşa yanılmıştı.

İşte zehirli bir yılan gibi beyin kıvrımlarımıza yerleşen ve güvenimizi sürekli kemiren şüphe, o zaman ortaya çıktı: Liman von Sanders gerçekten yanılmış mıydı, yoksa müttefikimiz Almanya'nın başka bir hesabı mı vardı?

Aslında bu sorunun tek bir cevabı yok gibidir. Daha doğru bir anlatımla bu soruya çeşitli tarihçiler birbirinden farklı fikirlerle cevap vermektedirler. Kimi araştırmacı ve tarihçiler; kumandanın görevinin zafer kazanmak olduğunu, askerleri farklı bölgelere yerleştirmenin bir komuta taktiği sayılabileceğini söylerler. Onlara göre zaferden başka bir düşüncenin tasarlanmış olabileceği iddiası komik karşılanabilecek bir komplo teorisine kadar ulaşabilirdi. Ayrıca işgal kuvvetlerinin yaptığı keşifler sonucu yığınak yapılan bölgeler belirlenmişti. Dolayısıyla Saros, Beşikeler ve Kumkale bölgelerine yığınak yapılmasa çıkarma bu bölgelere olabilirdi.

Ama bunun karşısında yer alan bazı tarihçi ve uzmanların tespitleri de hiç yabana atılacak cinsten değildir. Bu karşı teorideki en akla yatkın tez şudur: Kıyıların zayıf tutulup düşmanın karaya ayak basmasına müsaade edip, sonra da ona sık sık saldırmak, böylelikle düşmanın kendisini tehlikede hissetmesine ve asker sayısını günden güne çoğaltmasına sebep olmak, Almanların işine gelmektedir. Çünkü düşman başlangıçta 75.000 olarak planladığı asker sayısını daha sonrasında 500.000'e kadar çıkarmıştır. Gelibolu'da yığılan bu askerler buraya gönderilmese Batı cephesinde Almanlara karşı savaşacaklardı. Dolayısıyla düşmanın Gelibolu'da çakılıp kalması ve zorlu bir savaşa tutuşması, Almanları batı cephesinde oldukça rahatlatacaktı. Bu düşencelere bir de Liman Paşa'nın çıkarma anında hakimiyet kuramaması, çıkarma yapanlar için en zayıf anlar olan ilk yirmidört saatin yeterince değerlendirilmemiş olması ve düşmanın kıyılarda tutunmasını engelleyememesi eklenince şüpheler iyice belirginleşmiştir.

5. Ordu Komutanı General Liman von Sanders

3. Kolordu Komutanı Esat Paşa, Kur. Alb. Mustafa Kemal ve diğer komutanlarla...

Peki bu büyük planın sadece Almanya tarafından kurgulanmamış olduğu düşünülebilir miydi? Ya da iki ülke (Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu) ortak bir planla 500.000 kişiyi buraya toplayarak Almanya'nın batı cephesindeki muharebeyi kazanmasını sağlamaya çalışmış olabilirler miydi? Bu ihtimal yabana atılmayacak kadar önemli olsa bile bilinen şudur ki; bu plana evet diyecek Osmanlı yöneticilerinin sayısı fazla değildi. Bu planlanmış olsa bile kapalı kapılar ardında birkaç kişinin kotardığı tehlikeli bir oyun olarak anılmalıdır.

İşte büyük çıkarma akla bu gibi zehirli soruları getirecek şartlar altında başlamıştır. Asıl çıkarmanın yapıldığı Seddülbahir ve Arıburnu'nu savunan 3. Kolordunun Komutanı Yanya Kahramanı lakabıyla tanınan Esat Paşa'dır. Esat Paşa alt kademelerinden gelen haberler doğrultusunda çıkarmanın kendi bölgesinde başladığını öğrenince Liman von Sanders'e ulaşmaya çalışır. Paşa çıkarmayı beklediği bölge olan Saros Körfezi'ne tepeden bakan Bolayır'dadır. Esat Paşa bu saatleri hatıralarında şöyle anlatmaktadır: **"Bir taraftan durumu bildirmek, gerekli emirleri almak, aynı zamanda Eceabat'a çabuk gidecek bir araç istemek üzere kendisini aramaya gittim... Beni görünce düşman görür korkusuyla telaşa kapılarak 'yere yat' işareti verdi. Bunun üzerine yere yatmak zorunda kalarak sürüne sürüne yanına gittim. Gerçi birçok taşıt gemisi savaş gemileriyle birlikte Bolayır'ın karşısında durmakta idi. Fakat güvertede asker çıkarma belirtisi görünmüyordu. Asıl çıkarmanın Seddülbahir ve Arıburnu'na yapılmakta olduğunu, bu çıkarmanın bir gösteri çıkarması olmasının muhtemel bulunduğunu söyledim. Eceabat'a gidip duruma el atabilmek için emrinde bulunan şirket vapurunun geçici olarak emrime verilmesini rica ettim. Düşman hakkındaki görüşümü olumlu buldu. Karargaha dönüşe karar vererek, şirket vapuruyla Eceabat'a gitmeme izin verdi. Yalnız kendisinden yapılacak hareket hakkında hiçbir talimat alamadım."**

Hamilton'un planına göre, Seddülbahir'den kıyıya çıkacak birlikler, Alçıtepe'yi; Arıburnu'ndan çıkanlar ise Kabatepe-Maltepe-Kocaçimen Dağı bölgesini ele geçireceklerdir. Gelibolu'nun bu en hakim tepeleri ele geçirilince, koordineli bir taarruzla Kilitbahir Platosu alınıp yarımadanın tamamı işgal edilmiş olacaktı. Bu gerçekleşti mi tabyalar susacak; İngiliz donanması da mayınları rahatça temizleyip Boğaz'dan geçerek İstanbul'a ulaşacaktı.

Aslında Liman von Sanders'in yanlış tahminleri Hamilton'a bu fırsatı vermişti. Donanmanın desteğiyle kıyıya çıkacak onbinlerce istilacının, buradaki ateş gücü düşük bir avuç askeri, hallaç pamuğu gibi atması zor olmayacaktı. Çünkü çok geniş olan bu kıyı şeridini

3. Kolordu Komutanı Esat Paşa karargahının önünde harita üzerinde çalışıyor.

Karaya çıkan Anzak askerleri

oradaki birliklerle savunmak mümkün görünmüyordu. Ama o gün, o kıyılar kahramanca savunulmuştur. Bu olağanüstü savunmayı mümkün kılan ise Türk'ün kendine has karakteri olmuştur. Genlerinde yetişip, ruhunda büyüyen; lazım olduğu her zaman da ortaya çıkan o kabiliyet, 25 Nisan sabahı yeniden uyanmıştı. Bu uyanan **"Gerektiği zaman vatanı için ölmeyi becerebilmek"** ruhudur. Bu ruh Alman savaş belgelerine şöyle yansıyacaktır: **"Türkler için çekilmektense, İngiliz'e saldırmak, icap ederse ölmek daha iyiydi."**

İşte o gün çekilmektense ölmeyi isteyenler, Arıburnu'nun sert yamaçları ve Seddülbahir'in hüzünlü koylarında elleri tetikte dilleri duadaydı.

Arıburnu'na saat 04:30'da başlayan çıkarma baskın tarzında idi. Üç savaş gemisi ve yedi muhrip eşliğinde başlayan çıkarmaya daha sonraları su arıtma gemisi, hastane gemisi gibi lojistik desteği sağlayacak bir çok deniz aracıda katılmıştı. Kıyıya çıkan 4000 kişiye direnecek Türk askerinin sayısıysa sadece 160'tı ve 27. Alayın 2. Taburuna bağlıydılar.

Saatler sabahın altısını gösterdiğinde kıyıya çıkan Anzak askerlerinin sayısı 8000'i bulmuştu. Burada Muharrem Asteğmen, İmradalı İbrahim Hayrettin ve Süleyman Çavuş komutasındaki takımlara ait bir avuç asker ölümüne çarpışıyordu. Karşılarında bulunan bu bir avuç gözcü birliğinin kahramanca direnişi onlara zaman kaybettiriyor ama ilerlemelerini engelleyemiyordu. Merkeztepe, Kırmızısırt ve Kanlısırt çıkartma birliklerinin eline geçmişti.

Ertuğrul Koyu'na yapılan çıkarmada 8000 kişilik düşman kuvvvetlerine karşı Türk askerlerinin sayısı sadece 63'tü.

Aynı saatlerde Seddülbahir'e yapılan çıkarma ise beş ayrı koya (Morto, Ertuğrul, Teke, İkiz, Zığındere Koyları) bağıra çağıra başlamıştı. Karşılarında kıyıları savunan 3 Türk bölüğüne karşılık 32 bölük ve kıyas kabul etmeyecek kadar üstün silahları vardı. Askerlerimiz her koyu ölümüne savunuyorlar, esir düşen askerlerimiz ise düşmana yanlış bilgiler vererek sayımızı fazla göstermeye çalışıyordu. Yani her komutan ve er elinden ne gelirse onu yaparak kıyı vuruşmalarında düşmanı durdurmaya çalışıyordu. Seddülbahir bölgesindeki direnişin en şanlı noktası Ertuğrul Koyu olmuş, buraya özel önem veren çıkarma komutanı yarım saatte 4650 top mermisiyle, koyu cehenneme çevirmişti. Bombalar hafifleyince de yüzen adalara benzeyen gemiler göründü. Nihayet yüz yüze, erkek erkeğe bir mücadele başlayacaktı. Yahya Çavuş emir verilmeden ateş açılmamasını özellikle tembih etmişti.

Çıkarma birlikleri karaya yaklaşırken yapılan cehennemi bombalamadan kimsenin kurtulamayacağını düşünüyorlardı. Yine de bir Troya Atı planıyla hazırladıkları kömür gemisi River Clayde kıyıya yaklaşıyor, bu gemide çıkarma birliğinin olacağını kimse tahmin edemez diye düşünülüyordu. Askerler River Clayde'dan inmeye başladılar. Kıyıya 20 metreye varıncaya kadar her şey yolundaydı. Çıkarmanın çok başarılı geçeceği hissi herkeste hakim olmuştu. İşte Yahya Çavuş komutasındaki 63 kişinin isabetli atışları o anda başladı. Türk askerleri nişan alıyor, nerede ise atılan her mermi hedefini buluyor; kah bir asker, kah onlara emir veren bir komutan kanlar içinde sulara yuvarlanıyordu. Filikalar batıyor, batmayanların üstü kızıl kanlara boyalı askerlerle ağırlaşıyordu. River Clayde'dan kafasını çıkaramayan askerler, komutanların tehditleriyle çıkmaya zorlanıyor, ama gösterilen bütün çabalara rağmen çıkarma tam bir felakete doğru gidiyordu. Bu manzara hava komodoru Albay Sampson'un gözlem raporuna şöyle yansıyacaktı: **"Aşağı baktığım zaman durgun mavi denizin sahilden 50 metre açığa kadar olan kısmının kandan kıpkırmızı kesilmiş olduğunu gördüm. Korkunç bir manzara idi."**

İngiliz Generali Aspinall Oglender, o saatlerdeki manzarayı şöyle anlatmaktadır: **"Türkler, savunma düzenini son dakikaya kadar terketmiş gibiydi. Fakat River Clayde gemisinin karaya oturmasıyla, çıkartma gemilerinin kıyıya birkaç metre yaklaştığı sırada, biri katliam emrini verdi ve birdenbire sanki bir cehennem boşandı. Bu ateş kasırgası sahile sokulan filikaların üzerine limanın durgun sularını binlerce kamçıyla kamçılıyormuş gibi geçti. İlk birkaç saniye kıran geçmişçesine zayiata uğratıldık. Hafif hafif kıyıları yalayan dalgacıklar kana boyanmıştı. Filikalardan bazıları içinde bulunanların hepsi ölmüş vaziyette umutsuz bir halde suların seyrine kapılmış gidiyordu. Ertuğrul Koyu'na yapılan çıkarma harekatı, işte bu şekilde saat dokuzdan biraz sonra kesin olarak durduruldu."**

İngilizler bu atışlardan o kadar çaresiz bir duruma düşmüşlerdi ki karşılarındakilerin bir avuç insan olabileceğine asla inanmadılar. Bu çıkarmadan sağ kurtulanların anılarında Türklerin makineli tüfeklerinden bahsedeceklerdi. Oysa o sabah Yahya Çavuş ve arkadaşlarının elinde eski piyade tüfekleri ve el bombalarından başka bir şey yoktu. Buna rağmen İngilizlerin meşhur 29. Tümeni, donanma toplarının yanında sahip olduğu kırkı makineli, binlerce tüfeğe rağmen 12 saat boyunca kıyıda çakılı kalmış, oradaki küçücük bir tümseğin arkasına sığınarak hayatta kalmaya çalışmışlardı.

Yahya Çavuş Anıtı

Arıburnu'nda düşman çıkarmasını durduran 19. Tümen Komutanı Kur. Alb. Mustafa Kemal arkadaşlarıyla

Yahya Çavuş ve arkadaşlarının bu kahramanca direnişi diğer koylardan çıkan düşman birliklerinin Ertuğrul Koyu'nu arkadan çevirme ihtimali kaçınılmaz oluncaya kadar sürmüştü. Yahya Çavuş esir olmamak için çekilince Tabur Komutanı Mahmut Sabri'nin dinlen önerisini reddedecek **"Alnımıza Balkan Savaşı'nda sürülen leke temizlenmeden dinlenmek bana haram"** diyecektir.

O gün Arıburnu dolaylarında ise asıl kuvvetler gelene kadar canlarını takım arkadaşlarıyla birlikte ortaya koyan Asteğmen Muharrem, İmradalı İbrahim Hayrettin, Gelibolulu Süleyman Çavuş'un isimlerini, unutulmuş nice kahraman adına bir kere daha yad edelim. İşte bu kahramanların bu topraklar için toprağa düşme şerefine ulaşmak isteyen vatan evlatlarının direnmeleri dönüm noktası olacak, onlar ölene kadar geçen sürede gerideki birliklerimiz yetişecektir. Bu birliklerden ilki Yarbay Şefik Aker'in kumanda ettiği 27. Alay'dır. Şefik Bey, belki de bütün yarımadada asıl çıkarmanın Seddülbahir ve Arıburnu'na yapıldığını fark eden ilk komutandı. Saatler 07:55'i gösterirken bağlı bulunduğu 9.Tümen'e bilgi notu gönderiyor, notta; düşmanın Arıburnu sırtlarını işgal ettiğini, 19. Tümen'in de derhal Kocaçimen bölgesini tutması gerektiğini bildiriyor ve ekliyordu: **"Ben de 27. Alay'la Allah'ın lütfuna sığınarak taarruza başlıyorum."** Bu düşmana yapılan ilk taarruzdu.

Şefik Aker'in notu tümen komutanı aracılığıyla 19. Tümen'e yollanıyor ama bu not 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal'e ulaşmıyordu. Çünkü Mustafa Kemal bu not gelmeden on dakika önce bir dağ bataryasını yanına alarak karargahının bulunduğu Bigalı Köyü'nden Kocaçimentepe'ye doğru hareket etmiş, 57. Alay'a da ilerle emrini vermişti. İhtiyat birliği olup direk Liman Paşa'ya bağlı olan Mustafa Kemal'in, emir beklemeden, harekete geçmesi bu çıkarmanın dönüm noktalarından biri olmuştur. Çünkü 27. Alay düşmana taarruz ederken alayın komutanı Şefik Bey'in gözü Kocaçimen tepedeydi. Bu tepeye çıkmaya başlayan Anzak Birliği, 27. Alay'ı sağ yandan saracak ve durum çok daha tehlikeli bir hal alacaktı. İşte 57. Alay böyle kritik bir zamanda Kocaçimentepe sırtlarında görünecek ve Şefik Bey'in kumanda ettiği alayla birlikte yaptıkları taarruzla, düşmanı Kanlısırt, Kırmızısırt ve Yükseksırt'a kadar atacaklardır.

Gelibolu'da savaşan askerler ölülerle birlikte yaşamayı öğrenmişlerdi.

Yıllar sonra Mustafa Kemal 57. Alay'ı şöyle anacaktır: **"Görüyordum ki onlar mukaddes vatan toprakları için canlarını seve seve vermişlerdir. Çanakkale Savaşları'nın kaderini değiştirmişlerdir. Burada geçen her saniye, kullanılan her an, ölen her nefer, Türk vatan ve milletinin mukadderatını çizmiştir. Kara savaşlarına katılan ilk birlik olan 57. Alay, vatan sevgisinin ne olduğunu insanlığa göstermiştir. Bu kahraman alayı hayranlık, minnet ve rahmetle anıyorum."**

Şefik Aker'in o güne ilişkin değerlendirmesi ise çok nettir: **"Çanakkale Boğazı'nın düşme felaketini, Mustafa Kemal'in insiyatifi ve 27. Alay'ın cüretkar taarruzu önlemiştir."** O gün Mustafa Kemal'in taarruz emrini verirken söylediği söz, belki de Çanakkale'nin neden geçilemeyeceğinin de ipucunu vermektedir: **"Ben size taarruz emretmiyorum! Ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek olan zaman zarfında, yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar kaim olabilir."** İşte ölmeyi emredebilecek kadar askerine güvenen komutanlar ve vatanları için ölmeyi becerebilecek kadar fedakar askerler sayesinde 25 Nisan günü düşman ilerleyememiş, kıyılara çakılıp kalmıştır. Hatta daha o gün bile çekilmek isteyen birlikler olmuş ama donanmanın bunu ancak iki günde yapabileceğinin söylenmesi üzerine kıyılarda tutunmaya mecbur kalmışlardır. Eğer gemilerden atılan cehennemi toplar olmasa kıyılarda bile tutunamayacaklardı. Sırtlardan aşağıya bir sel gibi akan kahraman askerlerimiz göğüs göğüse çarpışamadan, gemilerden atılan top mermileriyle şahadet şerbetini içiyor, Hamilton'un zafer tanrısı değil ama bu topların gülleleri müttefik askerlerini koruyordu.

Tüfek bakımı yapan Türk askerleri

Fransız ve İngilizler, sömürgeleri olan müslüman ülkelerden "Almanlarla savaşacaksınız" diye kandırıp asker getirmişlerdi.

1914 yılına kadar kolonilerle savaşan İngiliz İmparatorluğu bu çarpışmanın bir koloni savaşı olacağını düşünüyordu. Çıkarma anında küçük bir direnişle karşılaşıp, bu direnişi kolayca kırdıktan sonra siperleri geçip, içerlere doğru ilerleyeceklerini zannediyorlardı. Türk askerinin gücünü, cesaretini ve vatanını savunma yeteneğini hiç de hesaba katmıyorlardı. Türk askerinin daha evvel savaştıkları sömürgeci askerlerden farkını anlayan Hamilton, daha sonraları şöyle diyecekti: **"Çok cesur savaşan ve iyi sevk ve idare edilen asil Türk ordusunun karşısında bulunuyoruz."**

Bir başka İngiliz Generali Oglender'in tespiti ise kulaklara küpe olacak cinstendir. **"Türk askerinin savaş ve dövüş hususunda haiz bulunduğu özelliklerin layıkıyla takdir edilmemiş olması İngilizler için felaket olmuştur."** Oysa bu gerçeği anlayabilmeleri için daha ilk gün Seddülbahir kıyılarını savunan 26. Alay'ın 3. Tabur'unu görmeleri yeterliydi. Bu tabur kendisinden on misli fazla istilacılara, otuziki saat boyunca yardım alamadan direnmişti. Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri yaralı halde savaşırken askerlerine şöyle sesleniyordu: **"Dayanın evlatlarım! Dayanın! Vatan için gayret vaktidir. Dayanın evlatlarım takviye gelecek ve süngü hücumuna kalkılarak düşman denize dökülecektir."**

Aşağıda Genelkurmay Başkanlığı'nın yayınladığı kitaptan alacağımız cümleler, Mahmut Sabri komutasındaki bu taburun kahramanlığına duyulan şükranı ifade etmektedir: **Çanakkale Destanı ve bu cephede vatan savunmasının o muhteşem tablosunda 3. Tabur'un gerçekten müstesna bir yeri vardır. Küçücük bir birlik, dağ başı gibi dikilmiş kıyılar hattında binlerce top mermisinin ateşini göğüslemiş ve kendisinden on kat üstün bir düşman tümenini harman edip, hedefinden uzakta dize getirmiştir. Yaşayan ve yaşayacak olan genç kuşaklar bu tabura çok şey borçludur.**

İlk günün akşamına gelindiğinde karaya çıkan işgalci güçler, Türk birliklerinin direnişleri ve zaman zaman da karşı taarruzları karşısında ilerleyememişler ama kıyılara yakın bölgelerde tutunmayı başarmışlardı. Artık peyderpey gelecek asker ve teçhizatla muharebeye devam edeceklerdi.Şimdi iki tarafta uzun süreceği belli olan muharebenin hazırlıklarına başlamalıydı. Siperler kazılmaya, siperlerin önünü kum torbalarıyla destekleyip dikenli teller çekmeye, sargı yerleri, fırınlar kurmaya, su kaynakları tespit edip kullanıma sunmaya, muhabere hatları oluşturmaya başlandı. Bütün bunlar yapılırken göğüs göğüse mücadelelerde devam ediyor, bir siperin gün içinde bazen birkaç defa el değiştirdiği oluyordu. Askerler ölen arkadaşlarının üzerinden atlayarak taarruz ediyor, yaralıların inlemeleri yürekleri kanatıyor, tekbir sesleri Gelibolu'nun en izbe derelerinde yankılanıyordu. Pek zorlu ve pek çetin çarpışmalarda iki taraftan da inatçı savaşçılar çıkarak birliklerinin ayakta kalmasını sağlıyordu. Avustralyalı askerlerin deyimiyle Türkler, mertçe savaşıyor, bu Türk, Kanal Harekatı'nda kolayca yendikleri Abdul'a hiç benzemiyordu.

Avustralya ve Yeni Zelandalılar yıllarca Osmanlı'yı Avrupa'nın hasta adamı olarak bilmişlerdi. Bir kere de Kanal Harekatı'nda karşı karşıya

savaşmışlardı. Gelibolu'daki çarpışmalara kadar Anzakların beyninde Türk askerinin imajı hep tek yönlü ve güçsüz olarak oluşturulmuştu. Muharebeler devam ederken yapılan bu propagandaların doğru olmadıklarını görüyor ve değişen fikirleri, ailelerine gönderdikleri mektuplara da yansıyordu. Türkler esirlere iyi davranıyor, yaralılara ateş etmiyor ve kahramanca dövüşüyordu.

Onların anlattıkları sadece görebildikleri birkaç olaydan ibaretti. Ya hiç bilemedikleri büyük fedakarlıklar: Ağır yaralı oldukları halde telefon tellerini bağlamaya çalışan muhabere erleri, top ve makineli tüfek atışları altında su taşıyan sakalar, şahadet şerbeti içmek üzere iken bile kafasını sedyeden kaldırıp, 'sakın çekilmeyin, direnin, başaracaksınız' diyen komutanlar, savaşı yaşayanların yeminli hatıralarında bir kahramanlık manzumesi olarak yerlerini aldı. Savaşırken her türlü takdirin üzerinde kahramanlık gösteren bu askerler, savaşa ara verildiği anlarda ya nöbet bekleyerek, ya bir parça uyumaya çalışarak ya da ailelerine mektup yazarak oyalanıyordu.

Şimdi okuyacağınız drama, Ahmet'in cephedeki halini anlatan tek sahnelik bir dramadır. O dönemde de bütün zor şartlara rağmen devlet, askerlerin iaşesinden, mektuplarının iletilmesine, dinlenmesinden tedavisine kadar birçok lojistik hizmeti yerine getirmek için büyük çabalar harcamıştır. Cephede savaşanlar kadar geri hizmette çalışan ve bu görevlerini hakkıyla yerine getiren asker ve sivillerinde Çanakkale Muharebeleri'ndeki payı küçümsenmeyecek kadar önemlidir.

SAHNE1
DIŞ MEKAN - GÜNDÜZ - MEVZİ - AHMET - ERLER
Askerlerin hemen herbiri, bir şeyle ilgileniyordur.
Kimi mektup yazıyor, kimi yaralarına bakıyor, kimi düşünüyor, kimi de sigara içiyordur. Kamera bu askerleri tarayarak gelir ve Ahmet'i görünce durur. Ahmet mektup yazmaktadır.

(Bu mektup o dönemde kaleme alınmış üç mektubun birleştirilmesinden oluşmuştur.)

AHMET: Payitahtımın nazlı dilberi, ey güzel hayal... Bugün yine pek zorlu ve pek çetin geçen bir taarruzdan sonra sabah kaybettiğimiz siperleri geri aldık. Taarruz pek kanlı oldu. Hücum emri ile siperlerden fırladık. Kah koşarak, kah yatarak, kah ta sinesini aziz Türk topraklarına sürerek ve nihayet önden gitmiş olanların henüz sıcak cesetlerini geride bırakarak; öle öle, azala azala devam eden taarruz, kaçan düşmanın boşalttığı siperlerde son buldu. Sağımızda solumuzda yükselen iniltiler, tüfek ve tekbir sesleri arasında boğuluyor, şehit olan erlerimizin metanet ve ibadet edercesine hayattan ayrılışları çevrelerine saygı ve intikam telkin ediyordu. Hücum ederken aklıma öleceğim geldi, ürperdim. Ama vatanı düşman ayakları, camileri haç gölgesinde görmektense, genç hemşirelerin namusları ayak altına alınmak, ihtiyar annelerin beyaz saçları hakaret edilmektense, senin, özellikle senin ey güzel hayal, düşman kucağında çırpındığını duymaktansa bayrağım gibi kırmızı kanlara boyanarak ölmeyi istedim. O hırsla hücum ettim. Aşağıdaki şiir sana olan aşkımın gücüyle ruhumdan buharlaşarak kaleme alınmıştır.

(Ahmet şiiri yazmaya başlayınca bu yazım Suna'nın ve Ahmet'in görüntüleri eşliğinde gösterilir.)

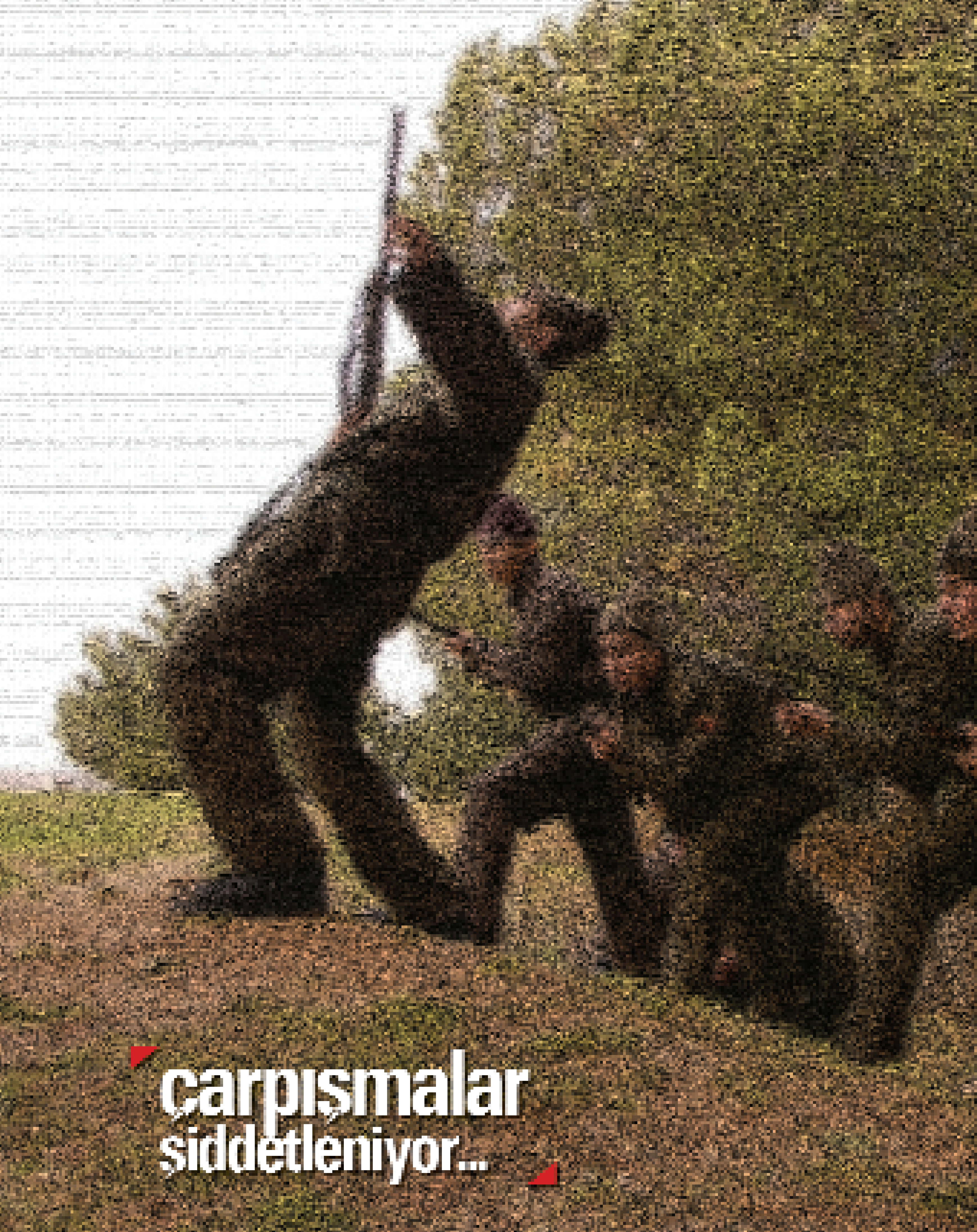

MEMLEKET SEVER GİBİ

Seni bir memleket sever gibi sevdim.
Toprak damlarında kar,
İsli lambalarında rüzgar,
Gurbet türkülerinde efkar gibi,
Su gibi... ekmek gibi... dua gibi...
Yitik gençliğim gibi...
Namus gibi, ar gibi, suya varmayan pınar gibi sevdim.
Ayıran, birleştiren, kıvrılan yollar gibi,
Sarılan, darılan, yalvaran kollar gibi,
Ekmek gibi, aş gibi, yare dökülen yaş gibi sevdim.
Askerin son sigarası gibi Gelibolu'da,
Kurşun gibi, mayın gibi, hayın gibi,
Ayın ondördü gibi sevdim.
Sıcaklığında uyuduğum siper,
Kanımla yıkadığım yer gibi,
Seni bir memleket sever gibi sevdim.

Cemil YAVUZ

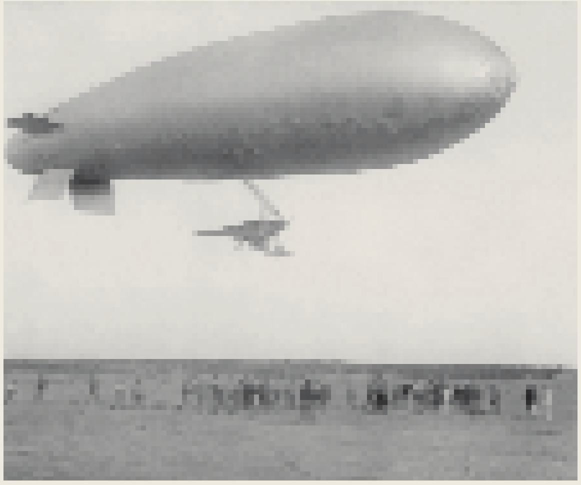

çarpışmalar
şiddetleniyor...

Müttefik orduları, Seddülbahir bölgesinde çıkarmadan iki gün sonra Alçıtepe'ye ulaşabilmek için bir taarruz başlattılar. "Birinci Kirte Çarpışmaları" denilen bu taarruzda başarı sağlayamadılar. Türk Ordusu'nun, saldırganları mevzilerine tam yerleşmeden atmak isteğiyle düzenledikleri 1-2 ve 3-4 Mayıs taarruzları da istenilen sonucu vermedi. Bu saldırılar hem Seddülbahir'de hem de Arıburnu'nda yapılmış, özellikle Arıburnu'nda Queen Elizabeth Zırhlısı'nın topları ve makineli tüfekleri askerlerimizin toplu halde ölmelerine sebep olmuştu. Askerlerimiz donanma ateşinden korunmak için saldırıları gece düzenliyor, karşı tarafsa bunu bildiğinden sürekli aydınlatma fişekleriyle önlem almaya çalışıyordu.

Anzakların süngü hücumu.

Müttefiklerin yorulan Türk askerlerinin toparlanmasına fırsat vermeden yaptığı 6 -10 Mayıs saldırısı tarihe İkinci Kirte Savaşı olarak kaydedilecektir. Başarısız olan bu saldırıların arkasından düzenlenecek olan Üçüncü Kirte Muharebeleri'ni, 21 - 22 Haziran 1. Kerevizdere, 28 Haziran - 3 Temmuz arası da Zığındere Boğuşmaları izleyecektir. Bunlardan istediği sonuçları elde edemeyen müttefikler 5 Temmuz'da ikinci kez Zığındere'ye ve 12 - 13 Temmuz tarihlerinde de tekrar Kerevizdere'ye taarruz ettiler.

Düşmandan daha fazla ölerek savunduğumuz Alçıtepe ve diğer kritik tepeleri düşmana kaptırmadık. Buralarda çok kanlı çatışmalar yaşandı. Onbinlerce yiğit, anaların gül kokan sinelerine yaslanamadan, yavuklularının hüzünlü özlemlerinde daha hayatlarının baharını sürerken, toprağın bağrına düştüler. Şimdi bile ne mezarları, ne de nasıl öldükleri bilinmeden, savundukları toprakla karışmış bu yiğitlerin sessiz çığlıkları, Gelibolu'nun elemli rüzgarlarında seda bulmaktadır. Şimdi bile geceler, ıssız kovuklar bir şehidin son sıcaklığını saklamaktadır.

Bu yiğitlerin bir kısmı, donanmadan ve tayyarelerden atılan bombalar yüzünden göğüs göğüse çarpışamadan ölmenin ezikliği içinde gittiler. Ne zaman düşmanı tepelerden aşağıya kovalamaya başlasak donanmanın ağır topları devreye giriyordu. Donanmanın istilacı güçlere katkısı büyüktü. Ajanların yaptıkları istihbaratlara ek olarak tayyarelerden de bilgiler geliyor, donanma gemileri bu bilgiler doğrultusunda tepelerin arkasına aşırtma atışlar yapıyordu. Bu atışların isabet edip etmediği ise yine uçaklardan atılan işaret fişekleriyle onaylanıyordu. Bazen de balon gemisinden gelen işaretle atışlar yapılıyor, bu atışlar zaten ağır silahlardan yoksun olan Türk birliklerine ummadıkları darbeler vuruyordu. Donanma ve tayyareler karşılarında savaşçı bulamayan gladyatörler gibiydiler.

Balon gemisi ve uçaklar keşif uçuşu yaparak Türk birlikleri hakkında bilgi topluyorlardı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ne müttefiklere karşı koyacak donanması ne de onlarla başa çıkabilecek hava gücü vardı. Devlet o yıllarda yeni gelişmeye başlayan tayyarelerin önemini keşfetmiş ama başlatılan hava gücü oluşturma çabaları savaşın başlamasıyla yarım kalmıştı.

Çanakkale'de İngilizler uçak gemisi dahil her türlü teknolojiyi kullandılar.

Düşmanın 35 uçağına karşılık eldeki 3 uçakla keşif uçuşları yapmaya çalışıyorduk. Donanmanın durumu da iç açıcı sayılmazdı. Almanya'dan gelen Yavuz ve Midilli, Rus tehdidine karşı İstanbul'u koruyor, diğer gemilerimiz de müttefik donanmasıyla baş edecek gücü bulamıyordu. Buna rağmen Muavenet-i Milliye, Goliath'ı batırıyor, buna Almanya'dan yardıma gelen iki denizaltının da Mayıs ayı içerisinde Majestik ve Turiumt'u batırması eklenince İngiltere'de hükümet sallanıyordu. Marmara'ya girmeyi başaran müttefiklerin 9 denizaltısı ise irili ufaklı 160'tan fazla gemimizi batırmıştı. Marmara'nın güvenliği sağlanamayınca da hem asker hem teçhizat sevkiyatı, sekteye uğruyordu. Zaten bağlantı yolları kesik olduğu için ne Almanya'dan ne de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan yardım alamıyor, adeta tek başımıza savaşıyorduk.

İşte bu donanma ve hava üstünlüğü, bizim açımızdan bir faciayla sonuçlanacak olan 19 Mayıs Taarruzu'nda da etkili olmuştur.

10 Mayıs'ta Çanakkale'ye gelen Enver Paşa, İstanbul'a döndükten üç gün sonra denetleme sonuç emrini gönderdi. Bu emirde Seddülbahir'i bir müddet savunmayı uygun buluyor ama Arıburnu'nda taarruzda acele edilmeli diyordu. Bunun üzerine Arıburnu'nda bir baskın taarruzu yapılmasına karar verildi. İşte hava hakimiyetinin önemi o günde ortaya çıkacak ve tayyarelerle yapılan keşiflerle Türk Ordusu'ndaki hareketlenme tespit edilecekti. Bunun üzerine İngilizler burayı yeni askerlerle takviye edip dikenli tellerle ve ağır makineli tüfeklerle güçlendireceklerdi. Türkler "Annem beni yetiştirdi bu ellere yolladı" dizeleriyle başlayan vatan marşını söyleyerek saldırıyor, bu marşın "Sütüm sana helal etmem, saldırmazsan düşmana" dizelerinde iyice coşuyorlardı. Ama hem donanmanın ateşi, hem de ağır makineli tüfeklerin mermileri buraları bir ölüm tarlasına çeviriyor, binlerce askerimiz bir daha açmamak üzere gözlerini kapatıyordu. Atatürk'e **'Biz Çanakkale'de bir Darülfünun kaybettik'** dedirten yer işte burasıdır.

Aşağıda okuyacağınız drama, bu taarruz sonucu ölen binlerce gencin hatırasına yazılmış bir sahnedir ve gerçek bir hikayeden alınmıştır. Bu sahnede Çanakkale'ye gelişinden itibaren takip ettiğimiz Ahmet'in şehit olduğu an anlatılmaktadır. Ahmet'in ölürken söylediği son söz ise Çanakkale'de yaşanmış şahitli kahramanlık davranışlarından sadece biridir ve o kahramanların aziz ruhlarına saygı için buraya konulmuştur. Bu söz yaşanmış kahramanlık destanlarının hangi ruh haliyle gerçekleştiğini özetleyen önemli bir belgedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yeni oluşturduğu hava gücünde 3 adet uçak vardı.

SAHNE 1
DIŞ MEKAN - GÜNDÜZ - SİPER - AHMET - KOMUTAN - SIHHİYE ERLERİ
Bir çarpışma sonrası olduğunu belli edecek bir manzara içerisindeyiz. Sağda solda yatan ölüler, inleyen yaralılar ve düşmana ateş eden birkaç asker. Top ve makineli tüfek sesleri bu havayı desteklemektedir. Bir sedye içerisinde getirilen yaralı, siper boyunca taşınmaktadır. Bir top atışı gelmiş ve çok yakına düşmüştür. Bu düşüş dağılan toprağın görüntüsünden bellidir. Bunun üzerine alt rütbeli bir komutan olduğu anlaşılan biri sıhhiye erlerine seslenir. Bundan sonraki konuşmalar da hep bu dekor ve çatışma havası içinde geçer.
KOMUTAN: Çıkmayın top ateşi var. Sağ komaz bu meret.
SIHHİYE 1: *(Arkadaşına)* Şuraya yatıralım, çok ağır garip.
KOMUTAN: Top mu geldi?
SIHHİYE 2: Yok, hücuma kalkarken makineli tüfek kurşunu yedi.

Komutan bunu duyunca acıyarak yaklaşır. Mimiklerinde artık iflah olmaz havası vardır. Bizde komutanla birlikte yaklaşırız. Sargılanmış yüzüne rağmen sedyedekinin Ahmet olduğu belli olmaktadır. Sedye yere bırakılınca Ahmet'in belli belirsiz bir şey dediği anlaşılır. Komutan Ahmet'in yüzüne eğilerek konuşur.
KOMUTAN: Bir şey mi istedin oğlum?

Ahmet konuşmak ister ama konuşamaz.

AHMET: Ben...ben...beni...
KOMUTAN: Su mu? Su vereyim mi sana?

Komutan matarasını çıkararak, uzatır. Ahmet kaşlarını kaldırarak "hayır" işareti yapar ama komutan ısrarla içirmeye çalışır.

KOMUTAN: İç oğlum, rahatlatır biraz.

Ahmet sudan çok az bir yudum aldıktan sonra başını yana çevirir. Matara ağzından uzaklaşır. Tekrar konuşmak için ağzını açar. Komutan kulağını Ahmet'e doğru uzatır, Ahmet'in zorlukla konuşmasını bizde duyarız.

KOMUTAN: Ne? Ne dedin?
AHMET: Ben... Ben... Beni düşman siperine atın. Ben Allah'ıma düşman siperinde kavuşmak istiyorum.

Bu Ahmet'in son sözüdür. Sahne bu sözle biter.

Filmde Ahmet'in ölümünden sonra bu film için yazılıp bestelenmiş ve yanda sözlerini okuyacağınız "Şehide Ağıt" türküsü söylenmektedir. Bu türkü Ahmet ve Suna'nın birlikte olduğu mutlu günler ve Suna'nın tek başına acılı görüntüleri üzerine okunur.

ŞEHİDE AĞIT

Perçem kapatmış gözünü
Ölüm yıkamış yüzünü
Yazın mezarın üstünü
Cennet mekan, Cennet mekan

Hüzün doğmuş dudağında
Son öpüşü yanağımda
Bundan böyle yatağımda
Nasıl yatam, nasıl yatam

Kimler akıttı kanını
Nasıl aldılar canını
Bundan böyle duvağımı
Kimler açа, kimler açа

Giden gitti azar azar
Bu acıyı kimler yazar
Dağ başında sessiz mezar
Yürek yakan, yürek yakan

Gözü yaşlı Anadolu
Her şafakta bekler yolu
Bundan böyle Çanakkale
Acı vatan, acı vatan

Cemil YAVUZ

Filmde şarkının bitiminin hemen arkasından giren dramada Ahmet'in nişanlısı Suna ve Bakkal Rüstem oynamaktadır.
Gerçekte yaşanmış olan bu hikaye fedakarlığın sadece cephede savaşanlar değil geride yaşayanlar tarafından da gösterildiğinin ve Türk halkının her dönem savaşan askerinin arkasında olduğunu göstermektedir.

SAHNE 1
İÇ MEKAN - GÜNDÜZ - RÜSTEM'İN BAKKALI - SUNA-RÜSTEM- BİR KIZ

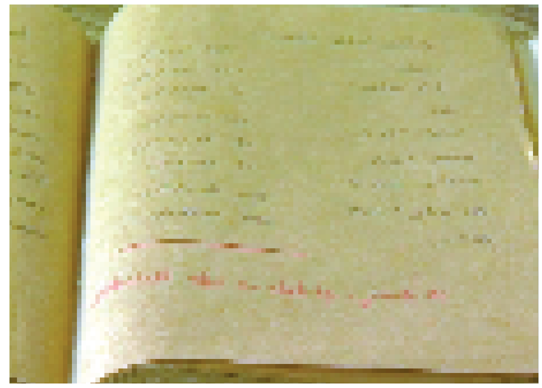
Rüstem bakkalda bir şeylerle meşgul olurken içeri Suna ve bir arkadaşı girer. Elbiseleri ve yüzü, matemli olduğunu göstermektedir. Rüstem, Suna'yı görünce yaptığı işi bırakır.

RÜSTEM: Başın sağ olsun kızım.
SUNA: Siz sağ olun dayı.
RÜSTEM: Şehitlere o kadar alıştık ki artık. Ahmet mahallemizin üçüncü şehidi oldu. Bir şey mi eksikti kızım?
SUNA: Hatice ana yolladı. Hesap varmış ne kadar olduğunu sor da kapatalım dedi. Kapatmazsak Ahmet'in kemikleri sızlarmış.

Rüstem sandalyesine oturur, bakkal defterini karıştırır. Aradığını bulunca da uzatır. Suna defteri alıp bakınca ağlamaya başlar. Arapça tutulan defterin sayfası kırmızı kalemle çizilmiş ve büyük harflerle bir şey yazılmıştır.
Bu yazıyı Suna'nın sesinden dinleriz.

SUNA: **"Bu hesap Çanakkale'de kanla ödenmiştir".**

Sahne bu sözle biter. Sonrasında anlatıcı hikayeye devam eder.

Düşman saflarında bulunan Müslüman askerden kalan bir Kur'an-ı Kerim.

Orduya levazımat hazırlayan Türk kadınları.

İşte Türk insanı o günleri omuz omuza vererek, acıları paylaşarak atlatmaya çalışmıştır. Malı olan malını vermiş, canı olan canını. Kocasını Galiçya'da, kardeşini Mısır Çölleri'nde savaşa yollayan analar; daha elleri sapan tutamayan, 15 yaşındaki oğullarını Çanakkale'de ölüme yolladılar. Daha deniz görmemiş binlerce vatan evladı, denizden gelen istilacılara karşı yüreklerini muska, imanlarını kalkan yaparak direndiler. Bu yorgun akşamların mütevekkil insanları, yaralarına yanamadan, geride bıraktıklarına yandılar. Yavukluların gözyaşları anaların ağıtlarına, babaların sabırlı bekleyişleri bacıların hüzünlü bakışlarına karıştı. Korudukları toprağın bağrına düşenler, yaralanıp cephe gerisine düşenlerden daha mutlu öldüler. Bugün mezarlarına sahip çıkamadığımız, nerelerde gömülü olduklarını bile bilemediğimiz bu yiğitler, Seddülbahir'in koylarında, Arıburnu'nun yarlarında, yar sinesi göremeden gittiler. Gelibolu'da gezerken bu dehşetengiz boğuşmanın havasını alamayanlar olursa mekan isimlerine bir daha bakmalıdırlar. Bugün Cesarettepe, Korkuderesi, Kanlısırt denilen yerler; korkunun cesaretle harmanlanıp, kanla yoğrulduğu mekanlardır. Cesarettepe'de cesaret, Korkuderesi'nde korku, Kanlısırt'ta kan vardır. Oralarda toprak altında yatan manevi bir vatan vardır.

Bugün rahat döşeklerimiz, korkusuz uykularımız varsa; evlatlarımızın yüzüne utanmadan bakabiliyorsak; güneş hergün yeni bir umutla doğuyorsa ufkumuzdan ve gece korkulu nefeslerle bölünmüyorsa uykumuz, diyeti Çanakkale'de peşin ödendiği içindir. Dedeler torunlarına miras olarak altın gümüş değil ama sinesinden çıkarılan kahpe kurşununu bıraktığı içindir.

Bu millet ülkesinin **son kalesi Çanakkale**'yi korumak için erkekçe mücadele etti. Kahpeliğe kaçmadan, yiğitçe, yüreğiyle, bileğiyle savaştı.

Savaşırken cesareti, ateşkes anlarında da merhametiyle, kendilerini önceleri küçümseyen hasımlarının bile hayranlığını kazandılar.

Cephedeki Türk askerleri çarpışma aralarında.

Çanakkale'de bir kol ve ayağını kaybeden Fransız Genareli Guro, anılarında bu hayranlığına sebep olan onlarca olaydan birini şöyle anlatmaktadır: **Hiç unutmam, savaş sahasında dövüş bitmiş, ölü ve yaralılar arasında dolaşıyorduk. Az önce Fransız ve Türk askerleri süngü süngüye dövüşüp ağır kayıplar vermişti. Dolaşırken hayatım boyunca unutamayacağım bir manzaraya rastladım. Yerde bir Fransız askeri yatıyor, bir Türk askeri gömleğini yırtmış onun yaralarını temizliyordu.**
- Niçin öldürmek istediğin askere yardım ediyorsun? diye sordum.

Mecalsiz haldeki Türk askeri cevap verdi:

- Bu yaralanınca cebinden yaşlı bir kadın resmi çıkarıp gösterdi. Anladım ki o resimdeki annesidir. Benimse kimsem yok. İstedim ki o kurtulsun ve anasının yanına dönsün.

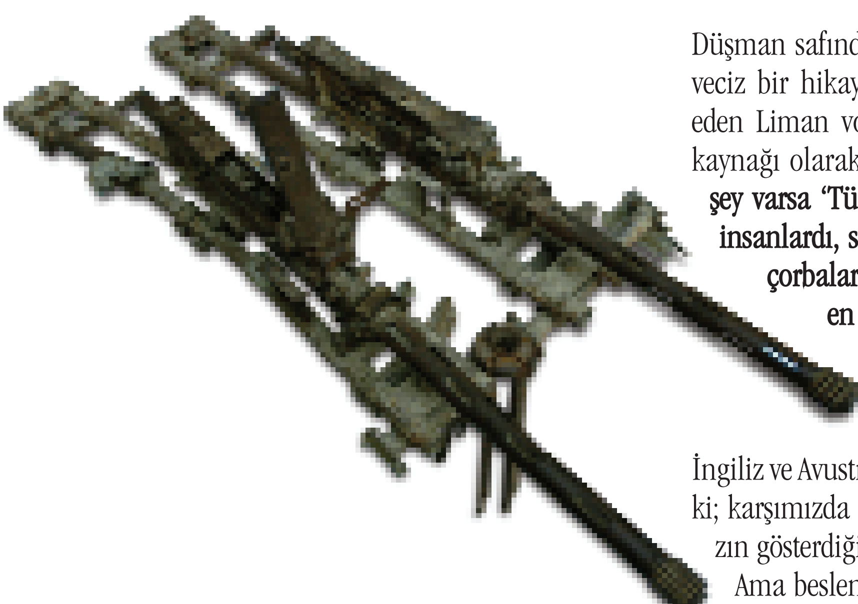
Bu asil ve alicenap duygu karşısında hüngür hüngür ağlamaya başladım. Bu arada emir subayım Türk askerinin yarasını açtı. O anda gördüğüm manzaradan dolayı yanaklarımdan sızan yaşların donduğunu hissettim. Çünkü Türk askerinin göğsünde bizim askerinkinden çok daha büyük bir süngü yarası vardı ve o bu yaraya bir tutam ot tıkamıştı. Az sonra ikisi de öldüler.

Türk askerinin ruhundaki büyüklüğün bir örneğini de muharebelerden yıllarca sonra İngiltere Genelkurmay Başkanı olan Mareşal Festing anlatacaktır. Festing, genelkurmay başkanı olduğunda geleneksel olarak yapılan askeri ataşeler toplantısında Türk ataşesini sorar. O günkü askeri ataşemiz olan Albay Adnan Orel'i tanıdıktan sonra herkese Çanakkale Muharebeleri'nde yaşadığı şu olayı anlatır: **"Ben Çanakkale Muharebeleri'nde genç bir teğmendim. Seddülbahir bölgesinde çatışmalara katıldım. Bir gece cephe içerisinde derme çatma bir kiliseye giderken yolumu şaşırdım ve Türk hatlarına düştüm. Bir Türk Mehmetçiği beni esir aldı, kendisine durumumu anlatmaya çalıştım. Elimdeki İncil'i gösterdim, dua etmeye gidiyordum, kötü bir niyetim yok demeye çalıştım. Beni anladı ama kendisi karar veremedi. Beni takım komutanına teğmenine götürdü. Teğmene durumu**

Cepheye giden Türk askerleri.

anlattım, teğmen daha rahat anladı. Peki dedi, seni serbest bırakalım. Hem de yanıma iki tane koruma verdiler. Güvenli bir biçimde beni tekrar bölgeme getirip, bıraktılar. İşte bu asil Türk milletinin silahsıza silah sıkmamak, silahsızı esir almamak geleneği olmasaydı ben bugün karşınızda olmayacaktım. Bugün varlığımı, rütbemi ve makamımı bu albayın temsil ettiği asil Türk milletinin asaletine borçluyum"

Düşman safında savaşan bir komutan Türklerin asaletini bu kadar veciz bir hikayeyle anlatırken, Çanakkale'de ordularımızı komuta eden Liman von Sanders'in değerlendirmeleri de başka bir gurur kaynağı olarak not edilmelidir: **"Bir asker için mutluluk denen bir şey varsa 'Türklerle omuz omuza çarpışmaktır' diyebilirim. Fakir insanlardı, sağlıksız su içerler, en büyük ziyafetleri buğday kırığı çorbalardı, toprak barınaklarda yatarlardı. Fakat savaş anında en modern silahlarla donanmış düşmanlarıyla aslanlar gibi savaşırdı. Ben bunlar kadar ölüme tebessümle giden bir millet ferdi daha görmedim."**

İngiliz ve Avustralyalı tarihçilerin verdiği bilgilerden de şunu biliyoruz ki; karşımızda savaşan İngiliz ve Anzak askerleri kahramanlarımızın gösterdiği azamet ve cesaretten dolayı bizlere saygı duymuştur. Ama beslenen bu saygı tarafların çarpışma azmine engel olmamış, karşılaştıklarında birbirlerine acımamış ve savaşı kazanmak için var güçleriyle saldırmışlardır.

Gelibolu Yarımadası'nın küçücük toprağına yüzbinlerce asker yığılmıştı.

İşte savaşırken aslana benzeyen Türk askerinin gerektiğinde bir ana şefkatini de gösterecek kadar asil ruhu, Çanakkale'yi bir savaş ya da bir destan olmaktan daha fazlası yapmıştır. İşte bu yüzden Çanakkale, Türkiye Cumhuriyeti'nin ana rahmidir. Burada yetişen komutanlar, ölmeyi becerebilen askerler, daha sonra Kurtuluş Savaşı'nı da bu yiğitlik ve bilinçle kazanacaklardır. Tıpkı 19 Mayıs Taarruzu'nda olduğu gibi ölüme marşlar söyleyerek gideceklerdir.

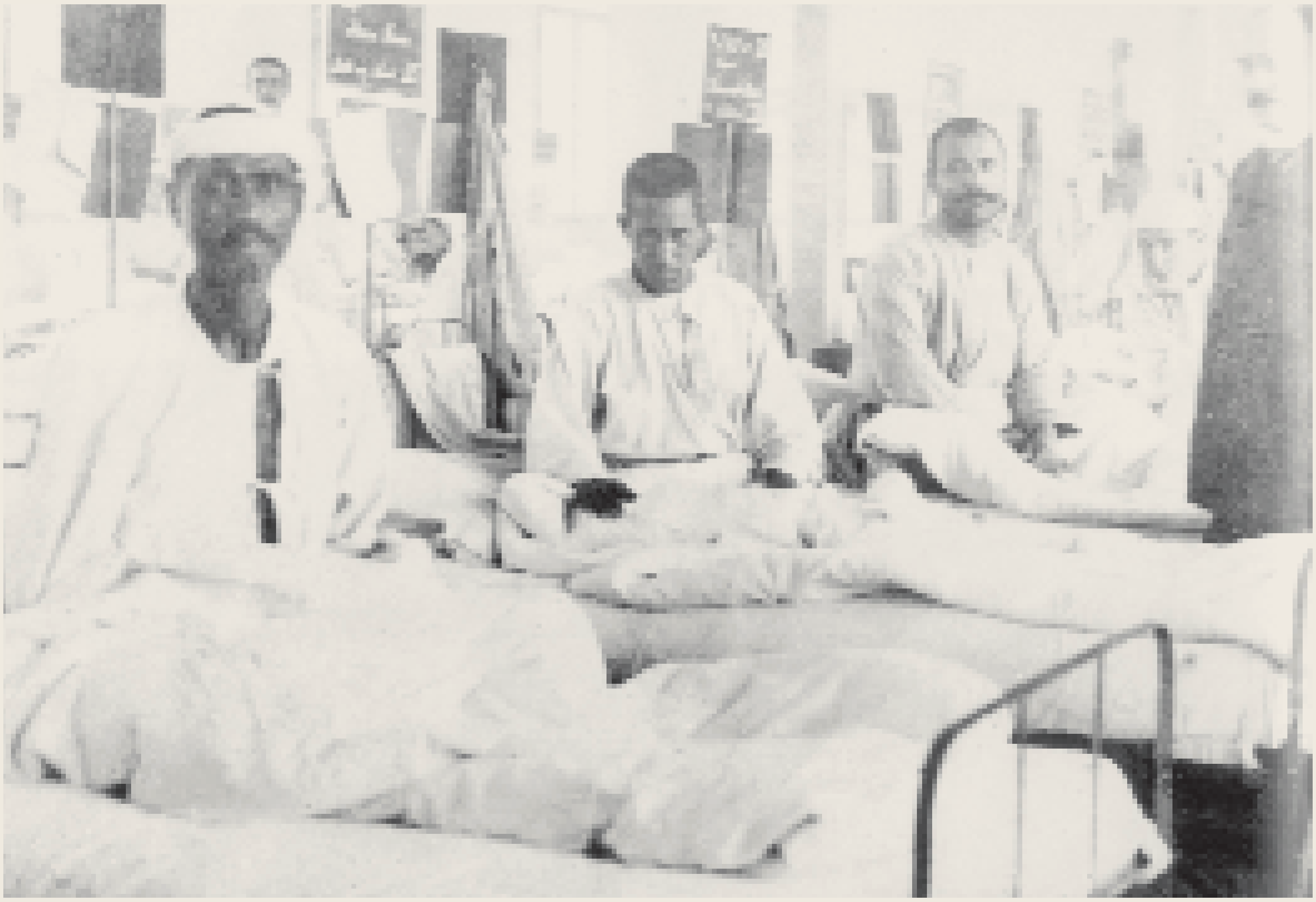
19 Mayıs Taarruzu sonrası karşılıklı siperlerin arası ölülerle dolmuştu. Hava sıcak olunca da ölüler kokmaya başlamış, rüzgarlarla dağılan koku, Gelibolu'nun her tarafını sarmıştı. Artık ölüleri toplamak için geçici bir ateşkes yapmanın zamanı gelmişti. İşte bu günlerde yapılan bir günlük ateşkes tarafların hem ölülerini toplayıp gömmelerini sağlıyor, hem de birbirlerini yakından görmelerine sebep oluyordu.

Elbetteki ateşkes bir dostluk göstergesi değil, mecbur kalınan bir durumdu ama bu mecburi ateşkes ve ölüleri almak için yapılan temaslar tarafların birbirlerini, yüz yüze görmesine sebep olmuştu. Aynı acıları farklı taraflarda çeken bu insanların karşılaşmaları, tarafların birbirlerine karşı bakış açılarını değiştirmişti. Özellikle Anzakların Türkler hakkındaki olumsuz fikirleri bu karşılaşmalar sonucunda sarsılıyor ve Türklere olan saygıları artıyordu. Bu saygı çatışmaların tekrar başlamasıyla karşısındakini öldürme içgüdüsüne dönüşecek ve boğaz boğaza mücadele savaşın sonuna kadar devam edecektir.

Bir süre sonra düşman kıyıya yakın bölgelerde donanmanın desteğiyle iyice tutunmuştu. Ama ilerleyememiş, Seddülbahir bölgesinde 5 km, Arıburnu'nda ise 3 km'lik bir girişi ancak sağlayabilmişlerdi. Yaptıkları taarruzlarda başarısızlıkla sonuçlanınca muharebe, siper savaşlarına dönmüştü.

19 Mayıs Taarruzu sonrası siperlerin arası ölülerle dolmuştu. Bir günlük ateşkes bu ölüleri toplayıp gömmek için yapıldı.

Çanakkale hastanelerinde tedavi edilen gaziler

Gelibolu Yarımadası'nın küçücük toprağına yüzbinlerce insan yığılmıştı. Derinlemesine bir arazi olmadığı içinde dünyanın başka bölgelerinde yaşanmayacak bir mevzi harbi başlamıştı. Bir metrelik geri çekilme bile çok pahalıya mal olacak sonuçlar çıkarıyor, ufak bir tepecik ya da dere yatağı, muharebenin gidişini etkileyecek önemde görülüyordu. Her karış toprak, ölümün zimmetinde yalçın bir dağ önemine yükseliyordu. Gelibolu Yarımadası adım adım ama insan kanıyla parselleniyordu. Düşman donanmasının ateşinden korunmak için askerlerimiz, siperlerini düşman siperlerinin çok yakınlarına kazmış, böylelikle kendi askerlerini vurma korkusuna düşen donanmanın ateşi bir ölçüde kesilmişti. Bazı noktalarda siperler birbirlerine sekiz metre mesafeye kadar yaklaşmış, hatta bir siperi ortadan kesip iki düşman taraf ortak kullanır olmuştu. Belki hiçbir savaşta görülmeyecek bu husus, Çanakkale Muharebesi'nin kendine özgü şartlarından biriydi. Zaten Çanakkale'de her şey o kadar farklı ve korkunç, ölüm o kadar yakın ve aniydi ki; birçok kişi için ölümden kaçmak imkansız gibiydi. Bazı cesetler siperlere gömülür veya siper önü engeller cesetlerden yapılırdı. İnsanlar ölülerin katılaşmış cesetleriyle şakalaşır hale gelmişti. İşte Gelibolu'daki muharebe, bu kadar dehşetengiz bir kapışmaydı. Siper harbi başlayıncada bu harbin kendine özgü hususları ortaya çıkmıştı. Artık el bombaları çokça kullanılır olmuştu. Bunun için İtilaf Kuvvetleri mancınıklar geliştirmişlerdi. Bizimkilerin 'kara kedi' dedikleri bu alet, bombanın daha uzağa atılmasını sağlıyordu. Türk tarafı da boş durmuyor bombalardan kurtulmak için orada geliştirdiği bir sistemi kullanıyordu. Bu sistem basit bir tel kafesten ibaretti ve atılan bomba bu tel kafese çarpınca siperin gerisine düşüyor, orada patlıyordu.

Siper harplerine geçildiğinde askerler de tecrübe kazanmaya başlamıştı. Artık bombalar seslerinden tanınıyor, nerelerde durulmaması gerektiği acı tecrübelerle öğreniliyordu. Her yanı saran bitlerden nasıl korunulur, bir ekmeği tamamen kaplayan sinekler varken nasıl yemek yenilir gibi detaylar, dizanteri ve sarılık gibi baş belası hastalıklar, askerleri belki de düşmandan daha fazla uğraştırıyordu. Askerler anılarında o günleri şöyle anlatmaktadır.

ER HEROLD BROUGHTON: "En büyük bela sineklerdi. Milyonlarca sinek vardı. Siperin her yanı kara bir kütle ile kaplıydı."

Ama bu kadar yakınmanın bir sebebinin de rahatlarına düşkünlükten kaynaklandığı, yine onların hatıralarında ortaya çıkıyordu.

TEĞMEN JOSEPH NAPİER: "Sert bir kayalık zeminde idik. Burada geceleyeceğimiz söylendi. Şimdi geriye bakınca bunun bende şok etkisi yaptığını hatırlıyorum. Ama pijamam yok ki."

ER HEROLD BROUGHTON: "Bir keresinde karaya çıkan üç subayı sipere götürmek üzere kumsala indim. Onları siperlerimize getirdiğimde ilk istedikleri şey yıkanmak ve dişlerini fırçalamak oldu."

Müttefiklerin suyu Mısır'dan getirdiğini düşünürsek bu isteğin ne kadar komik olduğunu daha iyi anlarız. Evet su sıkıntıları vardı ama ikmal yolları kesik olmadığından yiyecek içecek problemleri yoktu. Sığır kavurması, rom, peksimet, ekmek, reçel, jambon, peynir gibi yiyecekler tükettikleri yine onların buraya alamadığımız hatıralarından çıkıyordu.

ÜSTEĞMEN FRANK HOWİTH: "Önemli bir şey de taarruz başlayacağı gün Fortnum ve Mason'dan bir paket gelmesiydi. Kocaman bir teneke kuşkonmazı hatırlarım. Suyu herkese dağıtılmıştı. Cennet şarabıydı bu."

ER HAROLD THOMAS: "Bir keresinde sigara, kek, çorap ve sabun dolu bir paketin içerisine, beş altı tane muz yerleştirilmiş olduğunu gördüm."

İşgalcilerin durumlarını özetleyen bu hatıralardan sonra Türk askerlerinin durumunu da yine Türk ve yabancı kaynaklardan aktaralım.

ŞALVARCIOĞLU ALİ RIZA: "Öte yandan açlıktan guruldayan midelerimizin üzerine yumruklarımızı bastırıyoruz. Düşman bize karşı siperden çeşitli yiyecekler gösteriyor. Süngü takıp herifleri boğazlamak ve ellerindeki yiyecekleri almamak için kendimizi zor tutuyoruz. Onbaşı Veli bir gece deneme yaptı ve ancak üç kutu sardalya ile dönebildi."

Havada çarpışan iki mermi

Alman savaş arşivlerinde ise iki tarafın malzeme durumu şöyle aktarılıyordu: **Gittikçe anlaşılıyordu ki malzeme konusunda İngilizler dünya servetine, Türkler ise sadece İstanbul hudutlarına maliktiler. Bu fark büyük küçük her noktada göze çarpıyordu. Giyecek yiyecek konusunda İngilizler'e kıyasla Türkler çok kötü durumda idiler. Fakat onlar giyecek ve yiyecekten daha ziyade mermilerinin yokluğuna üzülüyorlardı. Türkler sadece ağır top hususunda değil, siperlerde el**

bombası, makineli tüfek, otomatik silahlar, lağım torpilleri ve benzeri şeylerde de İngilizlerden geri idiler. Bunlar hiç yoktu ya da mahduttu. Türkler malzeme yokluklarını kanlarıyla telafi ediyorlardı. İngiliz siperlerini ardı ardına konulmuş tel manialar korurken çoğu Türk siperlerinde bunlardan bir tane bile yoktu. Bilhassa cephane darlığı feci bir şekilde baş göstermişti.

Düşmanla olduğu kadar bu imkansızlıklarla da baş etmeye çalışan Türk askeri bazen silahını da düşmanından elde ediyordu. Arıburnu'nda demirleyen düşman gemilerine yüzerek çıkıp yiyecek, lastik botlar ve iki tekerlekli İngiliz arabaları alıp getiren Ali Çavuş, kardeşi Nuri, Bölük Çavuşu Sadık ve dört arkadaşının yaptığı dilden dile anlatılıyordu. 26. Alay'ın cesur komutanlarından Kadri, cesur eratı ile düşman hatlarına dalıyor ve dokuz makineli tüfeği alıp bunlardan bir makineli tüfek bölüğü kuruyor, adı 'ganimet bölüğü' konulan bu bölüğün başarısı göğüsleri kabartıyordu.

Bazı savaş teknikleri ise bu muharebede keşfediliyordu. İlk olarak Arıburnu'nda Türkler tarafından başlatılan "Lağım Dehlizi Taarruzu" bu taktiklerden biriydi. Bu teknik daha sonra İtilaf Devletleri tarafından da kullanılacaktır. Bu dehlizler kendi siperinden başlıyor düşman siperinin altına kadar ilerliyordu. Düşman siperinin altına gelince buraya patlayıcı yerleştirip patlatılıyor, böylelikle düşmana zayiat verdiriliyordu.

Patlatacağınız siperdeki düşmanı kalabalık tutmak için saldıracakmış havası vermek, sürekli yerleri dinleyip tetikte olmak, lağım dehlizi kazarken tuzağa düşmemek gibi hususlar artık gündelik yaşamın bir parçası olmuştu. Her an bir bombanın patlaması, ağır bir makineliden çıkan bir kurşunun göğse saplanması, ya da keskin nişancıların hedefi olmak askerleri bekleyen tehlikelerdi. İşgalciler aralarında Türk kadınlarının olduğunu da söyledikleri bu keskin nişancılardan çok korksalar da, bu nişancıların, askerler tarafından kaçma fırsatı olarak da kullanıldığı oluyordu. Bir İngiliz askerinin **"Türk keskin nişancılarının hedefi olan bir yer biliyordum. Elini şuradan çıkarırsan, eve dönersin derdik birbirimize"** sözü bu durumu açıkça anlatıyordu.

Yine bir asker olan Joe Murray'ın **"Çakımı çıkardım ve parmağımın ucunu kesmeye çalıştım. Ama ortalık yine kan gölüne döndü. Sonunda parmağı tüfeğin dipçiğine dayadım, üzerine bıçağımı dayadım ve sert bir yumrukla parmağı kopardım"** sözü bizim gibi asker bir milletin, asla hazmedemeyeceği bir itirafı.

Çanakkale Savaşı'nda bir kolunu kaybeden Mehmet Çavuş.

İtilaf ordusunun askerleri savaştan kaçmak için parmağını keserken Çivril Kazası'nın Madenler Köyü'nden Kadir oğlu Mehmet Çavuş (1. Kolordu 1. Tümen 7. Alay, 3. Tabur 1. Bölük) bu muharebeyi kazanmamıza sebep olan örneklerden sadece birini vermektedir. Mehmet Çavuş, düşman tarafından atılan bombaları patlamadan yine düşmana atarken, bir keresinde bomba elinde patlıyor ve sağ el bileğini koparıyordu. Mehmet Çavuş hastanede yatarken komutanına gönderdiği mektupta şöyle diyordu...

Muhterem komutanım
Sağ kolumu kaybettim zararı yok, sol kolum var. Onunla da pekala iş görebilirim. Beni üzen şey; yaramın kapanmamasından dolayı kıt'ama katılamamam ve düşmanla çarpışamamak. Hastaneden kurtularak halen harbe iştirak edemediğim için, beni mazur görünüz, affediniz, muhterem komutanım.

İşte hastanelerimiz böylesine kahraman askerlerle dolup taşıyor, Çanakkale ve İstanbul'daki hastaneler yaralılar için yeterli olmuyordu. Bunun üzerine yakın illerdeki hastanelerden faydalanılıyor, gaziler Bursa'da, Balıkesir'de, Edirne'deki hastanelere naklediliyordu. Cepheden sürekli ölü ve yaralılar geliyordu. Bu insanları getiren vasıtalardan biri de Reşit Paşa Vapuru'ydu. Hastane haline getirilen bu gemi, Çanakkale'ye gelip buradaki yaralıları tedavi ediyor, ağır olanları da İstanbul'a götürüyordu. Üzerinde Kızılay işaretleri olan bu vapur yine de uçakların işaretlemesiyle, gemiler tarafından hem de defalarca bombalanmış, İstanbul'da 'Reşit Paşa Vapuru battı' söylentileri çıkar olmuştu. Müttefik kuvvetlerin, sivil yerleşim, sargı yeri, hastane gemisi demeden yaptığı bu bombalamalar, ne sargı yerlerinin ne de Reşit Paşa Hastane Gemisi'nin çalışmasına engel olabiliyordu. İşte bu gemide Türkiye'nin ilk hastabakıcısı olan Safiye Hüseyin'in bir anısını buraya alarak Çanakkale Destanı'na bir örnekle devam etmiş olalım.

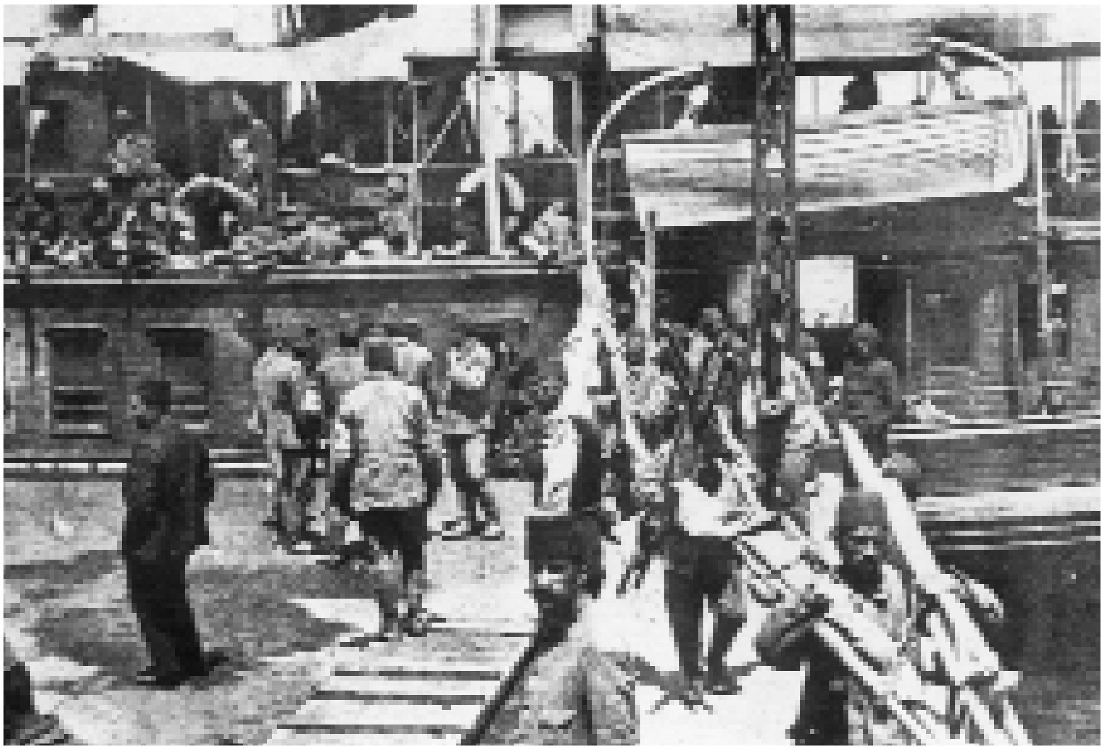
SAFİYE HÜSEYİN: Reşit Paşa Vapuru'nda her şey o kadar fevkalade ve acıklıydı ki anlatılamaz. Kucağımızda her gün beş altı tane yaralı ölüyor. Kimileri de gözlerini, kollarını, bacaklarını kaybetmekten ya da bir daha cepheye dönemeyecek olmalarından, yılgın hayata küsüyorlardı. Ama biri vardı ki hayata hiç küsmemiş, ölene kadar cephedeymiş gibi davranmıştı. Cephede ön saflarda savaşırken ağır yaralanıp getirilen bu kişi Bekir Çavuş'tu. Bir ayağını kesmiş ama kangreni durduramamıştık. Artık ölmesini bekliyorduk. Bir gece hemşire 'Bekir Çavuş'a bir haller oldu' diye beni çağırdı. Gittiğimde tek bacağıyla ayakta 'Emir geldi, gitmem lazım' diye bağırıyordu. Oturtmak istedim, oturmadı. 'Böyle yaparsan ölürsün' dedim. 'Ben zaferi görmeden ölmem' diye bağırdı. Sabaha karşı Bekir Çavuş kollarımda hayata gözlerini kapadı. Bu adamcağız son dakikasına kadar

Düşman cephesinin gerek cephane, gerekse yiyecek içecek sıkıntısı yoktu.

Düşmanın çıkarma bölgesine gemilerle sürekli malzeme taşınıyordu.

Yaralılardan bir kısmı tedavi için vapurla İstanbul'a götürülüyordu.

kumandanın emrini, kendisine verilen vatan vazifesini yapmaktan başka bir şey düşünmüyordu. Bembeyaz kansız dudaklarından çıkan son cümle 'emri yapamadım' oldu.

Son nefesinde bile komutanın emrini yapmaya çalışmak, ya da komutanın emriyle son nefesini vatan için vermek… İşte Gelibolu'nun her karış toprağında bu ruh hakimdi. Bu ruhu daha iyi anlayabilmek için Mustafa Kemal Atatürk'ün şu hatırası belki de tek başına yeterlidir: **"Biz ferdi kahramanlık sahneleriyle meşgul olmuyoruz. Yalnız size Bombasırtı Vakası'nı anlatmadan da geçemeyeceğim. Karşılıklı siperlerin arası 8 metre, yani ölüm muhakkak. Birinci siperdekilerin hepsi kurtulamamacasına düşüyor; ikinci siperdekiler onların yerine gidiyor. Fakat ne imrenilecek bir soğukkanlılık ve tevekkülle biliyor musunuz? Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, en ufak bir çekinme bile göstermiyor; sarsılma yok! Okumayı bilenler ellerinde Kuran-ı Kerim cennete girmeye hazırlanıyorlar, bilmeyenler kelime-i şahadet çekerek yürüyorlar. Sıcak, cehennem gibi kaynıyor, 20 düşmana karşı her siperde bir nefer, süngüyle çarpışıyor, ölüyor, öldürüyor. İşte Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren, hayrete ve tebliğe şayan bir örnektir. Emin olmalısınız ki Çanakkale Muharebeleri'ni kazandıran bu yüksek ruhtur."**

Bu ruh yapılan bütün düşman taarruzlarının boşa çıkmasını sağlıyor, saldırılarından sonuç alamayan müttefik orduları, yeni takviyelerle yeni taarruzlar planlıyordu. Gelibolu her gün biraz daha kalabalıklaşan orduların canhıraş çarpışmalarına sahne oluyordu.

Daha fazla düşman öldürmek için bazen daha fazla ölmekte gerekiyordu. Bunun için yapılması gereken fedakarlık ise vatanın son kalesini korumak içgüdüsü ile hareket eden Türk askerinin ruhuna kadar işlemişti. Şüphesiz askerlerin bu kadar fedakarca savaşmalarında, kendileri kadar onları motive eden insanların da rolü vardı.

Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal.

İngiltere Kara Ordusu Komutanı General Ion Hamilton ve komutanları.

Gelibolu Yarımadası'na getirilen askerler günden güne çoğalıyordu ama sonuç alınamıyordu.

Komutanların ellerinde kılıçlarla en önde savaşmaları Hamilton'un notlarında bile yer alıyordu. Hamilton anılarında subaylarımızı şöyle anlatmaktadır: **"Düşman subaylar çok üstün vasıflı kişiler, ellerinde kılıçları erlerin önünde bize doğru koşuyorlar ve birliklerin cesaretini perçinliyorlar."** Komutanlarının cesaretleri askerlerimizi kamçılıyor, Gelibolu'yu kaybetmenin aslında bir vatan kaybetmek olacağını gördüklerinden vatanı için gözlerini kırpmadan ölüme koşuyorlardı. Komutanların bile durakladığı yerde ortaya tabur imamları veya müftüler çıkıyordu. İmamlar, Anadolu'nun saf ve imanlı delikanlılarının inançlarını tazeliyor, askerlerin yanında onlarla birlikte her zorluğa katlanıp, onlarla birlikte savaşıyor, bazen de son nefeslerini dini telkin vermeye geldikleri bu kahramanların dizlerinde veriyorlardı. Müttefik kuvvetlerin safında yer alıp da kiminle savaştığını bilmeyen Müslüman askerleri uyarmakda bu din adamlarına düşüyordu. Okutulan ezanlarla karşı saflarda kiminle savaştığını bilmeyen Müslüman askerlere, İslam'ın bu evrensel çağrısı duyuruluyordu. Hatta cephede okunan Kuran-ı Kerimler karşı mevzilerde bile huzurla dinleniyor, ne dediğini anlamadıkları yanık sesli hafızların sedaları bazı akşamlar işgalci askerlerin ruhlarında huzurlu dakikalar yaşanmasına sebep oluyordu. Bu saatlerde atışlar duruyor, Kuran-ı Kerim'in ulvi sözcükleri Gelibolu toprağının acılı izbelerinde yankılanıyordu.

Haziran ve Temmuz'un ortalarını Kirte, Kerevizdere, Zığındere muharebeleriyle geçiren taraflar Temmuz ortasından Ağustos başına kadar sükunet bulmuş bir muharebeye alışmaya çalışıyorlardı. Nispeten siper savaşlarıyla geçen bu günler aslında fırtına öncesi yaşanan sinir bozucu bir duraklamaydı.

Çanakkale Savaşları'ndaki başarısızlık, hem Fisher'in istifa etmesine hem de Churchill'in bakanlıktan alınmasına sebep olmuştu. Artık Londra ve Paris, Çanakkale seferini iyiden iyiye sorguluyordu. Bu yüzden sıkışan cepheyi bir an önce açıp

Arıburnu Kanlısırt'ta düşman siperine dikilen alay sancağı

İstanbul'a ulaşmak için bir şeyler yapmak gerekiyordu. Hamilton'un Haziranda Çanakkale'yi geçmek için daha çok asker isteği Ağustosda gerçekleştiriliyor, 50-60 bin askerin Limni'de toplandığı bilgisi Türk Genelkurmayı'na da ulaşıyordu. Artık son büyük taarruz ve son büyük savunmanın tarihi yaklaşmıştı.

Hamilton'un planına göre saldırı bu kez, Suvla Limanı'ndan başlayacak ve Anafartalar ovasından tırmanıp Conkbayırı ele geçirilmeye çalışılacaktı. Bu cephede bulunan Türk birliklerine, diğer bölgelerden yardım gelmemesi için Anzak Koyu'ndan da bir saldırı düzenlenerek oradaki Türk birliklerini yerlerinde tutacaktı. Türk tarafında ise Liman von Sanders'in Saros takıntısı bizi zor durumda bırakacaktı. Liman Paşa saldırıyı yine Saros Körfezi'ne beklediğinden Anafartalardaki Türk birliklerinin sayısını sınırlı tutuyordu.

6 Ağustos'ta çıkarma ve saldırı başladığında bu bölgedeki Türk birliğinin sayısı 1500'dü. Suvla Körfezi'ne çıkarılan işgal askerinin mevcudu ise 20.000'di. Bu dengesiz mücadeleye rağmen, hem askerlerimizin büyük direnişi hem de işgalcilerin yanlış kararları sonucu tepelere ulaşamamışlardı. Kıyıdan içeriye kadar ancak birkaç kilometrelik bir alanı kontrol edebiliyorlardı. Toplu saldırıya ancak 9 Ağustos'ta geçebileceklerdi. Bu arada yarım adanın boyun kısmında yedekte bekletilen iki Türk tümeni, Albay Ahmet Fevzi Paşa komutasında bölgeye hareket etmişti. Bu birlikler, 8 Ağustos günü muharebe alanına ulaştığında hepsi yorgundu. Bu yüzden Albay Fevzi, Liman Paşa'nın taarruz emrine karşı çıkarak askerlerin bir gece dinlenmesini isteyecek, bu istek Liman Paşa'nın, Albay Fevzi'yi görevden alıp yerine Mustafa Kemal'i getirmesine yol açacaktı.

9 Ağustos'ta taarruza başlayan müttefik güçlerini bir sürpriz bekliyordu. Bir gün önce Anafartalar Grup Komutanı olan Mustafa Kemal, önceki komutan Albay Fevzi Bey'in planını değiştirmeyecek ve 9 Ağustos günü Türk Birlikleri'de taarruza başlayacaktı. Bu sürpriz karşılaşma sonucu İngiliz kuvvetleri bozgun şeklinde geriye çekiliyor ve 7 Ağustos'ta ele geçirdikleri bütün tepeleri ve 18 bin askerini kaybederek, yazları kuruyan tuz gölüne hatta denize kadar kaçıyorlardı. 13 Türk taburu, 22 İngiliz taburunu yenmişti.

Tarihimize 1. Anafartalar Zaferi olarak kaydedilen bu zaferin büyüklüğünü Genaral Hamilton'un o gece defterine düştüğü nottan öğrenelim: **"Yarımadadaki çarpışmalar sırasında kalbim nasır bağladı. Ama bu sahnenin acısı yüreğimi parça parça etti. Kelimeler yetersiz"**.

Bugünün morali ile Conkbayırı'nda Anzak kuvvetlerine karşı da bir baskın taarruz planlandı. Bu taarruz, 10 Ağustos günü Mustafa Kemal'in konuşmasıyla başlayacaktı.

Mustafa Kemal, o gün birliklere Balkan Savaşları bozgununu hatırlatarak, bugün başarılı olamazlarsa kendilerini nelerin beklediğini anlatır. Zaten Balkan bozgunu Türk askerinin yüreğinde bir yaradır. Bu savaşlardan sonra yaşanan ölümler, hastalıklar, göçler ve tecavüzler en nasırlı yürekleri bile kanatmıştır. Bu sözler askerin savaşma azmini kamçılar ve Mustafa Kemal'in işaretiyle birlikte dağ taş Allah Allah sesleriyle inler. Gerisini Hamilton'un kaleminden okuyalım: **"Bu muharebe, Conkbayırı'nı tutmak için yapılan dört günlük muharebelerin en şiddetlisi olmuştur. Zamanımız fenninin hazırlamış olduğu silahların hepsini ellerinden atarak, hasımlarıyla boğaz boğaza döğüşen erlerimizin yanına generallerimiz de katılmışlardı. Genaral Cayley, Cooper, ve Baldwin bugün terki diyar edenler arasında idi. Türkler birbiri ardınca 'Allah Allah' haykırışlarıyla, hakikat pek yiğitçe saldırdılar ve savaştılar. Bu boğuşmayı size tasvir etmek kabil değildir."**

Conkbayırı'nda Mustafa Kemal'in saatinin parçalandığı yer.

İngiliz Generali Aspinal Oglender'in o güne dair değerlendirmesi hüzünlü bir çaresizliği resmetmektedir: **"10 Ağustos'ta 04.45'te birdenbire kesif Türk taarruz dalgaları tepenin üzerinden aşağıya akmaya başladı. İngiliz siperleri haddinden fazla asker dolu idi. Bunlardan pek azı kurtulabildi."**

Kesin ve net bir zafer daha kazanılmış, artık Conkbayırı civarında da işgal askeri kalmamıştı. 10 Ağustos günü Mustafa Kemal'in de milletimize bağışlandığı gündür. O anı Mustafa Kemal hatıratında şöyle anlatır: **Her taraf duman içinde ve heyecan her yere hakim olmuştu. Düşmanın topçu ateşi, gülleleri büyük çukurlar açıyor her taraftan şarapnel ve kurşun yağıyordu. Büyük bir şarapnel parçası tam kalbimin üzerine çarptı, sarsıldım, elimi göğsüme götürdüm, kan akmıyordu. Olayı Yarbay Servet Bey'den başka kimse görmemişti. Ona parmağımla susmasını emrettim. Çünkü vurulduğumun duyulması bütün cephelerde panik oluşturabilirdi. Kalbimin üzerinde, cebimde bulunan saat paramparça olmuştu. O gün akşama kadar birliklerin başında daha hırslı çarpıştım. Yalnız bu şarapnel vücudumda, kalbimin üzerinde aylarca gitmeyen derin bir kan lekesi**

Anzak askerleri süngü hücumunda.

bırakmıştı. Aynı gece yani 10 Ağustos günü beni mutlak ölümden kurtaran ve parçalanan saatimi Ordu Komutanı Liman von Sanders Paşa'ya hatıra olarak verdim. Çok şaşırmıştı, heyecanlanmıştı. Kendileri de altın cep saatini bana hediye ettiler. Bu hücumlarda İngilizler, binlerce ölü bırakarak tamamen geri çekildi ve Çanakkale'nin geçilemeyeceğini iyice anlamış oldular.

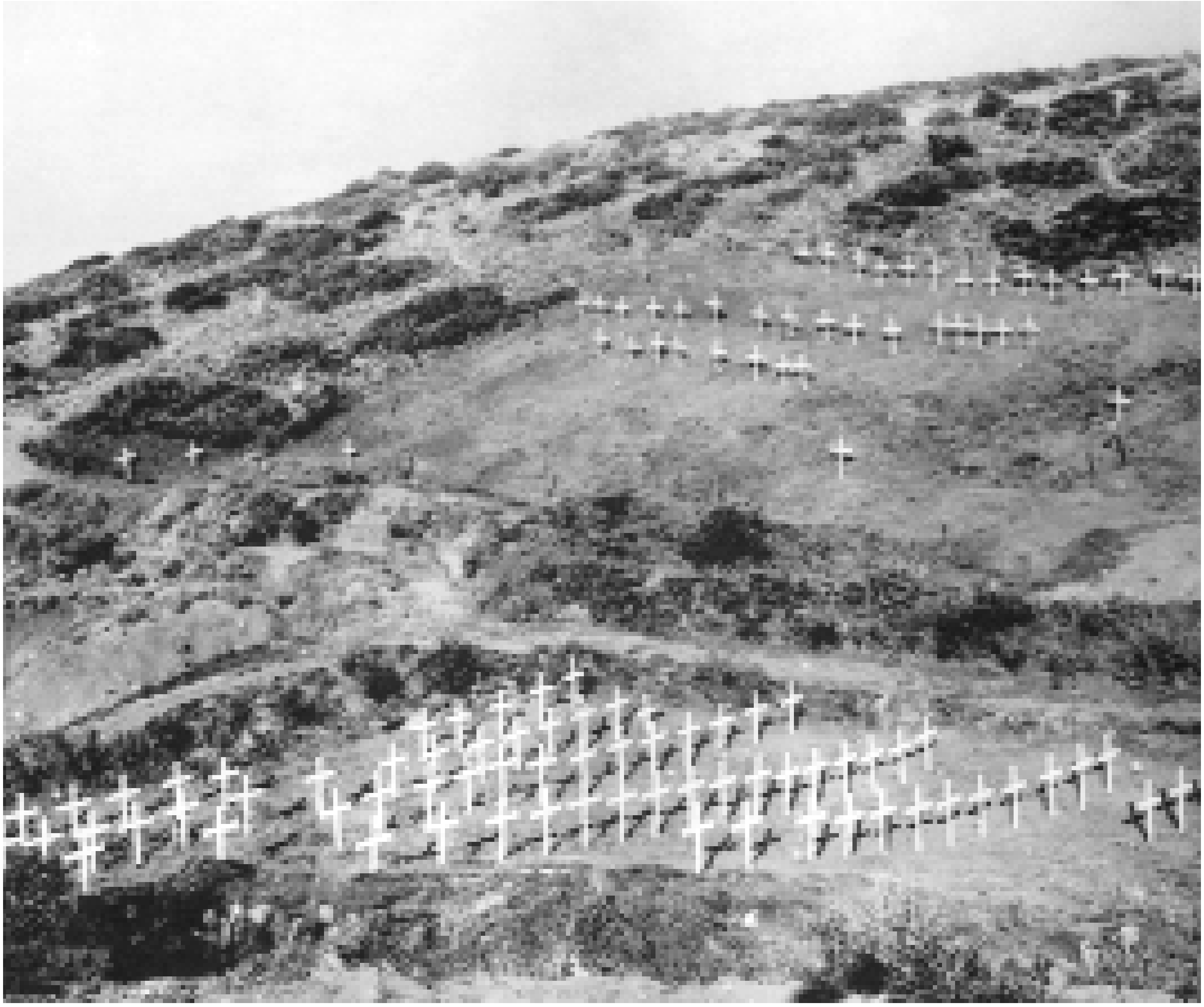
Müttefik kuvvetlerin hali perişandı. Yazar Alan Moorrehead o günlerde ve sonrasında müttefik kuvvetlerin durumunu acıyarak not etmişti: **"Büyük ordu boş yere harcanmıştır. Dört gün aralıksız süren çarpışmalardan sonra birlikler, ilk harekete başladıkları yere dönmüşlerdir. Askerler Suvla kıyılarında, Anzak bölgesinde, Seddülbahir siperlerinde domuz hayatı yaşıyorlardı. O kalabalık siperlere abdesthane ve ölüm kokuları sinmişti. Sinekler ve bitler askerlere işkence ediyordu."**

15 Ağustos'ta Hamilton adeta yenilgisini ilan eden 100 bin kişilik yeni asker istiyor ama sadece komutanları değiştirme yetkisi alabiliyordu. Yine de şansını deneyecek, 21 Ağustos'ta tekrar taarruz edecekti. İkinci Anafartalar Savaşı denilen bu taarruz 7 bin Anzak, İngiliz ve Hint askerinin ölümüyle sonuçlanacaktı.

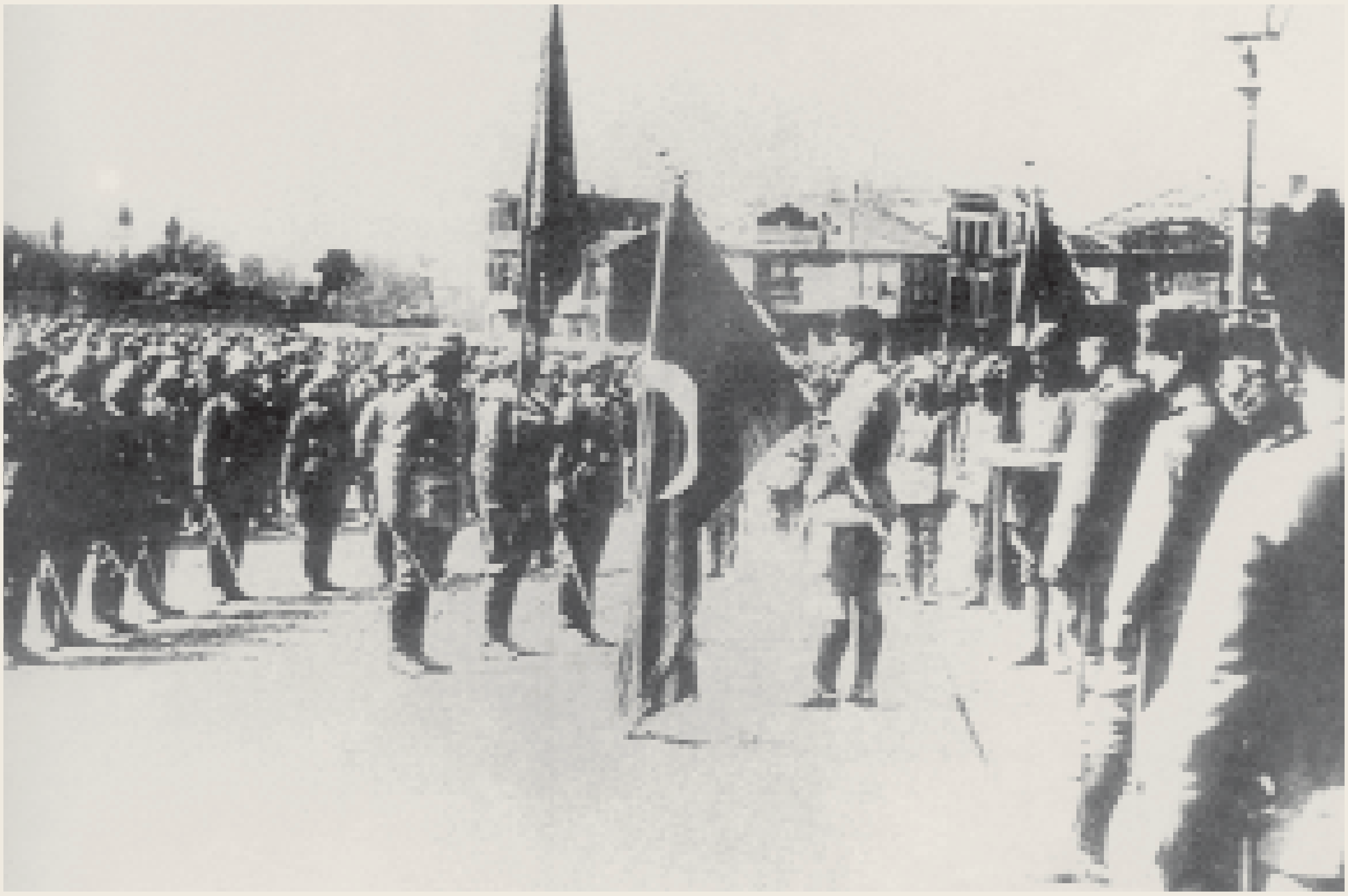
Anafartalar'dan düzenlenen saldırı hem iyi planlanmış hem de Liman von Sanders'in beklemediği yerden başlamıştı. Ama yine ve son kez olmamıştı. Çanakkale'nin geçilemeyeceği iyiden iyiye anlaşılmaya başlanmıştı. Hamilton'un ne saldıracak gücü ne de asker isteyecek yüzü kalmıştı ama İstanbul'a ulaşma hülyası bitmemişti. Bu yüzden Fransızlar'ın 1 Eylül'de Anadolu yakasına çıkarma yapalım teklifini heyecanla karşılayacaktı.

Hamilton bastıramadığı zafer hırsıyla yanarken Londra'da, Hamilton'un görevinden alınması hatta yarımadanın boşaltılması fikri tartışılmaya başlanmıştı bile. 14 Ekim'de toplanan Boğazlar Konseyi, beklenen kararı alacak, Hamilton yerine General Monro atanacaktı. 28 Ekim'de İmroz'a (Gökçeada) gelen Genaral Monro'nun Yarımada'yı boşaltma teklifine önce tepki gösteren Savaş Bakanı Kitchener, sonrasında durumu yerinde görmek için, Çanakkale'ye gelme kararı alır.

Anzak Mezarlığı

11 Kasım'da bizzat incelemeye gelen Kitchener'in bir dizi toplantıdan sonra harp dairesine sunacağı teklif, "çekilelim" olmuştu. Sırbistan'ın yenilip Almanya - Türkiye yolunun açılması sonucuda Almanya'dan gelecek toplarla çarpışmaların müttefikler aleyhine gelişeceği muhakkaktı. Artık çekilme kararı tartışılmalıydı. İngiliz Hükümeti bu kararı tartışırken Gelibolu'da o tarihe kadar hiç yaşanmamış bir fırtına oldu. Sağanak yağmur, tipi ve müthiş soğuk başladı. Siperler su ve çamurla doluyor, askerler boğuluyor, seller malzemelerinin bir kısmını alıp sürüklüyordu. Türk askerleri tepelerde olduğu için, seller, kıyılardaki düşman birliklerini yıpratıyordu. 5000 asker, donmuş, çeşitli yerlerinden yaralanmış ve hastalanmıştı. Kimbilir belki de toprağına sahip çıkan kahraman ulusa, toprakları da sahip çıkıyordu. Gelibolu'nun yağmuru, çamuru, rüzgarı, fırtınası yani topyekün tabiatı da müttefik askerlerine **"gidin"** diyordu.

Gelibolu Yarımadası'nda Anzakların çıkarmasını başarıyla durduran Türk subay ve askerlerinin ödül töreni.

İşte İngiliz Hükümeti, bu tavsiyeyi 7 Aralık 1915'de dinliyor ve çekilme kararı alıyordu. Artık Çanakkale Muharebeleri bitmiş, muharebenin galibi Türkler olmuştu.

Şimdi müttefikler açısından yapılması gereken en az kayıpla onurlu bir çekilmeydi. Onlar çekilme işini ustaca yapmışlar, hiçbir zayiat vermeden 19 Aralık 1915'de Arıburnu'ndan, 9 Ocak 1916'da Seddülbahir'den ayrılmışlardı. Dünyanın en büyük iki imparatorluğunun güçleri, kaçarken zayiat vermemelerini, büyük bir başarı sayarak sessiz sedasız gittiler. Bir yüzbaşının çekilirken defterine düştüğü notlar aslında Gelibolu'daki muharebeyi onlar açısından özetliyordu: **Tezadın farkına varmamak imkansızdı. O parlak Ağustos sabahı, savaş azmi, gayreti ve arzusu ile dolu 750 mevcutlu taburum o karanlık Aralık gecesinde 100'ün altında bir mevcutla canından bezmiş, kir pas içinde, kanıksamış hayalleri kırılmış sıvışıyor. Geride bıraktıklarımızdan utanıyorum.**

Peki bu sessiz gidiş gerçekten işgalcilerin büyük bir becerisi miydi, yoksa ortada yazılı olmayan bir mutabakat mı vardı? Şimdi serinkanlı bir değerlendirme yapalım. Müttefik güçler, Arıburnu'ndan hissettirmeden çekildiler dersek, bir gerçeğinde ortaya çıktığını kabullenmiş oluruz. Bu gerçekte şudur: Eğer düşman Arıburnu'ndan çekilmişse bütün yarımadadan da çekilecektir. O halde işgalcilerin Arıburnu'ndan çaktırmadan çekildiğini kabul etsek bile, bu tarihten 21 gün sonra, Seddülbahir'den yaptıkları çekilişin beklendiğini varsayabiliriz. Aslında Türk askerlerinin Seddülbahir cephesinde, taşlara sarılı kağıtlarla karşı tarafa attıkları mesajlarda bu çekilişin beklendiğine dair mesajlar da vardı.

Peki o halde kayıpsız gitmelerine neden izin verildi? Bunun cevabını o zaman ki şartlar içinde değerlendirmekte fayda var. Çanakkale Cephe'sinde çarpışmalar bitmiş ama Cihan Harbi devam ediyordu. Diğer cephelerde de savaşacak askere ve kullanılacak silahlara ihtiyaç vardı. Düşman çekilirken yapılacak saldırılar bizim askerlerinde ölmesine sebep verecekti. Bizimse artık, bir tek askeri bile kaybetmeye tahammülümüz yoktu.

Ama her şeye rağmen bu gidişin ustaca yapılmış bir planla başarılmış olabileceği ihtimalini de gözardı etmemek gerekiyor. Sonradan yapılan mülakatlarda müttefik güçlerindeki hareketlenmenin kesinlikle fark edildiğini anlatan Türk komutanlar, bu hareketlenmenin bir taarruz hazırlığı olabileceği şüphesini de doğurduğunu söylerler.

Gidişleri nasıl olursa olsun ezilerek gitmişlerdi. Daha sonraları kurdukları komisyonda bu yenilginin sebep ve suçlularını araştıracaklar ve bir rapor yayınlayacaklardır. Kraliyet raporunda bu seferin kötü planlandığı ve beceriksizce yürütüldüğü yazılarak binlerce canın boş yere harcandığı vurgulanmıştı. Belki de böyle bir raporu yazmak için bu kadar zamanlık çarpışmaya, yüz binlerce canı toprağa vermeye gerek yoktu. Bu tespiti Yeni Zelandalı bir er bile çok veciz bir ifadeyle bakın nasıl anlatmıştı: **"Dikkat çekici bir sebebe gelince, Gelibolu'nun tapulanmış olmasıydı. Yani Gelibolu, Türkler'in tapulu malıdır. Bunu bize kesinlikle vermeyeceklerdi."**

Vatanın ve milletin, namusunu korumak uğruna binyıllardır savaşan, ölen ve yaralanan atalarımız, Napolyon'a **"Türkler öldürülebilir ama yenilemez"** dedirtmiştir. Onun torunları bu tespiti yeterince ciddiye almamışlar, bir gün şafakla birlikte topraklarımıza, insanlarımıza, mukaddesatımıza saldırmışlardı. İçlerinde nereye ve ne için geldiğini bilmeyen masum zavallılar da vardı, Haçlı ruhunu yüreğinin derinliklerinde gizleyenler de. Bir süre sonra savaştığı insanlara saygı duyanlar da oldu, kafataslarını memleketine götürecek kadar nefret edenler de. Onların da susuz kaldıkları, geceleri ağladıkları, isyan ettikleri de oldu. Hepsi savaş planlayıcıları kadar kinle dolu değildiler. İçlerinde savaşın çözüm olmadığını düşünenlerde vardı, başka bir cephede Türk'ün kanını akıtacak olanlar da. Zafer kazanma arzusuyla toprağımıza ayak basıp, arkadaşlarını, kollarını, bacaklarını ve de canlarını burada bırakıp, utanarak gittiler. Giderken ölü, yaralı ve hastalarla birlikte büyük kayıplar verdiler.

Bizde ölü, yaralı, kayıp ve hastalarımızla birlikte birçok insanımızı yitirmiştik. Aslında bunlar savaşın

sadece matematiksel yönü. Çanakkale'yi hırslar, taktikler, planlar, rakamlar anlatamaz. Çanakkale'yi bunlarla anlatmak aslında anlatamamaktır. Çanakkale, Seddülbahir'de direniş, Conkbayırı'nda taarruz, Zığındere'de boğuşmadır. Gelibolu'nun en izbe derelerinde korku, en zirvelerinde cesarettir. Kolundan yaralanmış çavuşun kolunu keserek savaşma azmi, yaralanıp geri dönen bir erin yüzüne yansıyan utancıdır. Çanakkale son nefesinde düşman kullanmasın diye tüfeğini bozan komutanın direnci, ölürken gülebilen erin metanetidir. Yetim hakkı, ana ahı, kimsesizlerin eyvahıdır Çanakkale. Rüzgarlarında şehit nefesi, yamaçlarında gazi menkıbeleridir. Hala mezarları olmayan, sevdiklerine kavuşamayan şehitlerimizin duasıdır. İmanın topa, tüfeğe, demire, çeliğe isyanıdır. **Yoksa Çanakkale zaten geçilemeyecekti ki. Çünkü, Çanakkale'de direnenler Troyalılar değil; Kosova'da, Sırp Sındığı'nda, Niğbolu'da savaşan muzaffer insanların torunları Türklerdi.**

muharebenin ardından Çanakkale'de neler yapıldı? neler yapılmalı?

Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal, milletvekillerine düşman mevzilerini gezdirerek bilgi veriyor (14 Ekim 1915)

Müttefik ordularının Gelibolu'yu boşaltmaları, Cihan Harbi'nin değil ama Çanakkale Muharebeleri'nin bittiğini gösteriyordu. Belki de Birinci Dünya Savaşı'ndaki onlarca cepheden en önemlisi Çanakkale Cephesi'ydi. Bir milyona yakın askerin, yüzlerce savaş gemisinin, binlerce aracın ve dehşet veren ağır silahların yığıldığı bu cephede, zafer Osmanlı İmparatorluğu'nun olmuş; son kale Çanakkale düşmemişti. Çanakkale'nin zorlu coğrafyasında sayılamayacak kadar destan yazan bu kahramanların, cansiperane direnişi dünya tarihini değiştirmiş, bu direniş o zaman asla tahmin edilemeyen sonuçları da beraberinde getirmişti.

Bizim için Çanakkale, milli mücadele ruhunun doğduğu yer olarak kabul edilmelidir. Ayrıca Kurtuluş Savaşı'nda Türk Ulusu'nun arkasından gittiği önder olan Mustafa Kemal'in, lider olarak ortaya çıktığı yer de yine Çanakkale'dir. Bir Alman tarihçi Çanakkale'de çok şehit verdiğimizi ama bir gerçeği de dünyaya gösterdiğimizi yazar. **Bu Çanakkale'nin asla geçilemeyeceği ve sonsuza kadar Türk yurdu kalacağı gerçeğidir.**

Bu muharebeler, yenilenlerin bir kısmı açısından da olumlu sonuçlar doğurmuş; Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ulusların milli tarihlerinin başlangıcı olmuştur.

Churchill, Çanakkale Muharebeleri'nin sonuçlarıyla ilgili yaptığı kapsamlı değerlendirmede bu muharebelerden mağlup ayrılmalarının Birinci Dünya Savaşı'nı iki buçuk yıl uzattığını ve sekiz buçuk milyon Avrupalının öldüğünü söyler. Ayrıca Çanakkale geçilemediği için Rusya'da ihtilal olduğunu ve komünizmin Rusya'nın arkasından Çin'e de sıçradığını ifade eder. Ayrıca yine Churchill'in tespitlerine göre Çanakkale yenilgisi sonucu, üçüncü dünya ülkeleri İngiltere'nin gücüne karşı şüphe duymaya başlayacak ve bu şüphe Hindistan'ın ve Endenozya'nın elden çıkma sürecine katkıda bulunacaktır.

Bu kadar küçük bir alanda yapılan çarpışmaların, böylesine büyük sonuçlar doğuracağı, o zaman için bilinmiyordu. Çünkü herkes devam eden Birinci Dünya Savaşı'yla meşguldü. Evet **'Son Kale'** ayaktaydı ama, savaş başka cephelerde bütün hızıyla devam ediyordu. 18 Mart Deniz Zaferi'ni doyasıya yaşayamayan millet, kara savaşının zaferle bittiğine de sevinecek zamanı bulamamıştı. Buradan çekilen askerler kısa bir dinlenmeden sonra başka cephelerde savaşmak üzere yollara koyulmuştu. Anadolu'nun yiğit evlatları arkadaşlarını toprağa, cesaretlerini kalplerine, destanlarını tarihe saklayarak yola çıktılar. Başka cephelerde de savaşlar oldu; öldüler, öldürdüler ama Gelibolu'daki boğuşmanın izi ne onlar tarafından unutuldu, ne de istilacılar buradaki yenilginin acısını sindirebildi.

Çanakkale'deki büyük boğuşmanın müttefikler üzerinde bıraktığı etkiyi anlamak için, Mondros Mütarekesi sonrasına bakmakta fayda vardır. Birinci Dünya Savaşı'nda yenilemeyen Osmanlı İmparatorluğu, kader birliği ettiği Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Bulgaristan'ın savaş dışı kalmasıyla antlaşma yapmaya mecbur kalmıştı. Özellikle Bulgaristan yenilince Trakya sınırımız savunmasız kalmış, buradan girecek müttefik ordularının İstanbul'u işgal etmelerinin önünde bir engel kalmamıştı. İstanbul'a en yakın ordumuz o sıralarda Kafkaslar'da savaşıyordu. O zaman ki şartlarda bu ordunun İstanbul'a gelmesi seksen gün sürüyordu. Yapacak bir şey kalmamıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nu yenik ilan eden Mondros Mütarekesi, 30 Ekim 1918 tarihinde Midilli Adası'nın Mondros Limanı'nda imzalandı. Aslında altına imza atılan bu belge antlaşmadan çok, zorla yazdırılmış bir vasiyetnameyi andırıyordu. Hasta adam Osmanlı İmparatorluğu ölmüş, mirası Müttefik Devletler tarafından paylaşılmaya başlanmıştı bile. Artık Osmanlı İmparatorluğu işgal altındaydı. Napolyon'un **'bir devlet eder'** dediği boğazlarda bu işgalden nasibini almıştı. Yüzbinleri bulan şehit ve yaralı vererek savunduğumuz Gelibolu Yarımadası'da işgal komutanlarının kinlerini kusmalarını, sessiz ve savunmasız izleyecekti. İşgal altındaki anıtların tahrip edilmesi, toplarımızın kullanılmayacak duruma sokulması ise, hala bastırılamayan bir kinin intikama dönüşen haliydi.

Düşmanlarımız böyle yaparken bizim Çanakkale ilgisizliğimiz hayret derecesindedir. Sebebinin zaferlere alışmış bir ulusun duyarsızlığı mı yoksa Cihan Harbi'nin kaybedilmesi mi olduğu bilinmez ama; Çanakkale Zaferi'ni değerlendiremediğimiz bir gerçektir. Buralara yapılan anıtlar da, gösterilen ilgi de bir devlet politikasından çok bireysel çabaların sonucu olmuştur. Türk Devleti'nin Çanakkale Savaşı'nın idrakine varabilmesi için savaşın üzerinden yılların geçmesi gerekmiştir.

Atatürk bu konuyla ilgili fikrini şu cümlelerle açıklamaktadır: **"Biz de Mehmetçiğimizi anmak için büyük, çok büyük abideler yapmalıyız ama bu biraz da zaman ve imkan meselesidir. Ancak bu toprakların Türk hudutları içerisinde kalmasıyla Mehmetçik, en büyük abideyi bizzat kendi kurmuştur."**

Çanakkale Savaşı, Türk'ün en zor döneminde dünyanın en güçlü devletlerine karşı koyduğu bir savunma destanıdır. Çanakkale yıllarca yenilen, yorulan, azalan bir milletin yeniden şahlanışı ve kükremesidir. Hasta adamın mirasına konmaya çalışanlara karşı ölüm döşeğindeki direnişidir. Çanakkale, Türk'e yeniden şanlı mazisini

hatırlatacak kıvılcım, onu Kurtuluş Savaşı'na hazırlayacak moraldir. Modern Türk Devleti'nin önsözüdür. Aslında Çanakkale Muharebeleri bugün bile devam eden bir savaşın ilk ve en kritik raundlarıdır. Onun için bu muharebeyi herhangi bir çarpışmadan farklı değerlendirmemiz gerekmektedir. Çünkü bu muharebelerdeki muhataplarımız, bu çarpışmaları herhangi bir çarpışmadan farklı değerlendirmeyi başarmışlardır. Biz büyük bir zaferi görmezden geldiğimiz yıllarda, muhataplarımız bir yenilgiden zafer çıkarmasını becermiş hatta bu savaşı milli şuurlarının uyanması ve milli birliğin sağlanması için ustaca kullanmışlardır. Belki de Çanakkale Muharebeleri'yle ilgili neler yapmamız gerektiğini Avustralya ve Yeni Zelanda Devletleri'nin yaptıklarına bakarak anlamamız gerekmektedir.

Avustralya ve Yeni Zelandalılar, bu savaşlarda ulusal kimliklerinin farkına varmışlar, kendilerinin İngilizlerden farklı bağımsız bir ulus olduklarını görmüşlerdir. Bu muharebeler genç bir ülke olan Avustralya ve Yeni Zelanda'nın ulus olma yolunda attığı önemli adımlar olmuştur.

Avustralya'nın başkenti Canberra'daki anıtta savaşlarda ölen Avustralyalıların mezarları vardır. Bu mezarların yanındaki Türk askerleri ve Mustafa Kemal'in anıtı ise Avustralya'nın bu muharebelere verdiği değerin ve Türk askerinin onların tarihinde bıraktığı izin önemli bir göstergesidir. Türk milletinin; kahramanlığı, yardımseverliği ve direnme azmi düşmanları tarafından bile takdir edilmiş, aradan bunca yıl geçmesine rağmen bu saygıdan eksilme olmamıştır.

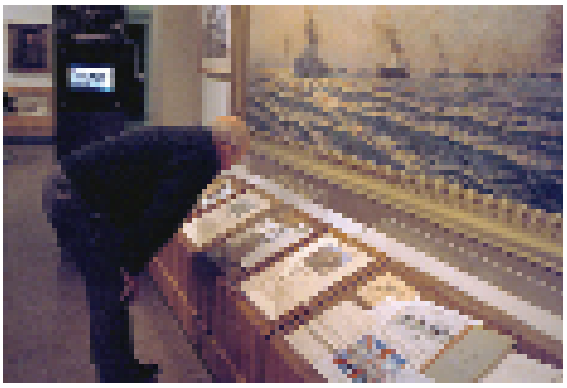
Ailesinden Gelibolu'da savaşanların hala buraları ziyaret etmeleri ve yakınları burada öldüğü halde Türk halkına karşı sevgi beslemeleri, atalarımızın bize en büyük armağanlarından biridir. Burayı ziyaret eden yabancılar böylesine etkilenirken bizim yıllarca Gelibolu'ya duyarsız kaldığımız bir gerçektir. Son yıllarda iletişim araçlarının gelişmesi, tarih bilincinin yükselmesi, kültür emperyalizmine duyulan tepki sonucu, Çanakkale Muharebesi'ne olan ilgi artmış, hem hükümetler hem de halk, Çanakkale'yi adeta yeniden keşfetmiştir. Bu ilgi "Gelibolu'da neler yapmak gerekiyor" sorusunu da gündeme getirmiştir.

Zaferini yapan millet bunu gelecek nesillere de aktarabilmelidir. Biz zaferimizi 1915 - 1916 arasına

Avustralya'nın başkenti Camberra'da bulunan savaş müzesindeki Gelibolu Galerisi.

sıkıştırmış, coğrafyasını düzenlememiş, sonraki nesillere yeterince aktaramamışız. Çanakkale Muharebeleri, filmde, resimde edebiyatta hak ettiği yeri bulamamıştır. Hatta batılılaşma süreci içinde batılılara ayıp olmasın diye onlara karşı kazandığımız bu zaferi dillendirmekten bile çekinmişiz.

Oysa yapılan araştırmalar, Çanakkale Muharebeleri'nin geçtiği bölgeyi gezen insanların, gezmeden önceki ruh haliyle, gezdikten sonraki ruh halinin farklı olduğunu, biz duygusunun geliştiğini ve millet olarak kenetlenme ihtiyacı hissettiğini göstermiştir.

İşte sırf bunun için bile şehitliklerin ortaya çıkarılması, şimdiki sembolik şehitliklerin yerine, buraların gezdirilmeye çalışılması önemlidir. Ziyaretçilerin bir çoğu sadece anıtı görüp dönmektedir. Bu durumda Çanakkale Muharebeleri'nin ruhunun anlaşılması çok zordur. İyi bir envanter çalışmasına ve hangi bölgede nelerin yaşandığının hakkıyla bilinmesine ihtiyaç vardır.

Son yıllarda Gelibolu'yu, burada doksan yıl önce yapılan savaşı ve bu savaşın günümüze etkisini geniş kitlelere anlatmak amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Buraya yapılan ve yaptırılan ziyaretler, yeniden yazılan kitaplar, gönüllülerin şahsi gayretleri şüphesiz ki Çanakkale ruhunu ayakta tutmada faydalı olmaktadır. Ama bu çalışmaların kişisel çabalardan ziyade kurumsal çatılar altında örgütlenmesi ivedilikle ele alınması gereken bir konudur. Bu sadece Çanakkale'nin değil bütün ülkenin meselesidir. Bütün ülke Çanakkale ruhunu yaşamak ve yaşatmak için çaba göstermelidir. Her Türk, Gelibolu'yu gezip, buranın taşına toprağına, havasına sinmiş Çanakkale Muharebeleri ruhunu içine çekmelidir. Hem hükümet hem de yerel yönetimler bu davayı milli şuurla sahiplenip çalışmalar yapmalıdır. Halkın yol, su, elektrik gibi fiziki ihtiyaçlarının yanında tarihini bilmek ve yorumlamak gibi duygusal ihtiyaçların da olduğu unutulmamalı, bu konuda yapılan örnek çalışmalar ülke geneline yayılmalıdır. **"Her Türk hayatında en az bir defa Gelibolu'yu gezmelidir"** sözü yabana atılmamalıdır.

Çünkü bu topraklar gezenlerin ruhuna hükmeden bir tarihin nişan taşlarının olduğu yerdir. Boğaz'ın her iki yakasındaki tabya ve şehitlikler içinizi titreten bir sakinlik ve görevini layıkıyla yapmanın huzuruyla ziyaretçilerini beklemektedir.

Gelibolu öyle bir coğrafyadır ki daha Kilitbahir Kalesi'nden girerken içinizi kaplayan heyecan, bütün gezi boyunca ruhunuzu esir alır. Tabyalar coşku, siperler hüzün, anıtlar duygu yüklüdür. Morto Koyu'na tepeden bakan Çanakkale Şehitleri Abidesi, gelen ziyaretçilerini içinde çok şey saklayan ihtiyar bir veli gibi karşılar. Bu mekanı gezdiğinizde sizi sevinçten hüzne, oradan coşkuya ve durgunluğa

sürükleyecek hatıralarla karşılaşırsınız. Abideden Yahya Çavuş'a, İlk Şehitler Anıtı'ndan Sargı Yeri'ne kadar bir çok mekan sizi doksan yıl öncesine götürür. Bu mekanların her biri, buradaki kahramanlık destanının günümüze kalan romanı gibi ruhunuza hükmeder.

Buralardaki mekanları, onların ziyaretçiler üzerinde bıraktığı etkileri anlamak için buraları görmek gerekiyor. Gezi rehberleri elbette bu ziyaretlerin yerini tutamaz. Aslında gezi rehberlerine bakıpta Çanakkale'yi çözmeye çalışanların damaklarındaki tat epeyce eksik kalacaktır. Çünkü bu coğrafya kanla harmanlanmış bir yerdir. Burayı herhangi bir tarihi mekandan ayıranda, bu harmanlamanın izlerini aramaktır. Nerede ise her haneden bir yiğidin toprağa düştüğü bu mekanı, her haneden en az bir kişinin gezmesi şarttır. Vatan, bayrak, millet diyorsak bunun için birazda kendimizin çabalaması lazım. Buradaki muharebenin mağlupları, dünyanın diğer ucundan gelip kutlamalar ayinler yaparken, bizim duyarsız kalmamız en azından atalarımızın aziz ruhuna karşı yapılmış bir vefasızlıktır.

tarihi
solumaya
doğru!

Bolayır

Gelibolu Yarımadası'ndaki muharebe alanlarını gezmek için, eğer Edirne yönünden geliyorsanız uğrayacağınız ilk yer Bolayır olmalı. Buradaki Gazi Süleyman Paşa Türbesi, gezinin anlamına uygun bir başlangıç olacaktır. Bu değerli Paşa, 1354 yılında Anadolu'dan Avrupa yakasına geçerek Bolayır'ın merkezine 2 km mesafedeki Çimpe Kalesi'ni alır. Bu Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa fethine başladığı ilk noktadır. Tarihin bir cilvesi ki, Avrupalıların bizi bu topraklardan atmak için geçmeleri gereken yerde, yine bu topraklar olacaktı. Burada, Çimpe Kalesi'ni, Gazi Süleyman Paşa Türbesi'ni, Vatan şairi Namık Kemal'in mezarını ziyaret ettikten sonra gezinin havasına girmiş olacaksınız.

Gelibolu'da bulunan Namazgah.

Bolayır'dan Gelibolu'ya doğru giderken sağ tarafta kalan körfez Saros Körfezi'dir. 5. Ordu Komutanlığı'na getirilen ve Çanakkale Muharebeleri'nde ordumuzu komuta eden Liman Paşa, çıkarmanın Avrupa yakasında bu körfeze yapılacağını düşünmüştü. Onun için buraya iki tümen yığarken, çıkarmanın yapıldığı yere bir tümen bırakmıştı. Bu büyük yanlış, çıkarma sabahı ve onu takip eden iki gün boyunca askerlerimizi çok zor durumda bırakmış, düşmanın on binlerce kuvvetine karşı sayıca ve silahça yetersiz bir durumda savaşmamıza neden olmuştu. Liman Paşa'nın bu tarihi hatası askerlerimizin kanıyla düzeltilmeseydi, bu muharebeleri belki de daha ilk günden kaybedecektik.

Gelibolu

Bolayır'dan sonra mola vermeniz gereken ilk yer, Gelibolu ilçesidir. Tarihi çok eski olan bu şirin ilçemiz, Osmanlı'nın Avrupa'ya ayak basmasıyla önemli bir merkez olmuştur. Bu tarihi durak, evliyaların türbeleri, namazgahı ve ruhunuza huzur katan sahiliyle içinizi ısıtacaktır.

Gelibolu Limanı'nın hemen yanında tarihi kale ve müzeye dönüştürülmüş kale burcu bulunuyor.

Sahile paralel giden asfalt yoldan ilerlerken yol kenarında göreceğiniz Akbaş Şehitliği, sizlere, nasıl bir düşmana karşı savaştığımızı da gösterecektir. Burası muharebe alanından uzakta olduğu için, yaralıların İstanbul'a taşınmasında, bir durak vazifesi görüyordu. Buradaki limana yaklaşan gemilerimiz, yaralıları alıp hastanelere götürüyordu. Ama bu mekanın dokunulmazlığı hem antlaşmalarla hem de vicdanlarla korunmuşken muhataplarımız rahat durmamışlar, bir bombalama sonucu, burada tedavi gören 200 kadar yaralımızı şehit etmişlerdi. Dahasını anlatmaya gerek var mı?

Biraz ilerdeki Bigalı Kale, ilgisizliğimiz ve duyarsızlığımızın örneklerinden birisi olarak mahzun ve hüzünlü bir sabırla karşılayacaktır sizi. Tarihimizi yapanlara

bile sahip çıkamayan bizlerin, tarihi mekanlarımıza sahip çıkması elbette abartılı bir beklenti olur. Buradan kuzeye Bigalı Köyü ve Atatürk'ün evine gidilebilirse de biz bu köyü gezimizin sonunda anlatacağız. Şimdi yolumuza devam edip Kilye Limanı'na varalım. Bu limanın sağından giden yola saparsanız yol sizi Kabatepe Limanı'na kadar götürür. Amacımız tarihi mekanları belli bir sırayla gezmek olduğundan bu yolu kullanmayıp Eceabat'a doğru devam ediyoruz.

Eceabat, Gazi Süleyman Paşa'nın komutanlarından Ece Bey tarafından fethedilmiş ve sonra da O'nun adıyla anılmıştır.

Kilitbahir Kalesi

Kilitbahir

Bu ilçemizi geçince varacağınız köy, Kilitbahir Köyü'dür. Kilitbahir Kalesi'nin hemen yanındaki bu şirin köy, kalenin yapımı için gelen işçiler ve aileleri tarafından kurulmuş. "Deniz kilidi" anlamına gelen Kilitbahir, kalenin inşa amacına da uygunluk göstermektedir. Fatih Sultan Mehmet Han, İstanbul'u fethetmenin yetmeyeceğini, gün gelip bu kutlu şehri korumaya da ihtiyaç duyulacağını bildiğinden, buraya, Boğaz'a hükmedeceği bir kale yaptırmayı uygun görmüştü. Bu büyük padişah daha o zamanda bile, İstanbul'un savunmasının Çanakkale Boğazı'ndan başlayacağını bilmekteydi. Bu amaçla Boğaz'ın en dar ve akıntılı bölgesine, karşılıklı iki kale yaptırmıştı. Anadolu yakasına yaptırılan Kale-i Sultaniye(Çimenlik Kalesi) ve Avrupa yakasındaki Kilitbahir Kalesi işte bu bilinçle gezilmelidir. Yapımı 1462'de biten bu kalelerin, sade mimarisinin altında parlayan sanatsal zeka ise genç padişahın ince zevkinin bir ürünüdür.

Tabyalar
Kilitbahir Kalesi'nden güneye doğru ilerleyen yolu takip ettiğinizde karşınıza çıkacak toprak öbekler Hamidiye tabyalarıdır. İlk bakışta sağlamlığı fark edilemeyen bu tabyalar, Çanakkale Muharebesi gibi dehşetli bir çarpışmanın galibi olduğu düşünülürse daha yakından incelenmeyi de hak ettiği anlaşılır. 1892-1894 yılları arasında Sultan İkinci Abdülhamit Han tarafından yaptırılmış olan bu tabyalar, 22 adet odadan oluşmuş ve hepsi tünellerle birbirine bağlanmıştır. Kemerli yapıları, çarpışma sırasında atılmış 750 kg'lık toplara direnmiştir. 1915 yılında İstanbul Beylerbeyi Sarayı'nda hapis hayatı yaşayan Abdülhamit Han'a gelen Genelkurmay Başkanı Enver Paşa, İstanbul'un işgal edileceği endişesinden dolayı kendisinin Bursa'ya nakledilmesinin daha uygun olacağını söylemişti. Büyük Sultan'ın bu teklife cevabı ise **"Atalarımız ve benim yaptırdığım kale ve tabyalar ayakta iken, düşman Çanakkale Boğazı'nı geçemez"** olmuştu.

Hamidiye Tabyaları

Sadece bu söz bile özellikle 18 Mart Deniz Zaferi'nin bir tesadüf olmadığını göstermektedir. Muhataplarımız bu muharebeyi kaybetmelerini çeşitli şanssızlıklara bağlasalar da, bu mazeretler, onların incinen gururlarını kurtarmaya yönelik yakınmalar olarak görülmelidir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetici kademesi boğazların önemini bildiğinden, buranın savunmasına da özel bir önem vermişlerdir. Buralar fethedildikten sonra yapılan kaleler ve tabyalardan, teknolojinin ilerlemesiyle takviye edilen toplara kadar yapılan bir sürü düzenleme, bu önemin göstergeleridir. Bu çabalar sonucudur ki, en zayıf anımızda bile saldırganların burayı geçmeleri mümkün olmamıştır.

Şimdi hak etmediği bir ilgisizlikle ayakta kalma savaşı veren bu tabyayı geride bırakarak yolunuza devam ederseniz bir kilometre sonra Mecidiye tabyasına ulaşırsınız. Bu tabya, Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılmış ve dokuz bölümden oluşmuştur. Hamidiye tabyalarından daha basitçe olmasına rağmen, konum itibariyle Boğaz girişini daha iyi görebilmektedir. Kitabımızın önceki bölümlerinde okuduğunuz Seyit Onbaşı'nın kahramanlık destanı işte burada yazılmıştır. O gün 276 kiloluk mermiyi kucaklayarak asansörü bozulmuş topun ağzına çıkaran ve Ocean'ı batıracak atışı yapan Seyit Onbaşı, işte bu tabyanın sessiz kahramanlarından biriydi. Bu kahramanın şimdi orada bulunan heykeline bakarken, onun asil ruhunu öğrenmek için, verilen mükafat iznini ve fazladan ekmeği kabul etmediğini 'Arkadaşlarım bir ekmekle yetinirken benim boğazımdan iki ekmek geçmiyor' sözünü hatırlatalım. Şimdi uzanan kıyıya, yeşil ağaçlara, mis gibi kokan toprağa bakarak burada geçen muharebenin dehşetini anlamak ve anlatmak mümkün olmayabilir. Ama 3 Kasım 1914'den, düşmanın çekilmek zorunda kaldığı Ocak 1916'ya kadar, buralara düşen top mermilerinin haddi hesabı yoktu. Bu topraklar, hem şehitlerimize mezar, hem de yüreklerinde açılan çukurlarla gazi olmuştur.

Seyit Onbaşı Anıtı

Soğanlıdere Şehitliği'nin eski hali

Mezar taşları bile yokolmaya başlamıştı...

Soğanlıdere Şehitliği

Biraz daha ilerde göreceğimiz üç şehitlik ise, Havuzlar, Soğanlıdere ve Yüzbaşı Sami Mustafa Şehitliği'dir. Soğanlıdere Şehitliği bu bölgedeki bir çok şehitliğimiz gibi zamanın yıpratıcılığına bırakılmıştı. Vatanı için canlarını verecek kadar vefalı olan aziz şehitlerimiz her zamanki ilgisizliğimizden payına düşeni almış, mezar taşları bile toz toprak arasında kaybolup gitmiş, kendilerini tekrar açığa çıkaracak vefalı bir dost eli bekler olmuştu. İşte bu dost el kabirlerin bulunduğu yere yüzlerce kilometre öteden İstanbul'un Zeytinburnu ilçesinden geldi. Kendisini Çanakkale muharebelerinin hatırasına adayan Zeytinburnu Belediye Başkanı Murat Aydın bu mezarlıkları görünce kayıtsız kalamadı. Özel olarak tuttuğu otobüslerle her yıl onbinlerce kişiyi bu bölgeye taşıyıp Çanakkale ruhunun yeniden canlanmasına yardımcı olan başkan, şehitliğin ihyası içinde kolları sıvadı. Şimdi burada gördüğünüz anıt, Murat Aydın'ın çabaları sonucu ziyaretçilerini selamlamaktadır.

Bu vefalı davranışın diğer belediyelere de örnek olması gerekmektedir. Çünkü buraya dikilecek her taş zamanın siliciğine karşı bir duvar görevi üstlenmektedir. Dikilen anıtlar, onun çevresinde toplanan şehit kemikleri sadece bir şehitlik olmasının ötesinde anlam taşıyacaktır. Bu yapılar aynı zamanda burayı ziyaret edenler için bilgilendirme ve hatırlatma görevini de üstlenmektedirler. Muharebenin geçtiği alanlardaki hatıralar ancak böylelikle tarihin hafızasındaki yerini koruyabilmektedirler. Bu vesileyle bizde bu bölgenin Çanakkale Muharebeleri sırasındaki rolünden biraz bahsedelim.

Soğanlıdere bölgesi 10 Ocak 1915 tarihinden sonraki günlerde donanma gemilerinden sökülen küçük çaplı toplardan oluşturulan setbataryalarının bir kısmının mevzilendirildikleri bölgelerden biri

Zeytinburnu Belediyesi tarafından yaptırılan Soğanlıdere Şehitliği'nin maket görüntüsü...

olmuştur. Kara savaşlarının başlamasıyla da burası lojistik destek ana üslerinden biri haline getirilmiştir. Güney grubu (Seddülbahir cephesi) komutanlıklarının erzak ambarları ve dağıtım merkezleri de bu bölgede yer almıştır. Düşman topçu atışının hedefi haline geleceğinden muharebe alanının arkasına kurulamayan seyyar mutfaklarda burada kurulmuştur.

Soğanlıdere'den bahsetmişken muharebeler sırasında bu bölgede yaşanmış önemli bir başarıya da yer verelim. İşgalci güçlerin deniz kuvveti bizimle kıyaslanamayacak kadar üstündü. Bu üstünlük kara harplerinde bile onlara olağanüstü faydalar getiriyor ve kıyılarda tutunmalarını sağlıyordu. Denizdeki gemilerden atılan toplar Türk askerleri için kıyıdaki düşmandan daha tehlikeli oluyordu. Bunun için Türk tarafının aldığı önlemlerin yanında bu gemileri batırma yoluna da gidilmişti. İşte Muavenet-i Milliye bu amaçla yola çıkan gemilerimizden biriydi. Goliath'ı batırmak için yola çıkmış sessizce yol almış ve son saldırı öncesi Soğanlıdere açıklarında beklemişti. 12-13 Mayıs gecesi buradan harekete geçen Muavenet-i Milliye Gemisi, Morto koyuna ulaşıp Goliath'ı batırıp gelecek ve yine Soğanlıdere koyuna demirleyecekti. Goliath'ın 570 mürettebatıyla birlikte yok olması İngiltere'de krize sebep olacak, bu kriz Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Fisher ve Çanakkale seferinin fikir babası Churchill'in istifasına yol açacaktı. Çünkü teknik olarak çok geride gibi görülen Türk askerlerinin bu başarısı işgalcilerin gelecekte karşılaşacakları hezimetlerin önemli bir örneği gibiydi. Halbuki işgalci kuvvetler imkan olarak dünyanın bütün kaynaklarına ulaşabilirken, Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul hudutları dışından başka yardım temin etme imkanı yoktu.

İşte bugün burada gördüğünüz şehit kabirleri imkansızlıklar içinde büyük başarılar kazanan kahraman atalarımızın huzurla uyudukları mekanlardır. Burada büyük sargı yerlerinin yanında, 15. Tümen Hastanesi ve "Melek Hanım Çiftliği Reviri" olarak hizmet veren tedavi ve sargı kuruluşlarında ölenlerin kabirleri bulunmaktadır. Muharebe zamanında yaralanan askerlerimizin bir bölümü daha gerilerdeki sağlık merkezlerine götürülürken bir bölümü de buralara getirilip tedavi edilirdi. Yaralı askerlerimizin çektiği acılar çevrede gördüğünüz tabiatın ruhuna kadar işlemişti. Bu yüzden buraları gezerken geçmişi hatırlamak, kahraman ecdadımızın fedakarlıklarını bilmek ve tarihe bu ruhla bakmak gerekmektedir. Aslında her metresini bir şehitlik gibi düşünmemiz gereken bu topraklar, adı konulmamış bir mezarlık gibidir. Şimdi buralarda dolaşırken zamanın korkunç siliciliğiyle karşılaşır, bir zamanlar yaşanmış dehşetli boğuşmaların izine rastlayamazsınız. Bu topraklarda yatan yiğitlerin bir çoğunun mezarı bile yoktur. Buradaki muharebede yendiğimiz muhataplarımızın itinayla yapılmış ve bakılmış mezarlıklarını gördükçe, içimizin ince bir sızıyla kavrulması elbette doğaldır. Şimdi pek azının mezar taşlarını ve kahramanlık hikayelerini bilebildiğimiz bu yiğitlerimizin hatıraları geçtiğimiz toprakların her zerresine sinmiştir. Bize düşen bu yarımadayı hiç değilse bu bilinçle gezmektir.

Zeytinburnu Belediyesi'nin yaptırdığı Soğanlıdere Şehitliği inşaatı

Şehitlik yapılmadan önce Soğanlıdere çalılarla kaplıydı...

Soğanlıdere Şehitliği

Alçıtepe Köyü

Stratejik öneminden dolayı çarpışmaların tam ortasında kalan Alçıtepe Köyü muhakkak görmeniz gereken yerlerden biri. Eski adı Kirte olan bu köy, Alçıtepe'nin eteklerinde kaldığından muharebeler boyunca devamlı hedef olmuştur. Alçıtepe, Boğaz'ın her iki yakasına da hakim bir konumdadır. 25 Nisan sabahı, Seddülbahir bölgesine beş koydan birden başlayan çıkarmanın ilk hedefi, bu tepeyi ele geçirmekti. Bu tepe ele geçirilmiş olsaydı daha ilk günden, muharebenin bizim tarafımızdan kaybedilmesi kesinleşecek, Boğaz'ı kilit altına alan tabya ve bataryalarımız savunmasız kalacaktı. İlk birkaç gün sayı ve techizat açısından yetersiz askerlerimiz, işte bu tepenin düşman eline geçmemesi için canlarını ortaya koymuşlar, yardım gelene kadar buraları savunmuşlardı. Savaşın ilerleyen safhalarında da Zığındere, Seddülbahir, Kirtederesi, Kanlıdere, Kerevizdere ve Domuzdere çarpışmaları hep bu köyün çevresinde cereyan etmiştir. Hatta işgalciler, Kocaçimentepe'ye yapılan saldırılarda başarılı olsalar dahi Alçıtepe'yi ele geçirmeden gemilerinin güvenliğini sağlayamayacağını bildiğinden, bu tepe işgal edilmesi zorunlu bir hedef olarak komutanların planlarındaki yerini korumuştur. Alçıtepe eteklerindeki bu köy küçük motelleri, şirin lokantaları, bakkalı, kahvesi ve camisi ile gelen ziyaretçilerin soluklanmasına yardımcı olmaktadır. Türkiye'nin ilk özel müzesi de yine bu köyde bulunmaktadır. Salim Mutlu ve eşi Fatma Mutlu'nun kendi çabalarıyla kurdukları bu müzede, sizi zafere ant içmiş yiğitlerimizin aziz hatıraları ve muharebe meydanlarından toplanmış savaş araçları karşılayacaktır.

Bu köyden Şehitler Abidesi veya Ertuğrul Koyu'na gitmeden önce, Yarbay Hasan Bey Şehitliği'ne uğrayıp bu asil komutana da dua etmek isteyenleri, köyün güney kısmına doğru iki kilometrelik bir yol beklemektedir. Yarbay Hasan Bey, bir çarpışma sonrası yaralıları toplama işine nezaret ederken, yaralı rolü yapan bir Fransız askeri tarafından hunharca öldürülür. Kendine saldıran bir milletin askerlerine bile şefkatle yaklaşan komutanın bu asil tavrı, artık bu abidenin soğuk mermerinde yankılanmaktadır.

İlk Şehitler Abidesi

Bu şehidimizi ziyaretten sonra uğrayacağımız yer; İlk Şehitler Abidesi ve bu abideyi içinde barındıran Seddülbahir Kalesi'dir. Seddürbahir Kalesi, Sultan 4. Mehmet'in annesi Hatice Sultan tarafından mimar Mustafa Ağa'ya yaptırılmıştır. Şimdi kalenin girişinde yatan askerlerimiz, bu kalenin içinde şehit düşmüşlerdir. Düşman donanması, daha savaş ilan edilmeden 3 Kasım 1914 yılında burayı bombardımana tutmuş, bu bombardıman neticesi de burada görev yapmakta olan 5 subayımızla 81 erimiz şehit düşmüştür. Bu vatan evlatları Çanakkale Muharebeleri'nin ilk şehitleridir. Kale'nin yanı başında uyuyan bu kahramanlar adına dikilen abide ise, hemen girişte, bu korkak saldırıyı ziyaretçilerine hatırlatmak üzere beklemektedir.

Buraya kadar gelen ziyaretçilere yine bu bölgede yaşanmış bir kahramanlık destanını anlatarak, bir savaşın sadece demir ve çelikle kazanılmayacağını tekrar hatırlamış olalım. Boğaz giriş tabyalarımızı devre dışı bırakmak isteyen işgal güçleri, asıl yüklenme öncesi bir saldırı yaparlar. Bu saldırıdaki hedef Kumkale ve Seddülbahir'dir. Beş zırhlı ve yedi torpido ile gerçekleştirilen bu saldırı sonucu kaleler bombalanacak, kıyıya çıkan birliklerde toplarımızı tahrip edecekti. 4 Mart 1915 tarihinde yapılan bu bombardımanın arkasından 400 kişi Kumkale'ye, 100 kişide Seddülbahir'e çıkarılır. Bu çıkarmanın detaylarını o zaman 9. Tümen Komutanı olan Yarbay Mustafa Kemal'in raporundan okuyalım:
Söz konusu gün öğleden evvel saat dokuzda üç dretnot ve beş torpidosu tarafından Seddülbahir ve civarı bombardıman edilmeye başlandı. Bu sırada nakliye gemisi ile üç mavnası Seddülbahir iskelesine yaklaşarak asker çıkarmaya başlamış ve bombardıman himayesi altında bir subay kumandasında yetmiş kişi tahmin edilen bir kuvvet ve makineli tüfek iskeleye çıkmıştır. 27. Alay'ın 10.Bölüğü'nden Mustafa oğlu Mehmet Çavuş kumandasındaki yarım takım (40 kişi) tarafından, çıkan düşman üzerine Seddülbahir tabyasından ateş açılır ve düşmanda karşı ateşe başlar. Muharebe üç saat kadar devam etmiş, mesafenin azlığı ve askerlerimizin şiddetli ateşi altında en nihayet süngü hücümuna kalkması sayesinde, düşman askeri sebat edemeyerek bir çoğu vurulmuş halde sandallarına binerek kaçmışlardır.

Bölük Çavuşu Mustafa oğlu Mehmet'in kahramanlığını da yine Mustafa Kemal'den dinleyelim: **"Mehmet Çavuş, tüfeğinin mekanizmasının işlememesi üzerine, taşla yanındakilere örnek olacak şekilde düşmana saldırmış, kendisi başından ve göğsünden yaralanmıştır. İhtiyat çavuşlarından olan adı geçenin, madalya veya başka bir biçimde ödüllendirilmesini dilerim."**

İşte Türk askeri budur. Silahı çalışmadığı zaman taşla kürekle, o da olmazsa bileğiyle, onu da kaybetmişse yüreğiyle çarpışarak vatanını savunur. Bu toprakları gezen herkes anlayacaktır ki, Türk askerinin bu kanımızı kaynatan cesareti olmasa, bugün Çanakkale Zaferi diye bir şey olmayacaktı. Bu kahramanları anarken bir noktayı özellikle vurgulamakta fayda var. Ne Mehmet Çavuş, ne Seyit Onbaşı, ne de kahramanlıklarını okuyacağınız diğer yiğitler, yaptıkları sonrasında bir beklenti içerisine girmemiş hatta verilen izinleri kabul etmemişlerdir. Savaş bitip memleketlerine döndüklerinde ise hemen hepsi fakirliğin acımasız kollarına düşmüş, ömürlerinin sonuna kadar çalışmak zorunda kalmışlardır. Bu kahramanların emekli maaşları, şişkin keseleri yoktu. Hepsi vatan için yapılması gereken bir vazifeyi hakkıyla yerine getirmiş olmanın rahatlığıyla öldüler. Seyit Onbaşı Havran'da, Mehmet Çavuş ise Kayseri'de bir lokmaya muhtaç ama huzur içinde ölürken, arkalarında şanlı bir tarihin kahramanlık hatıralarını bıraktılar. Bugün sokaklarda amaçsız dolaşan, tarlasında bahçesinde çalışan erkeklere, çocuk bakan, inek sağan kadınlara

Ertuğrul Koyu

birazda bu gözle bakın. Bu vatan ne zaman korunmaya ihtiyaç duymuşsa, bağrında yetiştirdiği bu insanlar cepheye koşmuştur. Bu toprakların ve tarihi mirasımızın bize kazandırdığı karakter budur. Bu karakteri hafife alan herkes hüsrana uğramıştır. Balkan Savaşları gibi ağır bir yenilgiden, Çanakkale Cephesi'ndeki kahramanlık destanına uzanan çetin yolu işte bu bilinçle değerlendirmek gerekmektedir. İki sene içinde küllerinden yeniden doğarak dünyaya kafa tutmak ancak Türk ulusunun genlerinde var olan bir şifrenin sonucudur. Bu şifre; dininden, geleneğinden, yaşadığı topraklardan miras olarak kalmış kutlu bir hediyedir. Türk ulusunun esaret altında yaşamaktansa ölmeyi kabullenmesi, analarının ak sütlerinden aldığı bir gıdadır. Böyle olmasa idi, analar çocuklarını cepheye yollarken saçlarını kınalar mıydı?

Ertuğrul Koyu

Seddülbahir Kalesi'nin hemen yanıbaşında Ertuğrul Koyu uzanıyor. Bu koyu anlatırken muharebe öncesini tekrar hatırlamakta fayda var. Türk komutanların bir çıkarma olacaksa bunun için en uygun yerlerden birinin Seddülbahir koyları olacağını düşündüklerini biliyoruz. Buranın savunma sistemini de bu düşünceye göre oluşturmayı planlamaktaydılar. Seddülbahir-Anafartalar arasındaki birliklerin komutanı olan ve Yanya Kahramanı lakabıyla anılan Esat Paşa ve diğer komutanlar kıyıları güçlü birliklerle tutmayı düşünmüşlerdi. Bu düşünceleri, 5. Ordu Komutanlığı'na Liman von Sanders Paşa atanınca uygulanamaz oldu. Çünkü Alman Paşa çıkartmayı Saros Körfezi ve Kumkale-Beşike bölgesine beklediğinden birlikleri bu bölgelere yığmıştı. Seddülbahir-Arıburnu arasındaki bölgeyi savunmakta sadece 26. Alay'ın 3. Tabur'una kalmıştı. İşte bu taburdan Ertuğrul Koyu'na düşen pay ise 64 kişiydi. Bu bir avuç yiğit 25 Nisan sabahı karaya çıkan binlerce düşman askerine karşı öyle şanlı bir direniş göstermişlerdi ki; düşman komutanları karşılarında savaşanların, 64 kişi olduğuna asla inanmamışlardı. Bu direnişin sonunda yavaşlamak zorunda kalan düşman birlikleri, yetişen diğer Türk birlikleri karşısında zor duruma düşecek ve Gelibolu Yarımadası'nın düşme felaketi önlenecektir. Burayı gezerken göreceğiniz İngiliz mezarlığından sonra tepeye çıkıp Yahya Çavuş ve arkadaşlarının bulunduğu siperlere bir daha bakın. Buradaki anıtı, sonra siperleri tekrar tekrar inceleyin. 64 kişinin 61'i bu siperlerde canlarını vatan için vermişler, atılan 4650 top mermisine, onbinlerce kurşuna rağmen çekilmemişlerdi. Ellerindeki eski piyade tüfekleriyle her türlü saldırıya karşı koyup bu kıyıları binlerce düşmana mezar etmişlerdi. Buradan sağ kurtulan Yahya Çavuş savaşmaya devam edecek ve vatan için göç etmeye hazır ruhu, yine Çanakkale Muharebeleri sırasında şehit düşen arkadaşlarının yanına ulaşacaktır. Üçüncü Tabur'un Komutanı Mahmut Sabri ve Bölük Çavuşu Yahya'nın yanında diğer yiğitleri de saygıyla anarak yolumuza devam edelim.

Yahya Çavuş Anıtı

Morto Koyu

Seddülbahir Köyü'nden Şehitler Abidesi'ne giderken geçmek zorunda kalacağınız koyun adı Morto'dur. 25 Nisan sabahı seçilen çıkarma alanlarından biri de burasıdır ve amaç Alçıtepe'yi ele geçirmektir. Buradaki kanlı çarpışmaların sonucu ölen Fransız askerleri için yapılan mezarlıkta bu koyun hemen yukarısındadır. Bu mezarlığın açılışını ise daha önce Çanakkale Şavaşları'na katılan ve yaralanan Fransız Genarali Guro yapmıştı.

Morto Koyu

Fransız Savaş Mezarlığı ve Anıtı

Çanakkale Şehitler Abidesi

Morto Koyu'nu geçip tırmanmaya başlayacağınız tepenin adı Hisartepe'dir. Bu tepe 25 Nisan sabahı bir avuç Türk askeri tarafından başarıyla savunulmuş ve ancak bir gün sonra Fransızlar tarafından işgal edilebilmiştir. Bu tepede göreceğiniz 41.5 metre yüksekliğindeki anıtı, önündeki şehitliği ve altındaki müzeyi gezerken, burayı düşmana kaptırmamak için canlarını veren kahramanları unutmayın. Meçhul Asker Anıtı'na gelince kitabımızın başında okuduğumuz kafası kesilerek Avustralya'ya götürülen askerimizi tekrar hatırlayın. Şimdi Çanakkale'de bir kolu ve bacağını veren Genaral Guro'nun muharebeler kısmında anlattığı hatırayla Meçhul Asker'in dramını gözönüne getirin ve Türk askeri ile düşman askerinin karakterini kıyaslayın. Bu kıyaslama sizi, dünyaya yüzlerce yıl ağabeylik yapan bir ulusun damarlarında akan asil kanın köklerine götürecektir. Düşman askerine çarpışma alanında dahi merhamet gösteren bu millet, kendi vücuduna bu kadar merhametli davranmamış, kendini vatan savunmasından alıkoyan kolu bile olsa onu kesmeyi bilmiştir. Bu tespitimizin hayal mahsulü bir övünmeden ibaret olmadığını yine buradaki anıtta göreceğiniz Edincikli Mehmet'in hikayesi göstermektedir.

Olayı bizzat yaşayan Emekli Albay Saip Bey, kaleme aldığı hatıralarında bu kahramanı da anlatır. Bu hatıralardan öğrendiğimize göre, 22 Haziran 1915 Kerevizdere çarpışmalarında bir şarapnel Edincikli Mehmet'in kolunu parçalar. O zaman teğmen rütbesiyle görev yapan Saip Bey, bu eri sargı yerine götürmeye karar verir. Ama Mehmet, komutanının tüm direnmelerine rağmen kolunun kesilmesini şiddetle istemektedir. Tam bir şaşkınlık içerisinde olan Teğmen Saip, Mehmet'in kolunu keser. Kolu eline alan Mehmet **"Bu kol vatana feda olsun"** diyerek kolunu fırlatıp atar. Kendisini çarpışmadan alıkoyan kolundan kurtulunca da süngüsünü tek koluyla kavrayarak Fransız siperlerinin içine dalar. Bir gün sonra ele geçirilen siperlerdeki şehit bedenlerinin arasında Edincikli Mehmet'in tek kollu vücudu da vardır.

İşte vatanı uğruna her şeyini feda eden bu kahramanlar için dikilen abidenin yapılmaya başlanması ancak 1954'te olmuştur. 1960 yılında bitirilen bu abide planlandığı gibi olmamış, şimdi bulunan yapının üzerine dikilmesi planlanan Mehmetçik heykeli rüzgarın yıkıcı etkisinden korkularak yapılmamıştır. Şimdi bu yarım kalmış yapı,

Çanakkale Şehitler Abidesi

bedeninde savaşı anlatan figürleri, çevresinde temsili şehit mezarları, müzesi, camisi ve anıtlarıyla gelen ziyaretçilerin damaklarında buruk ama gururlu bir tat bırakmaktadır.

Zığındere Sargı Yeri

Son Ok Şehitliği, Zığındere Sargı Yeri ve Nuri Yamut Anıtı, Alçıtepe Köyü'ne yakın bir noktadadır. Bu yerlerden özellikle Sargı Yeri, insan olanı insanlığından utandıracak bir ibret vesikası olarak ziyaretçilerini beklemektedir. Zığındere Sargı Yeri, çarpışmalarda yaralılara ilk müdahalenin yapılması için oluşturulan sargı yerlerinden bir tanesidir. Dost düşman bütün yaralılara burada ilk müdahaleleri yapıldıktan sonra durumu ağır olanlar, daha teşkilatlı sağlık mekanlarına gönderilirlerdi. İşte bu mekan çarpışmalar sırasında düşmanın bombardımanına maruz kalarak binlerce yardım bekleyen yaralının ölmesine tanıklık etmişti. Gözünü kan bürümüş işgalcilerin, sağlam yaralı demeden gördükleri her canlıyı öldürme tutkusu sadece bizim değil, burada tedavi etmeye çalıştığımız kendi askerlerinin de ölümüne sebep olmuştu. Sadece burası bile hiç de adil bir muharebenin yapılmadığının en büyük göstergelerinden biridir.

Zığındere Sargı Yeri

Sargı Yeri'nden sonra gideceğiniz Nuri Yamut Anıtı, ziyaretçileri düşündürecek bir mekandır. Çanakkale Muharebeleri'nde kaybettiğimiz onbinlerce şehidimiz vatanları için ölürken elbetteki kabir hırsı içinde değillerdi. Fakat bizim en azından onlara bir mezar taşı armağan edecek kadar vefalı olmamız gerekmez miydi? Belki çarpışmadan çarpışmaya koşan atalarımızın, mezar taşı yapacak vakti yoktu ama hiç olmazsa sonraki yıllarda yapacağımız şehitlikler en azından bir vefanın sembolü olabilirdi. Biz ne yaptık?.. Çarpışmaların bitiminden sonra yurdumuzdan kovduğumuz düşmanlar, askerleri için bakımlı mezarlıklar inşa ederken, bizler akıl almaz bir kayıtsızlıkla, onları, korumak için canlarını verdikleri toprağın altında öylece bıraktık. Kah sapan darbeleri, kah bir kazmanın delici ucu, bu şehitlerin geriye kalan parçalarında vefasızlığın bir sembolü olarak çeşitli delikler açtı. Zamanı gelipte duyarlı bir vatan evladının şahsi çabalarıyla yapılan çalışmalar bizi biraz teselli etse de daha fazlasını beklemek her Türk vatandaşının hakkıdır. Bu şahsi çabalara en iyi örneklerden biri Nuri Yamut anıtıdır. Nuri Yamut Paşa 2. Kolordu Kumandanlığı yaptığı sıralarda kilometrelerce alanı taratmış ve şehit kemiklerini toplatarak bir çukura koydurtmuştur. Askerle köylülerin el ele topladıkları bu kemiklerin koyulduğu çukurun üzerine bir de anıt diktirerek şehit kemiklerine basılması önlenmiştir. Şimdi Nuri Yamut Anıtı adıyla bilinen yer bu çabaların bir sonucu olarak toplu bir şehitlik alanı olmuştur.

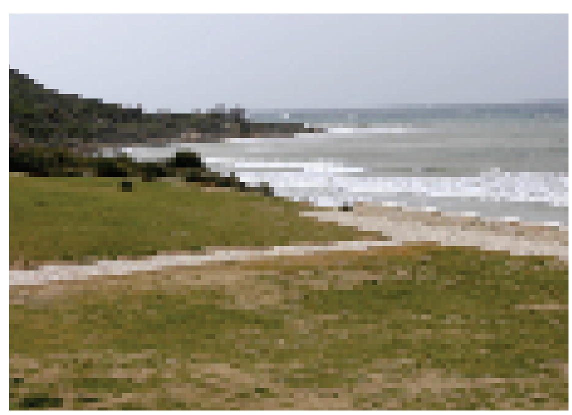
Buradan ayrılarak kuzeye doğru hareket edersek mola vereceğimiz ilk alan Kabatepe Tanıtım Merkezi olacaktır. Bu merkez savaşa ait birçok eserin sergilendiği bir mekandır. Kanlısırt'a çıkan yolun ilk düzlüğü olan bu alan 25 Nisan sabahı, Anzak askerleriyle çarpışmalara sahne olmuştur.

Anzak askerlerinin sfenkse benzettikleri tepe

Anzak Koyu

Yolunuzu Ege Denizi'ne doğru çevirip kuzeye doğru ilerlerseniz Anzak Koyu'na varırsınız. Burası 25 Nisan sabahı ilk çıkarmanın yapıldığı yerdir. Avustralya ve Yeni Zelanda askerlerinin oluşturduğu Anzak kolordusu karaya çıktıklarında işgalin kolay olacağını düşünmüşlerdi. Karşılarında sayıca az, silah bakımından yetersiz Türk askerleri çok fazla direnememiş, bu azgın saldırganların ilerlemelerini canlarını vererek, ancak yavaşlatabilmişti. Gerçi bu cansiperane direniş muharebelerin kaderini etkileyecek ve kazanılan zaman diğer Türk birliklerinin yetişmesini sağlayacaktı. Bununla ilgili detayları kitabımızın çarpışmaları anlatan bölümlerinde okuduğunuzdan bu çıkarmanın üzerinde durmayacağız. Bununla birlikte buradan kafanızı kaldırıp tepelere doğru bakarsanız bu zorlu coğrafyanın çarpışmalara ayrı bir güçlük kattığını ancak burayı görünce anlayacağınızı fark edersiniz. İşte Türk birliklerinin uçarcasına düşmana saldırdığı yarlar hemen yukarıdan sizlere bakmaktadır.

Anzak Koyu

Hemen karşınızda göreceğiniz sivri tepe, ya da altındaki nazlı nazlı sallanan ağaç veya ilk bakışta göremediğiniz dere yatağı, nice kahramanlarımızın kanlarıyla yıkanmıştır. Şimdi her 25 Nisan sabahı Avustralya ve Yeni Zelanda'dan gelenlerin ayin ve eğlence yaptıkları bu alanlar hiç de masum bir saldırının mekanları değildir. Onlar anavatanları gibi bildikleri İngiltere'ye vefa borcu olarak buraya gelmişler, karşılarında vatanını, namusunu ve de malını korumak isteyen Anadolu'nun çileli evlatlarına saldırmışlardı. Sonradan saygı duysalar, adına saygı anıtları dikseler de bu çabaları ölen askerlerimizi geri getiremedi. Buraya yapılan ziyaretler sonrası ataların yaptıklarından bir nebze olsun üzüntü duyuyorlar, bu acıların bir daha yaşanmaması için bilinçleniyorlarsa ziyaretlerinin bir anlamı olabilir. Eğer buraya sadece atalarının kahramanlığıyla övünmek için geliyorlarsa, bilmelidirler ki burada çarpışan uluslar arasında kahramanlar, tarihinin en zor döneminde vatanı için canını hiçe sayarak savaşıp topraklarını savunan Türkler'dir.

Anafartalar

Yolunuza devam ederseniz Anafartalar Köyü'ne, Anafartalar çıkarmasının yapıldığı Suvla Körfezi'ne ve Tuz Gölü'ne ulaşabilirsiniz. Buradan yukarıya doğru yükselen Mestantepe, İsmailoğlutepe, Yusufçuktepe, Kireçtepe ve bunların aralarındaki bölgeler çok kanlı çarpışmaların yaşandığı alanlardır. Anafartalar Muharebeleri, düşman birliklerinin son çırpınışlarıydı. Bu çarpışmalarda Anafartalar Grup Komutanlığı'na getirilen Mustafa Kemal'in cesur hücum emirleri, O'nu yıldızlaştırmış ve adını tarihe altın harflerle yazdırmıştır. Komutanıyla,

Conkbayırı'ndaki siperlerden koyların genel görüntüsü.

askeriyle ve vatanın her köşesinden halkımızın maddi manevi desteğiyle direnen vatan evlatları düşmana son darbeyi bu alanlarda indirmişti. Anafartalar Muharebeleri sonrası bütün ümitleri kırılan işgalciler için çekip gitmekten başka çare kalmamıştı. Onlara, tarihin bu en büyük dersini veren askerlerimizin bir kısmının mezarı buradadır. Anafartalar Köyü'ndeki şehitliğimiz özellikle ziyaret edilmelidir.

Geriye dönüp tekrar Kabatepe bölgesine gelirseniz kuzey tarafında göreceğiniz anıt, Türk'ün asil ruhunu yansıtan en iyi örneklerden biridir. Bu anıtın açılışına gelen Avustralya Genel Valisi(Başbakan) L. Casey, o zamanlar bize karşı buralarda savaşmış bir subaydı. Casey'in bizzat şahitlik etmiş olduğu olay şöyle gelişmişti: Çarpışmalar bütün şiddeti ile devam ederken vurulan bir İngiliz subayı, askerleri tarafından bu alanda yaralı olarak bırakılmıştı. Subayın feryatları her iki mevzide de duyuluyordu. Subayın ölmesi beklenirken mevzisinden çıkan bir Türk yiğidi pervasızca subayın yanına gidiyor, onu kucağına alıyor ve düşman siperlerinin önüne kadar götürüp bırakıyordu. Şaşkın bakışlar altında yaptığı bu olağanüstü davranıştan sonra hiçbir şey olmamış gibi dönüp kendi siperindeki yerini alıyordu. Bu davranış, düşman siperlerinden gelen alkışlarla övülürken yıllar sonra da olsa Mehmetçiğe Saygı Anıtı dikilerek bu yiğidin şahsında bütün askerlerimiz kutlanıyordu. Bu olaydan sonra yazacağımız her türlü yorum, bu asil davranışın yerini tutmayacağından sözü, sükuta bırakarak ilerliyoruz.

Menmetçiğe Saygı Anıtı

Kanlısırt ve Kırmızısırt

Bölgede yukarılara tırmanırken geçeceğiniz mekanlar Kanlısırt ve Kırmızısırt'tır. Bu yerler 25 Nisan sabahı dehşetli boğuşmaların yaşandığı alandır. Çıkarmanın ilk saatlerinde karşılarındaki bir avuç Mehmetçiğe karşı binlerce kişiyle hücum eden işgalciler bu tepeleri ele geçirmişti. Ama Mehmetçiklerin amansız direnişi sonucu kazanılan zaman, arkadan gelen birliklerin yetişmesini sağlamış ve yapılan karşı taaruzla buraların onların elinde kalması engellenmiştir. Özellikle Yarbay Şefik Aker komutasındaki 27. Alay'ın cesur hucümlarına Mustafa Kemal'in insiyatifi eklenince buraların düşman eline geçme felaketi önlenmiştir. Kitabımızın muharebeyi anlatan kısmında okuduğunuz Arıburnu Çarpışmaları işte bu alanlarda cereyan etmiştir. Buradaki kitabe ise 6 Ağustos 1915'te Anzakların Kanlısırt'a yaptığı baskını anlatmaktadır. 6-7 Ağustos'ta İngiliz kuvvetleri Anafartalar bölgesine bir çıkarma yaparlar. Bu çarpışmalar olurken buradaki Türk birliklerinin yardıma gitmesini önlemek için Anzak kolordusuyla buraya bir saldırı düzenlenmiş. Bu saldırı neticesinde 1520 Şehit veren Türk birlikleri çekilmeyerek burayı kahramanca savunmuşlardır. Burada göreceğiniz Lone Pine Mezarlık ve Anıtı, Avustralyalı ve Yeni Zelendalılara aittir. 4228 Avustralyalı ve 708 Yeni Zelendalıya ithaf edilmiştir. Anzaklar 25 Nisan törenlerine geldiğinde ayin ve törenlerini, sahildeki Anzak Koyu'nda ve buradaki Lone Pine Mezarlık ve Anıtı'nda yaparlar.

Avustralya ve Yeni Zelendalılara ait Lone Pine (Yalnız Çam) Mezarlık ve Anıtı

Buraları istila etmek için gelip, canlarını bırakanların mezarları da yine bu topraklarda birer ibret vesikasıdır. Bu mezarlar, hem yerli hem de yabancı ziyaretçilerin kulaklarına; istila niyetiyle ayak basanları bekleyen sonu ve Türk insanının ali cenaplığını buruk bir hüzünle fısıldamaktadır. Çanakkale Muharebeleri'nin efsane komutanı Mustafa Kemal onlara ve ailelerine seslenerek Türk halkının hoşgörüsünü şu cümlelerle anlatmaktadır: **"Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar, burada dost bir vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükun içinde uyuyunuz. Sizler Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar, gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadırlar. Huzur içindedirler. Ve huzur içerisinde rahat rahat uyuyacaklardır. Bu toprakta canlarını verdikten sonra artık bizim evlatlarımız olmuşlardır."**

Tepelere doğru tırmandıkça, hem istilaya gelenlerin, hem de canlarını hiçe sayarak savunanların izlerini görürsünüz. Siperler, lağım dehlizleri, heykeller, mezarlar insanın içini burkan bir hüzünle buraların binlerce yıllık sakiniymiş gibi durmaktadır. Bazı noktalara dikilen ve çarpışmaları anlatan kitabelerle anıtlar ise ziyaretçilerin bilgilenmesine yardımcı olmaktadır.

57. Alay Şehitliği

Daha yukarıda, efsane olan 57. Alay'ın Komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey'e ait bir şehitlik vardır. 13 Ağustos 1915'te Ramazan Bayramı sabahı şehit düşen bu değerli komutan, bütün Türk askerleri gibi ölüme, bayrama gider gibi gitmişti. Bu anıtların arasından, çarpışmalarda mevcudunun tamamına yakınını kaybeden 57. Alay'a ayrı bir parantez açmak vefa borcudur. Çıkarmanın ilk gününde Mustafa Kemal'in emri altında düşmana müdahale eden bu alayın kahramanlığı savaşın kaderini etkilemiş, düşmanın daha ilk günde yarımadanın hakim tepelerini ele geçirmesini engellemiştir. Şimdi kurtardıkları vatan topraklarının koynunda huzurla uyuyan bu kahramanların anıları, rehberlerin hüzünlü anlatımlarında ziyaretçilerin gözyaşlarına dönüşüyor. Her yaş ve her kesimden ziyaretçinin ortak tarihi dile geldikçe hissedilen duygular, böyle gezilerin önemi-

Muharebeler sırasında kahramanlıkları destanlaşan ve neredeyse tamamına yakını şehit düşen 57. Alay için yaptırılan şehitlik.

ni de ortaya koyuyor. Hayatın hızlı akışı içinde giderken bir an durup tarihe bakmak, atalarımızın kahramanlıklarını ve fedakarlıklarını öğrenmek, bugünü biraz da bu bilgiler ışığında ve bu uhrevi havada değerlendirmek herkesin ihtiyacı olan ma nevi bir arınma ve uyanmadır aslında.

Bombasırtı, bu adını hakkıyla alan mekanlardan biridir. Bu cephede siperler o kadar yakındı ki, zaman zaman aradaki mesafe 8 metreye düşüyor ve sürekli el bombaları kullanılıyordu. Bombasırtı'nın nasıl ve ne şartlarda elde tutulduğunu gösteren anıyı Muharebeler kısmında Mustafa Kemal'in kaleminden okumuştuk.

57. Alayı ikiyüz metre kadar geçip sola girerseniz geleceğiniz nokta Cesarettepe'dir. Bu tepeye neden bu adın verildiğini anlatmaya gerek var mı bilmiyorum. Ama şunu söylemek sanırım hiçte yalan olmaz: Aslında Gelibolu Yarımadası'nın her tepesi Cesarettepe adını hak edecek kadar cesur mücadelelerin geçtiği bir coğrafyadır. Bu coğrafyanın her metre karesi cesur Mehmetçiklerimizin yüreğiyle, bileğiyle savunulmuştur. Yinede bilgileri bize ulaşabilen yiğitlerin hakkını teslim etmek adına burada cereyan eden bir hadiseyi anlatmadan geçmeyelim. Burada görev yapan Mehmet Çavuş, çarpışmalar devam ederken bölük subayları şehit olunca komutayı eline alıp birliğin dağılmasını önlemiştir. Çatışmaya devam ederken de silahı tutukluk yapınca taşla sopayla hücum etmiş ve çekilmemiştir. Onun bu cesaret ve akıl yüklü direnişi bize zaman kazandırarak takviye birliklerimizin gelmesini sağlamış tepe düşman eline geçmemiştir.

Burada göreceğiniz Mehmet Çavuş Anıtı'ndan sonra batıya doğru ilerlerseniz oldukça dik bir uçurum yolunuzu kesecektir. Burası Arıburnu yarlarının tepe noktasıdır. Türk askerleri Ege Denizi'ne bakan ve oldukça dik falezlerden oluşan buralardan, Birleşik Ordular Komutanı J. Hamilton'un dediği gibi hasımlarının üzerine uçarak saldırmışlardır. Bu yarların ucundan görünen koy ise Anzak Koyu'dur. 25 Nisan sabahı Anzakların bu koydan başlattığı çıkarmanın hedefi Kabatepe-Maltepe-Kocaçimen Dağı'dır. Çıkarmanın ilk saatlerinde buradaki bir avuç Mehmetçiğe karşı yapılan hücumlar başarıya ulaşmış, buradan çıkan birlikler Kanlısırt, Kırmızısırt ve Merkeztepe'yi ele geçirmişti. Ama buralardaki askerlerimizin ölümüne direnişi zaman kazandırarak arkadan gelen 27. ve 57. Alay'a zaman kazandırmış, yapılan karşı taarruzla istilacılar püskürtülmüştü. Mubarebenin sonuna kadar burada devam eden çarpışmalar onbinlerce yiğit evladımızın şahadetine sebep olmuş ama bu topraklar düşmana teslim edilmemişti.

Conkbayırı

Tarihimizin derinliklerinde çokça örneklerini bulabileceğimiz bu olayı aklımızda tutarak Conkbayırı'na doğru tırmanalım. Conkbayı-

rı'na geldiğinizde bu coğrafyayı daha iyi tanımış olacaksınız. Bu tepenin bir tarafı Ege Denizi, diğer tarafı ise Çanakkale Boğazı'na bakar. Bu iki tarafa da hakim bölgeyi gördükten sonra Conkbayırı çarpışmalarının önemini daha iyi anlamış olacaksınız. Şimdi Conkbayırı'nda çevrenize baktığınızda gördüğünüz anıtlar, burada yaşananların -çok kifayetsiz olsa da- göstergeleri gibidir. Yoksa burada ilk iki gün yardım gelmeden direnen Türk birliklerini, sonra Mustafa Kemal'in yaptırdığı cesur hücumları, içlerinde vatan sevgisi ile ölen yiğitleri, ne bu anıtlar ne de binlerce sayfalık kitaplar anlatabilir. Burada Mustafa Kemal'in göğsüne gelen şarapnel parçasıyla saatinin parçalandığı yeri, bunun yanında Paşa'nın hücum emrini verdiği yerde yapılan heykelini, biraz ilerde Fevzi Çakmak Paşa'nın kardeşi Üsteğmen Nazif Bey'in mezarını görebilirsiniz. Ayrıca Yeni Zelanda Anıtı ve yine onlara ait mezarlıkta buradadır. Ege Denizi'ne doğru ilerlerseniz, sizi ilk önce karşılayacak olan siperlerdir. Buradan bakınca aşağıda yükselen tepelerin bitiminden sonra göreceğiniz koy, Suvla Koyu ve Tuz Gölü'dür.

Conkbayırı Atatürk Anıtı

Yukarıya doğru tırmandığınızda ise varacağınız en yüksek nokta, Kocaçimentepe'dir. Buradan baktığınızda bir yanınızda Ege Denizi'ne uzanan Anafartalar Ovası'nı, diğer yanınızda ise Çanakkale Boğazı'na kadar alçalarak ilerleyen irili ufaklı tepelerle Kilitbahir Platosu'nu görürsünüz. İşte doksan yıl önce müttefikler bu platoyu ele geçirip, tabya ve bataryaları kontrol altına almak için saldırıya geçtiler. Eğer bu plato ele geçirilebilseydi, İstanbul'a ulaşıp Payitahtı işgal etmek çok kolay olacaktı. Yani burayı geçmek aslında İstanbul'u işgal etmek, İstanbul'u işgal etmek de bütün memleketi kontrol altında tutmak demekti. İşte o günlerde bu daracık topraklar 'bütün vatan' demekti. Şimdi tepelerden aşağı geçerken gördüğünüz bu alanları savunmak için yapılan muharebenin anlamını daha iyi anlarsınız.

Buradan ayrılmadan görülecek iki mekandan da bahsederek ge-

zimizi noktalayalım. Bu yerlerden ilki, Kemal Yeri, ikincisi ise Bigalı Köyü'dür. Conkbayırı'ndan inerken, geldiğiniz yolun solundan ayrılan bölümden aşağı inerseniz Kemel Yeri'ne ulaşabilirsiniz. Bu isim, buraya Üçüncü Kolordu Komutanı Esat Paşa tarafından, 6 Mayıs 1915'te verilmiştir. Mustafa Kemal, burada Mayıs ayı başındaki çarpışmaları yönetmiştir. Orada bulunan kitabede ise Mustafa Kemal'in tümen emri yazılıdır. Bu emri okuyunca muharebenin önemini, ne kadar güzel özetlediğini anlarsınız: **"Benimle birlikte burada muharebe eden bütün askerler kesin olarak bilmelidir ki, bize verilen namus görevini eksiksiz yapmak için bir adım geri gitmek yoktur. Uyku, dinlenme aramanın, bu dinlenmeden yalnız bizim değil, bütün milletin sonsuza kadar yoksun kalmasına neden olacağını bilmenizi hatırlatırım."**

Bigalı Köyü ise görmenizi özellikle istediğimiz yerlerden bir tanesidir. Kocaçimentepe'de iseniz buradan Kilye Koyu'na inen yolu takip ederek Bigalı Köyü'ne ulaşabilirsiniz. Bu köy, 25 Nisan 1915'e, yani çıkarmanın başladığı güne kadar Mustafa Kemal'in komuta ettiği 19. Tümen'in konuşlandığı yerdir. Burada bulunan Bigalı Atatürk Evi'ni Çanakkale Savaşları sırasında Mustafa Kemal, karargah olarak kullanmıştır.

Gezimiz burada bitiyor ama burada girdiğiniz ruh halinin ve öğrendiklerinizin sizinle sıcak yuvalarınıza gitmesi, bu vatan için yapmanız gereken en asgari davranış olacaktır. Buralar tarihin bir daha tekerrür etmesi için almamız gereken derslerle dolu kutsal vatan toprağıdır. İşte bu yüzden her Türk'ün Gelibolu'ya gelmesi, nice canlar pahasına elde tutulmuş bu tepelerden, bu coğrafyayı gururla izlemesi gerekmektedir. Bu küçük kara parçasının memleketin kaderini nasıl etkilediğini yerinde görmek, bu iklimi bedenimizin her zerresine etki edecek kadar içimize çekmek, buraları unutmayıp, unutturmamak gerekmektedir.

Bu bizim bir daha aynı acıları yaşamamamız, vatan evlatlarının bir gül gibi toprağın bağrına düşmemeleri, vatanın düşman çizmeleri altında çiğnenmemesi için göstermemiz gereken asgari tavırdır. Burada canlarını hiçe sayarak bize onurlu bir gelecek bı-

Şu anda müze olarak kullanılan, Mustafa Kemal'in karargah olarak kullandığı Bigalı Atatürk Evi.

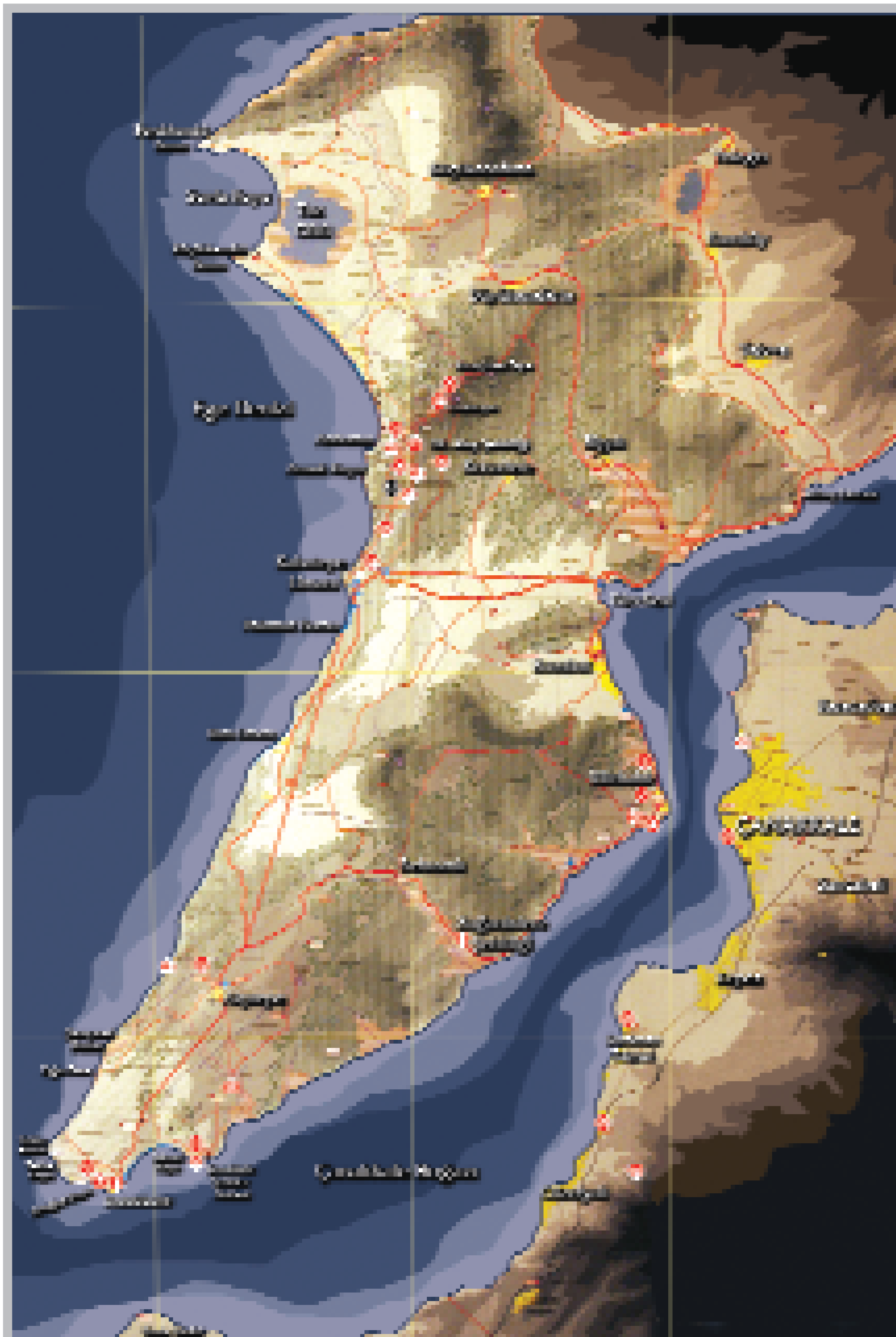

Zeytinburnu Belediye Başkanı MURAT AYDIN, Çanakkale'yi ziyaretleri sırasında

rakmaya çalışan atalarımızı ve her zerresi şehit kanlarıyla sulanan bu aziz vatan topraklarını unutmamak; ruhumuzun derinliklerinde saklanıp zor zamanlarda ortaya çıkan '"Vatan uğruna ölebilmek becerisini" hissedebilmek için 90 yıl önce acılarla yoğrulmuş analar, babalar ve yarlar için, çocuklarımız, torunlarımız ve geleceğe dair umutlarımız için herkesin Çanakkale'ye en az bir kere gitmesi gerekmektedir.

Zeytinburnu Belediyesi her yıl binlerce kişiyi ücretsiz olarak, rehberler eşliğinde Çanakkale'ye taşıyor.

1. "Dur Yolcu" Yazıtı
2. Kilitbahir Kalesi
3. Mecidiye Şehitliği
4. Seyit Onbaşı Anıtı
5. Soğanlıdere Şehitliği
6. Yarbay Hasan Bey Mezarı
7. İlk Şehitler Abidesi
8. Seddülbahir Cephanelik Şehitliği
9. Yahya Çavuş Şehitlik ve Anıtı
10. Çanakkale Şehitlik Abidesi
11. Çanakkale Şehitliği
12. Sargıyeri Anıtı ve Şehitliği
13. Zığındere Nuri Yamut Anıtı
14. Kabatepe Tanıtma Merkezi
15. Mehmetçiğe Saygı Anıtı
16. Kanlısırt Anıtı
17. Lone Pine Mezarlık ve Anıtı
18. Yarbay Hüseyin Avni Bey Mezarı
19. Kemalyeri Anıtı
20. Yüzbaşı Mehmet Şehitliği
21. Türk Askerine Saygı Anıtı
22. 57. Alay Şehitliği
23. Mehmet Çavuş Anıtı
24. Conkbayırı Mehmetçik Anıtı
25. Conkbayırı Atatürk Anıtı
26. Anadolu Mecidiye
27. Anadolu Hamidiye
28. Hasan - Mevsuf Şehitliği
29. Mesudiye Tabyası
30. Turgut Reis Tabyası

Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı